

SOSIAALITYÖN MAHDOLLISUUDET YHDYSKUNTAPALVELUSSA

SAARIJÄRVI ANNE
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkielma
Marginalisaatiokysymysten erikoisala
Maaliskuu 2005

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

SAARIJÄRVI, ANNE: Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa

Ammatillinen lisensiaatin tutkielma marginalisaatiokysymysten erikoisalalla, 105 s., 8 liites.

Sosiaalityö

Maaliskuu 2005

Tutkimuksessa selvitetään sosiaalityön paikkaa ja sisältöä yhdyskuntapalvelussa ja pohditaan, mitä seurauksia eri tavalla painottuneiden työorientaatioiden käytöllä voi olla yhdyskuntapalvelun suorittajalle. Tutkimusmetodinä on käytetty ryhmähaastattelua. Haastatteluaineiston lisäksi aineistona ovat yhdyskuntapalvelutyöntekijöiden kirjoitelmat. Tutkimuksen ilmiökenttää jäsenettäessä on käytetty metodisena apuvälineenä ja tulkintakehikkona kehysanalyysin ideaa.

Tutkimuksessani näkökulma on työntekijöiden työnkuvauksissa - niissä tehdyissä asioissa ja puhutuissa seurauksissa. Kuvausten perusteella työskentelytavoista puhuttaessa on hahmotettavissa kolme selkeää, toisistaan erottuvaa tulkintatapaa: vahvan ja monimuotoisen sosiaalityön asiakaslähtöisen työn kehys, latentin eli piilevän sosiaalityön manageristinen kehys sekä niukasti sosiaalityön aineksia sisältävä byrokraatiatyön kehys. Aineistossa niitä kuvattaessa seuraavat sisällöt ja tulkinnat nousevat keskiöön: Asiakaslähtöinen työskentelyote kohtaa asiakkaan tarpeineen, eikä pelkästään rikosoikeudellisten toimien kohteena. Manageristinen ote voi olla hyvin toimintaympäristötietoista ja kriminaalihuollon perusosaamista laajentavaa työskentelyä erityisesti asiakastilanteiden solmukohdissa, mutta sillä voi olla myös toisenlaisia, sosiaalityötä kaventavia sisältöjä. Byrokraatiatyön mallissa periaatteessa turvataan oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen kohtelu; asiakasta ei kuitenkaan kohdata yhdyskuntaseuraamuksen toimeenpanoagendaa laajemmassa merkityksessä, jolloin kuntoutukseen ja uusintarikollisuuteen tähtäävät tavoitteet saatetaan ohittaa. Kehysanalyysin tulkintamalleihin liitetyt dynaamiset piirteet - liukuvuus, muuntuvuus ja limittäisyys - näkyvät myös tässä tutkimuksessa kehysten vaihtelevuutena keskustelujen ja kirjoitelmien edetessä. Näin ollen aineistosta paikannetut työskentelykehukset eivät ole staattisia ja toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin tilanteittain eläviä ja toisiaan täydentäviä kuitenkin siten, että tietynlainen yhtenäinen ja hallitsevampi "punainen lanka" kuultaa taustalta. Vaikka yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön suhde näyttää jännitteiseltä, enemmistö tutkimukseeni osallistuneista pitää juuri sosiaalityöllisen asiakastyön vahvistamista tärkeänä keinona turvata korkeatasoista työskentelyä.

Muutamissa kotimaisissa, viime vuosina aihepiiriä käsitelleissä tutkimuksissa keskeiseksi lopputulemaksi on näyttänyt muodostuneen yhdyskuntapalvelutyöskentelyn jakautuminen kontrolli- ja sosiaalityön suuntiin sekä työskentelyn tasapainoilu näiden keskiössä. Tämän tutkimuksen uutena sisältönä aiempaan tutkimukseen verrattuna on manageristisen työskentelysuuntauksen vahva esiinmarssi. Yhdyskuntapalvelutyöskentelyyn liittyvät manageristiset piirteet tulevat voimakkaasti esiin paitsi työntekijöiden omista työskentelykuvauksissa, myös kriittisissä puheenvuoroissa nykyisiä, organisatorisia työskentelysuosituksia kohtaan. Toinen tärkeä huomio on juuri sosiaalityön esiintyminen vahvasti latautuneena lähes kaikissa puheenvuoroissa kehuksesta riippumatta, mikä viestii edelleen sen selkeästä mukanaolosta kriminaalihuoltotyössä, halutaan sitä sitten tai ei. Tällä hetkellä organisaation hieman epäselvät signaalit sosiaalityötä kohtaan näyttävät herättävän hämmennystä, mikä näkyy myös yhdyskuntapalvelun työkäytäntöjen tasolla. Tämä kertoo siitä, että Kriminaalihuoltolaitoksen olisi tärkeää ratkaista sosiaalityön merkitys ja asema yhdyskuntapalvelun kontekstissa.

Avainsanat: yhdyskuntapalvelu, sosiaalityö, asiakkuus, asiantuntijuus, työskentelyorientaatio, managerismi

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	4
2.1	KRIMINAALIHUOLTO SOSIAALITYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	4
2.2	RISKIARVIOINTIA JA OHJELMATYÖSKENTELYÄ	7
2.3	YHDYSKUNTAPALVELUN JA SOSIAALITYÖN SUHDE	9
2.4	SOSIAALITYÖN JÄNNITTEISET VAIHEET	11
2.5	TUTKIMUKSEN ORIENTAATIOSTA	16
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN	18
3.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	18
3.2	TUTKIMUSMENETELMÄT	19
3.2.1	<i>Ryhmähaastattelu fokus-ryhmissä</i>	19
3.2.2	<i>Kirjoitelmat</i>	22
3.3	AINEISTOT JA NIIDEN ANALYSOINTI	23
3.3.1	<i>Laadullisen tutkimuksen luotettavuus</i>	24
3.3.2	<i>Analyysi</i>	26
3.3.3	<i>Kehysanalyysi metodisena tulkintakehikkona</i>	27
4	ASIAKASLÄHTÖISEN TYÖN KEHYS	30
4.1	ASIAKKAAN PSYKOSOSIAALISET TARPEET HUOMIOIVA JA ASIAKKAAN ÄÄNEN KUULEVA TYÖSKENTELYMALLI	31
4.2	YHDYSKUNTAPALVELUN TOIMEKSIANTO ASIAKASLÄHTÖISESSÄ YMMÄRRYSTAVASSA	35
4.2.1	<i>”Ykp sosiaalityön menetelmänä”</i>	36
4.2.2	<i>Palvelupaikan sosiaalityö – ”semmonen yhteisöllisyys”</i>	37
4.2.3	<i>”Yhteisellä matkalla”</i>	39
4.2.4	<i>Sosiaalityö keskusteluna, laajempana ymmärryksenä ja erityissosiaalityönä</i>	41
4.3	SOSIAALITYÖN PAIKAT KAKSIVAIHEISESSA ASIAKKUUDESSA: INTERVENTIOIDEN JA TILANNEKARTOITUSTEN KAUTTA TYÖSKENTELYYN	43
4.3.1	<i>Soveltuvuusarviointivaihe – ”siinä on se hetki”</i>	44
4.3.2	<i>Toimeenpanovaihe – ”asiakkaan rinnalla tai ainakin heti takana”</i>	46
5	MANAGERISTINEN KEHYS	50
5.1	LÄSNÄOLEVA, MUTTA VETÄYTYVÄ SOSIAALITYÖ	52
5.2	ASIAKAS MANAGERISTISEN SOSIAALITYÖN KEHYKSESSÄ – RISKI-JA TARVE -AJATTELUN TASAPAINOILUA JA ARVIOINTITYÖTÄ	55
5.3	YHDYSKUNTAPALVELUN TOIMEKSIANTO MANAGERISTISESSÄ YMMÄRRYSTAVASSA	57
5.4	MANAGERISTISEN MALLIN TYÖSKENTELYOTE – RISKIARVIOINNIN KAUTTA OHJELMATYÖSKENTELYYN?	59
5.4.1	<i>Kiireessä kohti liukuhihnatyötä?</i>	59
5.4.2	<i>Ohjelmatyöskentely sekä työn tehokkuuden ja vaikuttavuuden muut indikaattorit</i>	61
5.4.3	<i>Kehittämistoiminnassa ristiriitaistuva asiakastyö</i>	63
5.5	SOSIAALITYÖN PAIKAT MANAGERISTISESSÄ TYÖSKENTELYMALLISSA – TOIMINTAYMPÄRISTÖTIEOTOISEN TYÖOTTEEN JA PINNALLISEN ASIAKASTYÖN YHTEENKIETOUTUMA? ...	65
5.6	VERKOSTOT – OMAN TYÖN TUKENA VAI SIJASTA?	66
6	BYROKRATIATYÖN KEHYS	70
6.1	HALLINNOLLISIA TARPEITA TYYDYTTÄVÄ ”RIISUTTU SOSIAALITYÖ”	70
6.2	ASIAKAS BYROKRATIATYÖN KEHYKSESSÄ – ”NIUKOILLA LINJOILLA”	73
6.3	YHDYSKUNTAPALVELUN TOIMEKSIANTO BYROKRATIATYÖN YMMÄRRYSTAVASSA	75
6.4	SOSIAALITYÖN PAIKAT BYROKRATIATYÖN MALLISSA – ”PIKKU LOVET” KONTROLLI- JA RUTIINITEHTÄVIEN KESKIÖSSÄ.....	76
7	YHDYSKUNTAPALVELUN SOSIAALITYÖN KEHYSTEN VERTAILUA	80
7.1	ASIAKKUUDEN ERILAISET MÄÄRITELMÄT	81
7.2	ERI TAVOIN PAINOTTUVA SOSIAALITYÖN ASIANTUNTIJUUS	83

7.3	YHDYSKUNTAPALVELUN TEHTÄVÄKSIANTO - PUUTTUMISVELVOITE, VÄÄRINYMMÄRRYS TAI JOTAKIN SILTÄ VÄLILTÄ	86
7.4	KEHYSTEN SEURAUKSIA YHDYSKUNTAPALVELUTYÖLLE	87
7.5	SOSIAALITYÖN ERILAISET AJAT JA PAIKAT YHDYSKUNTAPALVELUTYÖSKENTELYSÄ.....	89
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDISKELU	93
9	KIRJALLISUUS.....	99
	LIITTEET.....	106

TAULUKOT

Taulukko 1	Yhdyskuntapalvelussa aktualisoituvat sosiaalityön kehukset.....	79
Taulukko 2	Sosiaalityön paikat ja interventiokuvaukset yhdyskuntapalveluprosessissa, asiakaslähtöisen työn kehys	109
Taulukko 3	Sosiaalityön paikat ja interventiokuvaukset yhdyskuntapalveluprosessissa, manageristinen kehys.....	110
Taulukko 4	Sosiaalityön paikat ja interventiokuvaukset yhdyskuntapalveluprosessissa, byrokratiatyön kehys.....	111

1 JOHDANTO

Mediassa keskustellaan paljon niin rangaistuskäytäntöjen kuin vankeinhoidonkin nykytilasta. Nykytilannetta väitetään usein löyhäksi ja mielipiteet rangaistusten koventamisen ja vankiloiden tiukemman kurin puolesta pääsevät voimakkaasti kuuluviin. Kohonneet vankiluvut, vankilapaot sekä muut laitoksissa sattuneet tapahtumat ovat saaneet suuren osan kansalaisista kannattamaan pitkiä ja ankaria rangaistuksia. Sen sijaan ei ole juurikaan tuotu esiin, mitä rangaistuksella tosiasiasa saadaan aikaan. Tässä tutkimuksessa paneudutaan vapaudessa suoritettavaan rangaistus-seuraamukseen siten, että näkökulma rangaistuksen suorittajan sijasta kohdistuu työntekijöiden työskentelyorientaatioihin. Tutkimuksellisen kiinnostukseni kohteena on Kriminaalihuoltolaitoksen (Khl) (ks. liitteet 7 - 8) yhdyskuntapalvelun soveltuvuusarviointi- sekä toimeenpanovaiheissa tehtävä sosiaalityö tai muu siihen rinnastettava sosiaalityöllinen toiminta.

”Yhdyskuntapalvelu (YKP) on enintään 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittu 20-200 tunnin pituinen rangaistus. Sen toimeenpanosta vastaa Kriminaalihuoltolaitos (Khl). Yhdyskuntapalvelu tarkoittaa yleishyödyllistä työtä tuomitun vapaa-aikana. Yhdyskuntapalvelua suoritetaan 3-4 tuntia kerrallaan ja sen suorittaminen kestää alkuperäisen vankeusrangaistuksen ajan.

Syyttäjä pyytää yhdyskuntapalvelua koskevia soveltuvuus selvityksiä vuosittain 9000- 10 000. Selvityksiä laaditaan vuosittain noin 6000- 7000. Tukipalveluin yhdyskuntapalveluun soveltuviksi arvioidaan noin 900. Soveltuvuus selvitystä ei voida laatia noin 3000 henkilön kohdalla esimerkiksi sen vuoksi, että häntä ei tavoiteta tai hän se halua sitä tehtävän. Yhdyskuntapalvelusta kielteisen soveltuvuuslausunnon saaneet, keskeyttäneet ja tukipalveluin yhdyskuntapalveluun soveltuviksi arvioidut, vuositasoin tapaustilasto 2600- 2700, ovat riskiryhmä yhteiskuntaan sopeutumisessa”. (Rikoksettomaan elämäntilanteeseen 2001, 26)

Minua on tutkimusprosessin aikana askarruttanut, näkyykö sosiaalityö yhdyskuntapalvelutehtäviä hoitavien kriminaalihuollon työntekijöiden arkityössä ja jos näkyy, niin miten työntekijät tällöin tekevät työtään. Vaativaa työtä tehdään kuitenkin omakohtaisen seitsemän vuoden työkokemukseni perusteella rangaistuksen ja tuen, kontrollin ja sosiaalityön ristiriitaisessa ja väljästi määritellyssä rajaheteikössä. Olen kiinnostunut myös siitä, asettuuko sosiaalityöllinen painotus yhdyskuntapalvelun (ykp) kentässä eri tavoin erilaisten asiakkaiden kohdalla. Ylipäänsä olen halunnut tutkimuksen kautta saada tietoa laajemmin koko yhdyskuntapalveluprosessin aikaisesta työskentelystä. Uskon yhdyskuntapalvelulla olevan parhaimmillaan merkittävää vaikutusta asiakkaan elämäntilanteeseen, jopa uusintarikollisuuden vähenemiseen. Tutkimuskohteeni tekee hyvin ajankohtaiseksi viime vuosina kriminaalihuollossa tapahtuneet niin organisaatiota kuin työskentelypainotuksiakin koskeneet muutokset muun muassa työskentelyyn ulkomailta lanseerattu ”what works” - painotus riski- ja tarvearviointivaateineen, josta kerron tarkemmin myöhemmin.

Tutkimuksellinen kiinnostukseni kriminaalihuollon sosiaalityön tutkimukseen juontuu siitä, että olen vuosina 1995- 2002 itse työskennellyt kyseisessä organisaatiossa muun muassa juuri yhdyskuntapalvelutehtävissä. Vuonna 1998 olen pro gradu -tutkielmassani tarkastellut tapaustutkimuksen kautta kriminaalihuollon työntekijöiden argumentointia ja ratkaisuja hankalissa soveltuvuusarviointitilanteissa. Nyt haluan virittää tutkimuksellani yhdyskuntapalvelutehtävissä työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja myös muun koulutuksen saaneita viranhaltijoita pohtimaan ja arvioimaan omaa työskentelyään ja sen merkitystä läpi koko yhdyskuntapalveluprosessin. Tutkimukseni tehtävänä on tuottaa tietoa yhdyskuntapalvelun työkäytännöistä, erityisesti sosiaalityöstä uudella vuosituhanella, ja siten piirtää jonkinlaista aikalaiskuvaa meneillään olevasta murroksesta. Olen valinnut Kriminaalihuollon tehtävistä tarkastelun kohteeksi juuri yhdyskuntapalvelun, sillä yhdyskuntapalvelutehtävien hoitamiseen kohdistuu yli puolet henkilöstön kokonaistyöajasta. Vuonna 2003 luku oli 59 %, josta 33 % käytettiin soveltuvuusselvitysten tekemiseen ja noin 10 % palvelupaikkaverkoston ylläpitämiseen sekä yhdys henkilöiden työn tukemiseen Jo pelkän selvitysvaiheen käy läpi varsin suuri osa myös rikoksesta epäillyistä. Selvityspyyntöjen määrä vuonna 2003 oli noin 8200. (Kriminaalihuollon ja vankeinhoidon vuosikertomus 2003, 67.) Näistä osan asiakkuus kriminaalihuollossa jatkuu oikeuskäsittelyn jälkeen rangaistuksen suorittamisen aikana, mikäli oikeus on päätenyt yhdyskuntapalveluun ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehtona.

Yhdyskuntapalvelutyön prosessi muodostuu ennen käräjä kriminaalihuollossa laadittavasta soveltuvuusarviointivaiheesta sekä oikeuden päädyttyä yhdyskuntapalveluvaihtoehtoon sen toimeenpanovaiheesta. Soveltuvuusarviointityötä kriminaalihuollossa tekevät kaikki yhdyskuntapalvelutehtäviä hoitavat virkamiehet koulutustaustasta riippumatta. Varsinainen arviointi henkilön soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun tehdään yhden tai kahden tapaamisen pohjalta sekä muun mahdollisesti selvitysvaiheessa käytettävissä olevan tiedon perusteella. Päätös henkilön palveluun soveltuvuudesta (tai soveltumattomuudesta) tehdään hallintomenettelylain mukaisesti kaksiportaisesti virkamiehen esittelystä. Käytännössä haastattelija esittelee asian johtajalle, joka hylkää tai hyväksyy ehdotuksen. Jos oikeudessa päädytään maksimissaan 8 kuukauden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, oikeus yleensä päätyy kriminaalihuollon arvioon henkilön soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun. Toimeenpanovaiheessa kriminaalihuolto viime kädessä määrää tulevan palvelupaikan, mutta ennen toimeenpanon alkamista on mahdollista ottaa huomioon asiakkaan toiveet ja erityispiirteet. Samoin mahdolliset palvelun yhteyteen liitettävät, lähinnä päihdeongelmien vähentämiseen tarkoitetut tukipalvelut voidaan usein yhteistyössä sopia mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi. Vuoden 2003 alusta tuli voimaan lakimuutos, jonka mu-

kaan enintään 10 tuntia palvelusta voidaan suorittaa myös osallistamalla uusintarikollisuutta vähentäviin toimintaohjelmiin (Kriminaalihuollon ja vankeinhoidon vuosikertomus 2003, 66).

Oikeusministeriö asetti helmikuussa 2000 toimikunnan selvittämään seuraamusjärjestelmän ja tukijärjestelmien yhteensovittamista. Toimikunnan alkuvuodesta 2001 valmistuneessa komiteamietinnässä todetaan seuraavaa:

Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanolle samoin kuin vankeusrangaistuksen täytäntöönpanolle asetettavista tavoitteista uusintarikollisuuden vähentäminen on keskeinen. Rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmässä uusintarikollisuuteen voidaan vaikuttaa lähinnä valvomalla seuraamukseen sisältyvien ehtojen noudattamista ja tukemalla rangaistusta suorittavan henkilön edellytyksiä siirtyä rikoksettomaan elämäntapaan järjestämällä tavoitetta tukevaa toimintaa rangaistusajana.

Yhdyskuntapalvelun käyttöönotto 1990-luvulla merkitsi seuraamusjärjestelmän monipuolistumista. Voimavaroja kului järjestelmän rakentamiseen ja tästä syystä tuomittujen aineellisiin ja psykososiaalisen tuen tarpeisiin ei juurikaan kyetty vastaamaan. Kuitenkin esimerkiksi tuetun asumisen järjestäminen saattaa olla edellytyksenä yhdyskuntapalvelun onnistumiselle. Erityisesti nuorimpien yhdyskuntapalvelua suorittavien selviytyminen palvelusta edellyttäisi runsaasti tukitoimia.

Jotta yhdyskuntaseuraamuksilla olisi uusintarikollisuutta vähentävä vaikutusta, niihin tulisi kontrollin lisäksi sisältyä riittävästi tukea. Kriminaalihuoltolaitos voi hoitaa osan yhdyskuntaseuraamuksiin sisältyvästä tuesta. Sen lisäksi yhdyskuntaseuraamuksia suorittavat henkilöt tarvitsevat usein runsaasti kunnan järjestämiä sosiaalityön, päihdehuollon sekä mielenterveyshuollon palveluja. Kun yhdyskuntaseuraamuksia ja vankeusrangaistuksia suorittavat ovat vuosien kuluessa muuttuneet entistä moniongelmaisiksi, on heidän tuen tarpeensa kasvanut. Tähän tuen tarpeeseen vastaaminen on osa rikosten uusimisen ehkäisemiseksi tehtävää työtä. (Rikoksettomaan elämänhallintaan 2001, 14.)

Toimikunnan 2001 valmistuneessa mietinnössä seuraamusjärjestelmän ja tukijärjestelmien yhteensovittamisen päätavoitteeksi mainitaan uusintarikollisuuden ja siihen liittyvän syrjäytymisen vähentäminen. Tämä edellyttää strategiaa, joka ottaa riittävän laajasti huomioon lainrikkojen yhteiskuntaan sopeutumisen edellytyksiin vaikuttavat tekijät. Näkökulma on mietinnössä tiivistetty neljään strategiseen vaikuttamisen tasoon: 1) politiikkataso 2) rakennetaso 3) työkäytäntöjen taso ja 4) asiakkaan omien toimien taso (mt., 104). Tutkimukseni kiinnittyy vahvasti nimenomaan työkäytäntöjen tason vaikuttamismahdollisuuksien kartoittamiseen kuvaamalla arkisten työkäytäntöjen kirja.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Seuraavassa kerron tutkimuksellisten valintojeni perusteista, kuvaan Kriminaalihuoltolaitoksen asiakastyön viimeaikaisia suuntauksia ja pohdin työskentelymahdollisuuksia kyseisessä tilanteessa.

2.1 Kriminaalihuolto sosiaalityön toimintaympäristönä

Vuonna 1998 valmistuneessa ja myöhemmin 2001 Kriminaalihuoltoyhdistyksessä julkaistussa pro gradu -tutkielmassani "Sosiaalityön vaikeat harkintaprosessit: Tapaustutkimus KHY:n yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitystyön hankalista päätöksentekotilanteista" on kuvattu erään alue- ja paikallistoimiston työntekijöiden soveltuvuus selvitystyöskentelyn vaikeita harkintaprosesseja niin sanottujen "kiikun kaakun" -asiakkaiden tilanteissa, joissa työntekijät kokivat vaikeaksi ratkaista, puoltavatko asiakasta palveluun vai eivät. Työntekijöiden perusteluista havaittiin tiettyjä argumentaatiopuhunnoiksi nimettyjä eriaänisiä pohdintoja, joissa näkyi selkeästi tuen ja kontrollin kamppailu työntekijän sisäisessä dialogissa samankin asiakkaan kohdalla. Puhunnoissa oli kuultavissa karkeasti jaoteltuna sosiaalityöpuhetta ja tunnepuhetta kuntoutuksesta, toimeenpanopuhetta ja faktapuhetta rangaistuksesta sekä kahta erilaista kompetenssi puheiksi nimettyä täydentävää puhuntatapa. Sosiaalityöpuheessa viitattiin yhdyskuntapalvelun kuntouttaviin merkityksiin ja sen funktioon asiakkaan elämänhallinnan palauttajana. Toimeenpanopuhe taas sisälsi piirteitä kontrolloinnista ja ajatuksen yhdyskuntapalvelusta enemmänkin rangaistusfunktiona. + - kompetenssi puhunnaksi nimettyyn puhetapaan liittyi elementtejä kokonaisprosessin hallinnasta. Työntekijät käyttivät siinä lähinnä juridisiin muotoseikkoihin liittyviä argumentteja ja pyrkivät ennakkoimaan paitsi tuomioita myös asiakkaan muiden elämänalueiden etenemistä. Vaikka kyseisessä perustelutyypissä oli piirteitä myös sosiaalityön profession hallinnasta, painopiste oli nimenomaan juridisessa mielessä prosessin kokonaishallinnan osoittamisessa. Toiseen puhetapaan eli - - kompetenssi puheeseen puolestaan liittyi varovaisempaa ja epäroivämpää puhuntaa, jolloin työntekijät pohtivat työskentelyn syvempää merkitystä, organisatorista rooliaan ja työskentelyodotuksiaan. Tähän tapaan painottuneessa puhunnassa työntekijöiden pohdintaan liittyi itsereflektion piirteitä. Puheen varovaisuudessa ei siten näyttänyt niinkään olevan kyse todellisesta epäroinnista, vaan pikemminkin taustalla oli oman työskentelyn kriittistä analysointia. Kompetenssi puhunnoista ensimmäisessä siis korostui enemmän faktuaalisissa tosiasioissa pitäytyvä etäinen tapa ja jälkimmäisessä myös niin sanottuun hiljaiseen tietoon perustuva suhtautumistapa Aineistosta paikannettu faktapuhe ja tunnepuhe täydensivät edelleen kuvattuja argumentaatiotapoja siten, et-

tä ensimmäisessä korostui asiantuntija - ja viranomaistahon tietämys, jälkimmäisessä puolestaan asiakassuhde ja kohtaamistilanteen tapahtumat nousivat keskiöön yhdyskuntapalveluasioista päätettäessä. (Uosukainen 2001, 81- 84.)

Niin ikään Kirsi Juhila ja Tarja Pösö (2000) ovat tarkastelleet kriminaalihuollon soveltuvuusselvitysvaiheen työskentelykulkuja ja löytäneet kaksi eri tavoin painottunutta sosiaalityön toimintakulttuuria. He kutsuvat näitä sopivan tietämisen kulttuuriksi ja tarkan tietämisen kulttuuriksi. Tarkan tietämisen kulttuurissa yhteistyön aktueelliksi suunnaksi selvitysvaiheessa määrittyi oikeus ja vasta toissijaisesti asiakas ja sosiaalityön tehtäväksi hahmottui sosiaalisen tuen organisointi. Sopivan tietämisen kulttuurissa puolestaan yhteistyön suunta kohdistui asiakkaisiin ja sosiaalityön tehtäväksi määrittyi toimivan asiakassuhteen luominen (Juhila ja Pösö 2000b, 185). Mainituissa kulttuureissa löytyy siis tuttuja aineksia, joihin törmäsin myös oman tutkielmani yhteydessä.

Puhunnoilla ja argumentaatioperusteilla, niiden vaihtelulla ja/tai pysyvyydellä on mielestäni tärkeä merkitys uudessakin tutkimustehtävässäni. Ne todentavat työntekijän ja laajemmin työyhteisössä olevaa työskentelykulttuuria ja näin luotaavat asiakastyötä varsin keskeisesti suuntaan tai toiseen. Nyt olen kiinnostunut laajemmin koko yhdyskuntapalveluprosessin aikaisesta työskentelystä ja työntekijöiden suuntautumisvalinnoista asiakastyössään. Pidän yhdyskuntapalveluprosessin aikaisia kohtaamistilanteita merkittävänä mahdollisuuksina vaikuttaa suotuisalla tavalla asiakkaan elämäntilanteeseen. Jo selvitysvaiheessa kriminaalihuollossa pystytään haluttaessa paneutumaan asiakkaan tilanteeseen, muun muassa ohjaamaan tätä tarvittaessa ulkopuolisten palveluiden piiriin, vaikka yhdyskuntapalvelun toimeenpano (eli asiakkuuden jatkuminen selvitysvaiheen jälkeen) näyttäisikin epätodennäköiseltä. Toisaalta palvelun toimeenpanon aikana on mahdollista joko oman asiakastyön, huolellisesti pohdittujen ja suunniteltujen palvelupaikkasijoitusten tai muun tuen avulla paneutua asiakkaan tilanteeseen esimerkiksi yhteistyössä päihdehuollon tai muun tahon toimijoiden kanssa. Tällöin voidaan mielestäni puhua pelkän kontrollitehtävän sijasta mitä suurimmassa määrin myös pyrkimyksistä uusintarikollisuuden vähentämiseen. Perinteisesti hän ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen nuorten kanssa tehtävää valvontatyötä ja toisaalta vankilasta ehdonalaiseen vapautuneiden asiakkaiden kanssa työskentelyä on pidetty enemmän "oikeana asiakastyönä" ja tälläkin hetkellä ne ovat Kriminaalihuoltolaitoksen toiminnan painopistealueita. Pidän kuitenkin kovin tärkeänä ja haasteellisena laaja-alaisempaa ajattelua ja toimintaa myös yhdyskuntapalvelun puolella.

Elokuussa 2001 toteutettiin organisaatiouudistus, jossa kriminaalihuolto ja vankeinhoito - tietyistä yhtäläisistä tavoitteista huolimatta työskentelytraditioineen ja -kulttuureineen hyvin erilaista organisaatiota - yhdistettiin saman katon alle rikosseuraamusviraston alaisuuteen. Nopeasti ilman siirtymävaihetta tehty muutos kosketti kriminaalihuoltoa siinä mielessä, että entisen julkisoikeudellisen Kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöistä tuli nyt valtion virkamiehiä, joiden tuli välittömästi omaksua valtion toiminta omine muodollisine byrokratiakuvioineen. (Kriminaalihuollon pakka uusiksi 2003, 5.) Myöhemmin vuonna 2003 toteutetussa ammattinimikemuutoksessa yhdistyksessä toimineet sosiaalityöntekijä ja ohjaaja -nimikkeet yhdistettiin uudeksi kriminaalihuoltotyöntekijä -nimikkeeksi yrityksenä ratkaista alaa vaivaavaa työntekijäpulaa. Yksi suurimpia huolenaiheita onkin sen jälkeen ollut laaja-alaisen sosiaalityön asema kriminaalihuollossa. Vaikuttaa siltä, että sosiaalityön soveltamista kriminaalihuoltotyöhön ei ole välttämättä ymmärretty. Sen sijaan on pyritty jäljittelemään työskentelyssä esimerkiksi juridisen diskurssin luomia sisältöjä. Työntekijöille tämä on näyttäytynyt jopa sosiaalityön alasajona, ja viime vuosien aikana henkilöstöä onkin haikutunut jonkin verran muiden organisaatioiden tehtäviin, pois kriminaalihuollosta. Kyse ei ole siitä, että kriminaalihuoltotyön tekemistä ei hyväksyittäisi, mutta sen tulisi monien mielestä perustua nykyistä enemmän sosiaalityön ammatilliselle osaamiselle (Katoaako sosiaalityö kriminaalihuollosta 2003, 28.) Toisaalta viime aikoina on esitetty myös sen suuntaisia ajatuksia, että sosiaalityön asema saattaa kriminaalihuollossa kaventumisen sijasta jatkossa jopa vahvistua, mikäli ohjelmatyöskentelyn laatu ja liittyminen muuhun työskentelyyn nousevat keskeisiksi tavoitteiksi ("What Works" ja sosiaalityö mahtuvat saman katon alle 2003, 28- 29).

Reilun parin vuoden sisällä kriminaalihuollossa, sekä työskentelypainotuksessa että henkilöstöstrategiassa, tapahtuneiden muutosten myötä ihmisillä mitä luultavimmin on monenlaisia ajatuksia työhönsä liittyen. Erityisesti pohditaan "ylhäältä toteutettujen" ulkoisten lanseerausten herättämiä mielipiteitä ja ratkaisuideoita. On mielenkiintoista havaita, miten työntekijät kokevat sosiaalityön läsnäolon yhdyskuntapalvelutehtäviä hoitaessaan. Nähtäväksi jää, vaihtelevatko vaikkapa eri vuosikymmeninä Kriminaalihuoltolaitoksen ja sen edeltäjäorganisaatioihin sijoittuneiden sosiaalityön ammattilaisten käsitykset työnsä sosiaalityöllisistä aspekteista esimerkiksi siten, että tietyn ajan "kriminaalihuoltajat" painottaisivat myös nykyisessä työssään kyseisen ajan sosiaalityön tyyppisuuntausta. Kuvaan esimodernin maallikkomaista, modernin asiantuntijakeskeistä ja post-modernin refleksiivistä työskentelyotetta myöhemmin tekstissäni.

2.2 Riskiarviointia ja ohjelmatyöskentelyä

Uusintarikollisuuden vähentämistä koskevien lähinnä kanadalaisten ja brittiläisten tulosten perusteella (esim. Bonta 2003; McGuire 2003; Motiuk 2003a ja Roberts 2003) Suomeenkin on viime vuosina tuotu rikoksenteekijöiden kanssa työskentelyyn suunniteltuja uusia ohjelmia. "What works" - ajattelu (suom. "mikä toimii" -ajattelu) perustuu ulkomailla tehtyihin kriminologian ja psykologian tutkimustuloksiin, jotka osoittavat tietynlaisilla työskentelyohjelmilla pystyttävän vaikuttamaan rikoksenteekijän asenteisiin ja käyttäytymiseen. Ajattelutavan mukaisesti on tarkasteltava ennen kaikkea sitä, miten saadaan kohdistettua oikeanlaiset toimet oikeaan asiakkaaseen oikealla tavalla. Painotus korostaa yhdyskuntaseuraamustyöskentelyn rakentamista kolmen pääperiaatteen ympärille, joita kuvataan Kriminaalihuoltoyhdistyksessä keväällä 2000 julkaistussa Työkalupakki - julkaisussa seuraavaan tapaan:

1) Riskiperiaate: liittyy asiakkaan arvioitun uusimisriskin ja käytettyjen työmenetelmien intensiiviteetin tai kattavuuden vastaavuuteen. Kartoittamalla riskitekijät arvioidaan ensin asiakkaan tilanne muun muassa siltä osin kuinka todennäköisenä voidaan pitää asiakkaan syyllistymistä uusiin rikoksiin; mitä suurempi todennäköisyys on, sitä laajempia ja intensiivisempiä toimenpiteitä tulee käyttää. Riskitekijät voidaan jakaa pysyviin eli staattisiin (muun muassa aiempi rikollinen käyttäytyminen ja tietyt asiakkaan ominaisuudet) ja muuttuviin eli dynaamisiin (muun muassa käyttäytyminen, asenteet ja tunteet), jolloin työskentely tulee kohdistaa jälkimmäisiin tekijöihin.

2) Tarve- eli kohdentamisperiaate: toteutuu arvioimalla mitkä tekijät ja tarpeet asiakkaan tilanteessa ovat suoraan yhteydessä rikosten tekemiseen, jolloin työ tulee kohdistaa nimenomaan rikosten tekemiseen suorassa yhteydessä oleviin kriminogeenisiin tekijöihin. Kriminogeenisten tarpeiden tunnistaminen ja näihin vaikuttaminen tarkoitukseen sopivin keinoin voidaan mallin mukaan vaikuttaa myös uusintarikollisuuteen.

3) Vastaavuusperiaate: työntekijän tulee kartoittaa millaiset menetelmät ja toimintatavat sopivat juuri kyseiselle asiakkaalle, jolloin käytettävien menetelmien tulee vastata asiakkaan oppimistyyliä ja kykyjä. Vastaavuusperiaatteeseen kerrotaan tutkimusten mukaan muita paremmin soveltuvan niin sanotun kognitiivis-behavioraalisen lähestymistavan, koska sitä pidetään strukturoituna, konkreettisenä ja asiakkaan oman persoonallisuuden ja kognitiivisen tyylin huomioivana (ks. Työkalupakki 2000, 16- 21).

Kriminaalihuollon yhdyskuntaseuraamustyön sisältöjen kehittäminen myös Suomen oloissa on tärkeää. On kiitettävää, että myös meillä yritetään lähestyä asioita uusista näkökulmista asiakaskunnan erityisproblematiikkaan ja sen työstämiseen paneutuen. Näen asiassa kuitenkin myös hieman arveluttavia ja uhkaavia piirteitä, koska edellä kuvatut työskentelyn pääperiaatteet vaativat yksittäiseltä työntekijältä hyvin paljon taitoja ja osaamista. Myöskään työskentelyn eettistä näkökulmaa ei tule trendikkään paradigman uutuuden viehätöksessä unohtaa - sellaisenaan "ulkoa päin annettuna ja omaksuttuna" työskentelytavalla voi olla myös epäsuotavia seurauksia asiakkaan kannalta. Tällä tarkoitan sitä, että äärimmäisissä tilanteissa riskiarvioinnin kuviteltu autuus

voi huonosti toteutettuna näyttäytyäkin asiakkaita karsivana ja jaottelevana syrjintämekanismina laadukkaan ja suunnitelmallisen asiakastyön sijasta.

Olen ollut huomaavinani, että aiemmin kriminaalihuollossa pitkään elänyttä tavoitetta, rikollisuutta aiheuttavan syrjäytymisen estämistä ja vähentämistä, ei enää esitetä julkilausumissa kovin näkyvästi. Elokuussa 2001 tapahtuneen organisaatiouudistuksen jälkeen uuden rikosseuraamusviraston alaisen Kriminaalihuoltolaitoksen julkaisuissa näytettäisiin käytettävän nyt voimallisemmin rangaistuskeskeisempää kieltä. Jos syrjäytymisproblematiikka ei enää ole keskeistä, voiko yhdyskuntaseuraamustyöskentely toimia "huolimattomissa käsissä" myös itsessään asiakkaan syrjäytymistä jos nyt ei edistävänä niin ainakin mahdollistavana mekanismina? Jos esimerkiksi soveltuvuusselvityksessä nykyisen palvelusta suoriutumisen sijasta alettaisiin painottaa uusintarikollisuusennusteen mittaria, ja soveltuvuutta kapeasti vain tässä valossa, liikuttaisiin mielestäni ammattieettisesti hyvin arveluttavalla alueella. Tällöinhän kehitys saattaisi helposti johtaa siihen, että keskityttäisiin rajaamaan ulos toivottoman kriminogeenisiksi luokitellut henkilöt, ajattelematta asiaa ja valintojen taustavaikuttimia sen syvemmin. Kyse olisi siis yksittäisen työntekijän suhteellisen vähän tiedon varassa tekemistä ratkaisuista. Ajatellaanpa esimerkiksi "ulkokohtaisesti" työskentelyperiaatteita omaksunutta, mutta esimiehelleen ja työyhteisön linjalle lojaalia soveltuvuusselvitystyöntekijää, jonka työpaikalla vaikkapa tietyn rikostyyppin edustajiin on lyöty "toivottoman leima". Pidän mahdollisena, että äärimmillen vietyä jopa selvitysarviointiin saatetaan seurauksia ajattelematta sekoittaa jyrkän suoraviivaisesti nyt lanseeratun riskiarvioinnin kriteeristöä. Uhkakuvana näen sen, että asiakas voidaan taustansa vuoksi pudottaa ulos seuraamuksen piiristä jo tässä vaiheessa ilman, että hänellä ajateltaisiin olevan omaa ja/tai muilla, esimerkiksi sosiaalitoimen keinoin, esiin löydettävää muutospotentiaalia rikoskeskeisen elämäntavan vähentymiseksi tulevaisuudessa.

Vaikka laaja työkalupakki -materiaali taustateoriahahmotuksineen, työskentelyohjelmineen ja eri tavoin ryhmitettyine tehtäväharjoituksineen onkin ensisijaisesti suunnattu nimenomaan niin sanotun valvontatyön oppaaksi, yhdyskuntapalveluasiakkaat ovat kuitenkin tällä hetkellä suurin kriminaalihuollon asiakasryhmä. Koska katson yhdyskuntapalveluasiakkain varsinaisen rangaistuksen toimeenpanoa suorittavien ohella myös soveltuvuusarviointiasiakkaat, näen myös "what works" - ajattelutavan kriittömmässä soveltamisessa tiettyjä uhkia ja ehkä myös aukkoja juuri yhdyskuntapalveluasiakkaiden kohdalla. Vaikka kontrolli ei olekaan vieras elementti sosiaalitoimelle, sen nimissä ollaan vaarassa ajautua syvemmälle kontrolloivaan toimintaan. Tällöin kysymys sosiaalitoimittajien ammatillisesta vastuusta nousee esiin kipeänä ja ristiriitaisena tosiasia-

ana. Tilanne ei ole helppo, koska nähtävissä on koko sosiaalityön tekemisen organisatoristen ja sisällöllisten ehtojen muuttuminen. Markkinaoppien viitoittamassa yhteiskunnassa ammatilliset toimintamahdollisuudet ovat vaarassa kapeutua. Samoin ristiriidat sosiaalityön tavoitteiden ja toiminnallisen todellisuuden välillä saattavat kärjistyä työntekijän ollessa lojaalisuussuhteessa useisiin osapuoliin. (Rajavaara 1993, 67- 69.) Juuri historiallisesti ja toimenpidekeskeisesti muotoutuneet palvelukäytännöt, joihin hallinnollinen rationaliteetti on yhä vahvemmin tunkeutumassa, ovat vaarantamassa vaativan ammatillisen auttamistyön asemaa ja ajamassa sitä yhä ahtaampiin puitteisiin (Pohjola 2002, 61).

Yhdyskuntapalvelutyöskentelyyn liitettynä tämä voisi tarkoittaa sitä, että työntekijät toimivat tavallaan "perinteisen" asiakastyön keskiössä, mutta samassa yhteydessä mukana on myös muiden, sosiaalityölle vieraampien sidosryhmien määrittelemiä elementtejä ja vaateita muun muassa lakien ja riskiarviointien maailmoista. Esimerkiksi juuri 1990-luvun lopulla Suomessakin käynnistetyt kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat tarvitsisivat nykyistä kriittisempää tarkastelua. Eräs ohjelmatyöskentelybuumiin liittyvä epäkohta on sisältöjen lisäksi niiden kohdentumisessa. Vaikka sosiaalisen oppimisen keinoilla rikollista käyttäytymistä vähentämään pyrkivien ohjelmien käyttöönotto lienee yksilön ja yhteisön kannalta hyvä vaihtoehto, ne kohdentuvat vielä kovin pieneen osaan vankeinhoidon ja kriminaalihuollon asiakkaista. Ohjelmiin liittyvä panostus voi myös olla tuloksiin nähden melko suuri. Uhkakuivissa nopeasti vaihtuvat "muotisuuntaukset", markkinamiesten trendikäs ohjelmatehtailu ja siihen liittyvä raha ovat arveluttavina toisessa ääripäässä (Ongelmat ohjelmiksi 1997, 49) ja vanhanaikaiseksi määritelty perinteinen asiakastyö toisessa päässä - vain askelen päässä unohduksestako?

2.3 Yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön suhde

Yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön yhdistämistä on epäröity ennen kaikkea siksi, että siinä sekoitetaan tuki ja kontrolli. Tällöin vaarana on, että sosiaalityö ikään kuin hämärtää yhdyskuntapalvelurangaistukseen liittyvän erottelun, valikoinnin ja seurannan elementtejä. Juhilan ja Pösön mukaansa onkin kiinnostavaa tutkia, miten sosiaalityö rakennetaan - tai jätetään rakentamatta - osaksi yhdyskuntapalvelua tilanteessa, jossa työn sisältö ja rooli eivät ole yksiselitteisiä eivätkä itsestään selviä, vaikka työn ulkoiset muodot on tarkkaan määritelty. Juhila ja Pösö arvioivat, että soveltuvuuden arviointia voidaan ohjeiden, säännösten, yleisen keskustelun, henkilöstövalintojen

ja koulutuksen pohjalta pitää sosiaalityöllisenä toimintana - tai jonakin muuna (Juhila ja Pösö 2000b, 175).

Toisaalta ei ole lainkaan merkityksetöntä, mieltävätkö työntekijät tekemänsä työn erikoistuneeksi ongelmatyöksi vai onko ymmärryksessä mukana piirteitä myös laajemmin yleisestä ongelmatyöstä. Näistä ensimmäiselle ovat ominaisia spesifit, lakisääteiset ja velvoittavat yleensä julkisissa organisaatioissa toteutettavat niin sanotut katutason byrokratian tehtävät. Jälkimmäinen taas kuvaa laaja-alaisempia auttamistyön organisaatioita, joissa asiakkuus voi alkaa ja jatkua jossakin määrin vapaaehtoisemmalta pohjalta. Juhila ja Pösö (2000) puhuvat kuitenkin myös ongelmatyön hämartyimisestä: ongelmatyön prosessit saattavat organisaatioista riippumatta hämartyä kohtaamistilanteiden keskustelukulkujen myötä. "Tiukimmissakin" organisaatioissa usein selvitetään myös asiakkaan avun tarvetta ja annetaan tälle näin tilaa myös itse määritellä tarvitsevuutensa kenttää. (Juhila ja Pösö 2000a, 58- 62.) Todennäköisesti sosiaalityötä jo aiemmin tehnyt työntekijä kriminaalihuollossa aloittaessaan voi yhdenmukaisesta perehdytyksestä huolimatta hahmottaa kriminaalihuollon agendan hieman eri tavalla kuin sosiaalityössä kokemattomampi kriminaalihuoltotyöntekijä. Tähänhän uusi henkilöstöstrategia kaikesti antaa hyvät mahdollisuudet (ks. Kriminaalihuoltolaitoksen henkilöstöohjelma 2010). Mutta kuten Juhila ja Pösö (2000a, 62) toteavat, auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat limittyvät toisiinsa yllättävillä tavoilla ihmisten välisen vuorovaikutuksellisen toiminnan tuloksina. Itse kohtaamistilanne voi siksi olla merkityksellisempi kuin työntekijän koulutus- ja työhistoria.

Kriminaalihuoltolaitoksessa tehtävä soveltuvuusarviointi määritellään lakitekstissä varsin niukasti: "rikoksesta epäillyn soveltuvuudessa on otettava huomioon hänen kykynsä ja halukkuutensa suoriutua palvelusta sekä hänen muut olosuhteet ja samalla on selvitettävä mahdollisten tukitoimien tarve". (Yhdyskuntapalveluasetus 3§) Kriminaalihuoltolaitos ohjeistaa edellisen lisäksi arviointia siten, että huomiota kehoitetaan kiinnittämään tutkittavan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin muun muassa motivoituneisuuteen, suunnitelmallisuuteen ja pitkäjänteisyyteen sekä kykyyn kontrolloida päihdekäyttöä ja suoriutua työyhteisön asettamista sosiaalisen kanssakäymisen vaatimuksista (ks. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys 2002). Toimeenpanon ohjeistus tulee täsmällisempänä lakitekstistä ja asetuksista. Voitaneenkin sanoa, että tietyistä muun muassa palveluehtojen rikkomuksista ja niiden sanktioinnista ei voida, eikä tule yksittäisen asiakkaan kohdalla suuremmin neuvotella tai "sooloilla". Toisaalta tietyssä mittakaavassa toimeenpanossakin voidaan sosiaalityöllisemmin ja /tai kuntouttavammasta aspektista käsin pyrkiä vaikuttamaan siten, että rangaistuksen suorittamisen aikana tavoitellaan muutakin kuin vain rangaistustuntien mekaanista kir-

jaamista ja seuranta. Esimerkiksi huolellisesti valmistetuilla palvelupaikkasijoituksilla ja tarvittaessa tukisuunnitelmilla voidaan vaikuttaa myös siihen, että asiakas yhdyskuntapalvelun aikana ja mahdollisesti sen kautta löytäisi yli rangaistuksen toimeenpanon kantavia pärjäämisen areenoita elämälleen. Tällöinhän myös kriminaalihuollon tärkeälle tavoitteelle eli uusintarikollisuuden ehkäisemiselle saattaisi yhdyskuntapalvelurangaistuksen yhteydessä löytyä edellytyksiä.

2.4 Sosiaalityön jännitteiset vaiheet

Esittelen seuraavassa sosiaalityön modernisaatiovaiheita ja kuvaan niissä esiintyviä sosiaalityön piirteitä, jotka hahmotan liittyviksi tutkimukseeni. Pyrin tuomaan esiin kriittisiä huomioita ja liittämään niitä nykypäivän suomalaiseen kriminaalihuoltotyöskentelyyn. Keskeisin muutos sosiaalityökeskusteluissa on ylipäänsä se, että moderni asiantuntijuus on saanut rinnalleen epävarmuutta ja vaihtelevuutta korostavan asiantuntijuuden, mutta myös muita painotuksia. Sosiaalityön pohjalta aikanaan rakennettu kriminaalihuoltotyö on muun muassa Britanniassa läpikäynyt nopean kehityskulun kristillis-humanistista taustaeetosta korostavasta vapaaehtoistyöstä professionaaliseksi ammattityöksi. Siellä 1990-luvun kehityskulut ovat kääntäneet työskentelyn painopisteen kuntoutuksesta kriminaalihuoltotyön rangaistussisältöjen korostamiseen (ks. esim. Hamai & Villé 1995, 102- 109; Raynor & Vanstone 2002, 29, 77). Britannian kehityskulku näyttää toistuneen monelta osin myös suomalaisessa kriminaalihuollossa.

Sosiaalityön kolme modernisaatiovaihetta

Aloitin kuvaamalla sosiaalityötä käsittelevässä kirjallisuudessa esiintyviä määritelmiä esimodernin, modernin ja postmodernin sosiaalityön piirteistä sekä viimeksi mainittuun keskeisesti liittyvää (itse)reflektion käsitettä. Sosiaalityön modernisaatio voidaan tyypitellä kolmeen eri vaiheeseen: esimoderniin altruistiseen, moderniin institutionaaliseen ja postmoderniin reflektiiviseen sosiaalityöhön (Matthies 1993, 97). Vaiheet eivät ole Matthiesin mukaan vain historiallisesti toisiaan seuraavia malleja. Niiden avulla on mahdollista myös typologisoida sosiaalityön nykykäytäntöjä, koska mallit ovat tunnistettavissa samanaikaisesti sosiaalityön nykyisistä käytännöistä niin yksittäisen työntekijän kuin organisaatioiden suuntautumisen tasoilla (mt. 108). Tulee muistaa, että vaiheiden kuvaukset on tässäkin yhteydessä ymmärrettävä lähinnä ideaalityyppisiksi ääripäiksi. Ne toimivat kuvaavina yksinkertaistuksina, mutta todellisuudessa sosiaalityön olemus on tyypittelyjä eriaineksisempi.

Esimoderni sosiaalityö

Sosiaalityön esimoderni vaihe ajoittuu yhteiskunnallisten murrosten vaiheeseen matkalla kohti teollisuusyhteiskuntaa, jolloin palkkatyöläistyminen ja ydinperheistymisen olivat ajankohtaisia ilmiöitä. Kyseisen vaiheen sosiaalityölle on ominaista riippumattomuus suhteessa instituutioihin ja sitoutuminen yhteisöön. Kaiken kaikkiaan sosiaalityön "pioneerien" statuksen voi nähdä eroavan selvästi "maallikkojen" statuksesta ja siinä on vahvasti piirteitä altruistisesta suhtautumisesta, joka estää itsekään omien etujen ajamisen. Ammatillinen status on perittyä tai se perustuu muulla tavoin hankittuun yhteisön luottamukseen, viisauteen tai ansioihin. (Matthies 1993, 100- 101.) Esi-modernin sosiaalityön tehtävämäärittely perustuu kokonaisvaltaiseen yhteisöllisyyteen ja sosiaalityöntekijän vahvaan henkilökohtaisuuteen, josta esimerkkinä ovat muun muassa slummiyö ja settlementiliike. Suomessa Matilda Wreden ja aikaisten työskentely nykyistä kriminaalihuoltoa edeltäneissä, kristillis-humanistisia arvoja toteuttaneissa yhdistyksissä kuvaa myös hyvin tätä vaihetta kriminaalihuoltotyössä. Suomessa vankeinhoitoalasta alkoi kuitenkin 1900-luvulle siirryttäessä muodostua oma erikoistunut ammattikuntansa, eikä työssä enää riittänyt pelkkä maallikon hyvä tahto (Määrätietoinen Mathilda - aikansa edelläkävijä... 2004, 12). Myös kriminaalihuollon puolella siirryttiin myöhemmin hoitamaan muun muassa ehdonalaisvalvontaan liittyviä tehtäviä askeleena ammatillisemman työn suuntaan.

Moderni sosiaalityö

Moderniin sosiaalityöhön yhdistetään vahva professionalismi. Tähän liittyy ajatuksia "sosiaalityöntekijä-asiantuntijan" ylhäältä alas asiakkaaseen suuntautuvasta etäännyttävästä auktoriteetti asemasta, jolloin mukana on myös ajatus asiakkaan lineaarisesta elämänkulkumallista. Tällä tarkoitetaan sitä, että asiantuntijalla on valta määritellä ennalta "hyvän" elämän tavoite, jota kohti asiakkaan tulisi suuntautua. Moderniin sosiaalityöhön liitettyjä muita piirteitä ovat universaaleihin normistoihin pitäytyminen ja ajatus objektiivisesta, hierarkkisesta tiedosta. Tällöin asiantuntijuuden legitimeetti nojaa käsitykseen "oikeasta" tiedosta ja vahvasta normistosta, jolla rakennetaan eroa sekä asiakaskuntaan että maallikotietoon. Raitakarin mukaan modernissa sosiaalityössä asiakas otetaan haltuun ongelmapuheen ja yleisten tyyppittelyjen avulla, jolloin asiantuntija määrittänyt yhteiskunnassa diagnoosivaltaa käyttäväksi yksilöksi asiakkaan vastaavasti määrittäessä vaikkapa syrjäytymisvaarassa olevaksi tapaukseksi. (Raitakari 2002, 46- 49.)

Modernin sosiaalityö on modernien virastobyrokraattien toteuttamaa "oikeaa" professionaalisuutta korostavaa sosiaalityötä, jolle on ominaista puhua malleista ja metodeista (Piironen 2001, 248). Modernissa työntekijä edustaa yhteiskuntaa ja työskentelee yhteisesti hyväksytyin mandaatin turvin (Raitakari 2002, 56). Leonard pohtii kriittisesti, että hyvinvoinnin alueella - siis myös sosiaalityössä - tulisi kuitenkin kaiken kattavan liian kunnianhimoisen suunnittelun ja ohjelmoinnin sijasta panostaa työskentelyn kehittämiseen kulttuurisen tietämyksen pohjalta (Leonard 1997, 163). Kyseessä on siis pikemminkin jatkuva työskentelyn arviointiprosessi, eikä yhteisesti jossakin organisaatiossa tuotetun mandaatin mukaiseen suunnitelmaan tai ohjelmaan pitäytyvä työskentely. (Vrt. edellä esitelty riskiarviointityöskentely).

Edellä kuvatuista moderniin sosiaalityön vaiheeseen liittyvistä arveluttavistakin piirteistä huolimatta sosiaalityön modernisaatio voidaan Matthiesin 1993 mukaan sisällöllisesti ymmärtää uudenai-kaistumisena ja kehittymisenä, joka on selkeyttänyt sosiaalityön luonnetta ammatillisena toimintana ja turvannut sille hyvinvointivaltiollisen aseman sekä institutionaaliset toimintavälineet (Matthies 1993, 99). Leonardin mukaan uutta emansipatorista hyvinvoinnin projektia tulee kehittää nimenomaan modernin sisäiseen moraalikritiikkiin pohjaten. Modernin täytyy hänen mukaansa valita erilaiseen hyvinvointikäsitteeseen perustuva polku, joka ei enää sulje pois "toisia", vaan kunnioittaa "toisten" moninaisuutta ja ylipäänsä ymmärtää tietämyksen perustuvan kritiikille avoimiin kulttuurisiin diskursseihin ja käytäntöihin universaalin hyvinvointiagendan sijasta (Leonard 1997, 162.) Kriminaalihuoltotyön kontekstissa Leonardin ajatus on ideaalinen syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen liittyvien tavoitteiden kannalta. Tavoite on kuitenkin vaikea saavuttaa, koska se istuu huonosti rangaistusjärjestelmän reunaehtoihin. Juridiset tekijät määrittelevät vahvasti kriminaalihuollon mahdollisuuksia tukea asiakkaiden hyvinvointia, koska ne keskittyvät ensisijaisesti rangaistuksen toimeenpanoon.

Postmoderni sosiaalityö - refleksiivisyyttä ja konstruktionismia

Sosiaalityön sisällä käydään paljon keskusteluja postmodernin ajan työskentelypiirteistä. Osa keskustelusta on postmodernin sisältöjä kuvaavaa ja analysoivaa, osa sitä idealisoivaa, mutta myös kritisoivaa. Seuraavassa esittelen hieman näitä välillä hyvin erisisältöisiäkin keskusteluja.

Tulkinnallisuus ja kontekstuaalisuus ovat postmoderniin ajatteluun yleisesti liitettyjä piirteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että toimintatapojen ja näkökulmien "oikeellisuus" ja eettisyys ovat määriteltävissä vain tietyn kontekstin ja päämäärän kautta. Tällöin asiantuntija ja asiakas ovat nähtävissä

toisiaan vastavuoroisesti rakentavina käsitteinä. Sosiaalityön ammatillisuuteen liitettäviä piirteitä ovat näin ollen neuvottelu, dialogi ja reflektio, jolloin asiakkuus konstruoituu asiantuntijaan nähden tasavertaiseksi. (Raitakari 2002, 46- 50.) Konstruktivistisen sosiaalityön suhde postmoderniin on kuvattavissa siten, että se hakee vastauksia postmodernin tuomiin ongelmiin tunnistaessaan mahdollisuuden useiden totuuksien rakentamiseen ja hylätessään objektivistisen uskon yhteen. Konstruktivistinen sosiaalityö painottaa asiakaslähtöistä työskentelyä, dialogista kuuntelua ja keskustelua, joka tähtää asiakkaan oman elämänhallinnan saavuttamiseen (Parton & O'Byrne 2000, 185- 186). Konstruktivistista käytäntöä kuvataan pikemminkin praktis-moraalisena - kuin rationaalis-teknisenä toimintana; siihen liitetään kasvokkainen vuorovaikutus ja suora työskentely asiakkaiden ja palvelunkäyttäjien kanssa (mt, 3).

Toisaalta postmodernin sisältöä hieman eri suunnasta kriittisesti tarkastelevien kannanottojen mukaan meneillään on pluralistisessa yhteiskunnassa jatkuvasti moniammatillisissa yhteistyösuhteissa rakennettava sosiaalityön vaihe, jossa asiantuntijuus on pirstoutunutta ja pohjimmiltaan erilaisiin kontekstuaalisiin asia- ja merkityssuhteisiin liittyvää tiedontuotantoa (Piironen 2001, 248). Sosiaalityön syvällisistä psykologisista ja sosiologisista taustateorioista siirrytään pinnallisiin, käyttäytymisestä havaittaviin seikkoihin. Howen (1996) mukaan sosiaalityöntekijä ei pyri ymmärtämään ja selittämään, miksi asiakas toimii tietyllä tavalla, vaan ainoastaan reagoi tämän tekoihin, jolloin selittämisen ja ymmärtämisen tilalle tulee tekojen seuranta. Lyhytkestoisella ammatillisella toiminnalla ei ole teoreettista tietoperustaa, eikä yleisesti sovellettavia menettelytapoja. Sen sijaan toiminnan perustana oleva ymmärrys asioista syntyy välittämässä kontekstissa, jossa muun muassa asiakkaan käyttäytyminen, tarpeet ja reaktiot kohtaavat työntekijän resurssit ja menettelytavat. Sosiaalityöntekijää ei rohkaista itsenäiseen ajatteluun, vaan häntä vaaditaan toimimaan kompetentisti, jolloin ajattelun sijasta painotetaan tekemistä. Rutiineja ja standardoituja menettelytapoja korostava työote on vastakkainen ammatillisesta syvällisestä harkintaa arvostavalle. (Howe 1996, 88- 92.) Sanotaan, että postmodernin sosiaalityöntekijät toimivat enemmän palveluita koordinoivina "ohjaajina", kuin perinteisen, tapauskohtaisen caseworkin terapeuttisiin vuorovaikutustaitoihin tukeutuvina ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiltä vaadittavien taitojen kuvataan liittyvän lähinnä tarpeen ja riskin arviointiin, "hoivapakettien" koordinointiin, budjetointiin sekä etenemisen ja lopputuloksen seurantaan ja arviointiin. (Parton 1996, 11- 12.) Raunion mukaan "postmoderniksi" kutsutussa maailmassa sosiaalityö on tosiasiallisesti joutunut sopeuttamaan toimintatapaansa markkinamekanismiin luottavan yhteiskunnallisen kehityksen vaatimuksiin. Asiakkaan ongelmien lyhytkestoinen työstäminen vastaa nopeatempoisten markkinoiden vaatimuksiin reagoivan toiminnan logiikkaa. (Raunio 2000, 78.) Leonard toteaa, että postmodernin epävarmuuteen ja

epäjatkuvuuteen liittyvän kritiikin vuoksi juuri moraali näyttelee keskeistä roolia työskentelyssä (Leonard 1997, 179).

Näen moraaliaspektin liittyvän erittäin läheisesti kriminaalihuollon työskentelyyn ja pidän oman työn jatkuvaa reflektointia tärkeänä myös yhdyskuntaseuraamustehtäviä hoidettaessa. Karvinen (1993) määrittelee refleksiivisyyden käsitteen tietoisuudeksi "omaa toimintaa ohjaavista tekijöistä ja oman osaamisen jatkuvasta arvioimisesta". Hänen mukaansa sosiaalityössä on siirrytty modernista postmoderniin tulkintakehykseen, jolloin asiantuntijuus ja tieto nähdään dialogiseksi ja diskursiiviseksi. Tämä merkitsee samalla luopumista tiukoista ammatillisista rajoista, mikä asettaa toimijat paikallisesti rakentuvan tiedon tuottajiksi. (ks. Karvinen 1993, 17- 51.) "Reflektio ei kuvaa pelkkää ajatustyötä sen eri muodoissa, vaan siihen liittyvät oleellisesti toimintaan perustuva kokemus, kokemuksesta oppiminen ja toisin toimimisen mahdollisuuden oivaltaminen" (mt. 28). Raunion (2000, 81) mukaan refleksiivisyys merkitsee vaatimusta sosiaalityöntekijän ammatillisen identiteetin jatkuvasta työstämisestä. Samalla jatkuvasti itseään refleктоivan työntekijän tulee kuitenkin kyetä auttamaan asiakkaan identiteetin ja persoonallisuuden rakentamista. Konstruktionistinen suuntaus onkin kritisoinut viime aikoina sosiaalityötä liiallisesta keskittymisestä arviointiin, ohjaukseen, suunnitteluun ja erilaisten selvitysten tekoon. Samalla on hukattu keskusteluun ja ymmärrykseen perustuva sisältö, jota sosiaalityön oikeasti tulisi tarjota asiakkaille vuorovaikutuksen ja narratiivien kautta. (Parton & O'Byrne 2000, 13.)

Mielestäni myös riskiarviointiin perustuva, Kriminaalihuoltoon lanseerattu työskentelyote voidaan toisaalta nähdä viitteenä siirtymisestä sosiaalityön jonkinasteiseen toiminnalliseen postmoderniin siitä huolimatta, että työskentelyn tietoperustassa näyttäisi olevan erittäin vahvasti mukana myös modernin piirteitä, hallinnan, tuloksellisuuden ja arvioinnin vaatimuksineen. Vaikka jyrkkä jako modernin sosiaalityön "hyvyyteen" ja postmodernin sosiaalityön "huonouteen" ei yksinkertaistavana ja keinotekoisena pidä paikkaansa, ei sosiaalityöntekijänä voi tässä yhteydessä olla tunte-matta huolta ammattitaitoisten, koulutettujen sosiaalityöntekijöiden motivaatiosta työskennellä nykyisissä työtehtävissään, jos asia ymmärretään niin, että kriminaalihuollon sosiaalityössä juuri "postmoderni on tyhjentänyt työn sisällön". Tällä tarkoitan sitä, että meneillään olevassa murros-vaiheessa sosiaalityön sisältö voidaan turhautuneena alkaa ymmärtämään myös ikään kuin "kaikki käy"-ideologian mukaiseksi toiminnaksi, jolloin kritisoimatta omaksutaan myös edellä ku-vatulle konstruktionistiselle sosiaalityön suuntaukselle vastakkaisia, pinnallisia ja "helppoja" työskentelytapoja. Tällä viitataan kentän kritiikkiin, jossa on peräänkuulutettu ammatillista sosiaalityötä kriminaalihuollon organisaatioon nykyisen ohjelmatuotantobuumin hämärrettyä työskentelyn ydin-

tä. Toisaalta voi myös kysyä, miten työntekijät reagoivat muutokseen ja murrokseen, koska murroksen asettama haaste voidaan ottaa vastaan hyvin eri tavoin esimerkiksi uupuen, sopeutuen, kapinoiden tai uudistuen (ks. Raunio 2000, 45, 51). Juhila (1997, 212) on koonnut havaintoja yliopistollisten koulutusyksikköjen sosiaalityön uudistumiskeskusteluista ja nimennyt niiden pohjalta uudistajatyöntekijän position lähtökohdaksi haasteisiin vastaamisen. Sosiaalityö nähdäänkin tässä yhteydessä uupumisen sijasta haasteisiin reagoivana sosiaalisena muutostyönä. Juhila erottaa viisi erilaista positiota, joista käsin työotteitaan uudistava työntekijä vastaa muutoksen nostamiin haasteisiin: 1) vaikuttaja, 2) yhteistyöntekijä /yhteystyöntekijä, 3) koordinaattori, 4) muutostyöläinen ja 5) asianajajana toimiminen. Juhila (2002) on tarkastellut myös sosiaalityön suhdetta marginaaleihin ja havainnut siinä erilaisia, mutta toisaalta myös samanaikaisesti läsnäolevia ja liukuvia ulottuvuuksia. Hänen mukaansa integroiva, toiseutta tuottava sekä osallistuva ja osallistava -ulottuvuudet rakentavat sosiaalityölle toisistaan poikkeavia tehtäviä, mutta myös sijoittavat sen erilaisiin paikkoihin tapahtuvaksi toiminnaksi. Tällöin on kyse joko normittavasta, kontrolloivasta tai kumppanuuden elementtejä sisältävästä sosiaalityöstä. (Juhila 2002, 18.) Sosiaalityöntekijöille annetut positiot edellyttävät hiljaisuuden kulttuurin purkamista ja kokemustiedolle rakentuvan asiantuntemuksen rohkeaa artikuloimista (Mutka 1998, 128). Tässä tutkimuksessa pyrin hahmottamaan sitä, miltä kriminaalihuollon sosiaalityö voi näyttää organisatorisen murrosvaiheen jälkeen.

2.5 Tutkimuksen orientaatiosta

Uuden asiantuntijuuden ja tiedon etsintä perustuu sosiaalityön käytännön toiminnassa ja sitä rakentavissa prosesseissa syntyvään kokemukselliseen ja käytännölliseen tietoon. Sosiaalityön tutkimuksessa on kaivattu analyyttisiä välineitä ja tietoa, joka mahdollistaisi ammattikäytäntöjä rakentavien prosessien näkyväksi tekemisen, ymmärtämisen, arvioinnin ja kehittämisen. Professionaalista ja tieteellistä tietoa pidetään toisiinsa kietoutuneina ja toimijasubjektien tulkinnoissa sekä ratkaisuissa muotoutuvina toiminnan tekijöinä. (Karvinen, Pösö & Satka 2000, 5- 6.)

Suomalaisessa sosiaalityössä eletään 2000-luvulla monenlaisten jännitteiden ja muospaineiden keskellä. Synnöve Karvinen (2000) toteaa, että valtasuhteet professioiden, erilaista asiantuntemusta tuottavien instituutioiden, työnantaja- ja rahoittajatahojen sekä valtionhallinnon välillä, ovat muuttumassa erityisesti sosiaalityötä koskettavalla tavalla. Taustalla ovat hänen mukaansa markkinoistumisen ja managerismin sävyttämät, palveluprosessien uudelleenjärjestymiseen ja asian-

tuntijatietoon liittyvät muutokset, jotka näkyvät sosiaalisen asiantuntemuksen ja sosiaalityön pätevyysalueen uudelleenmäärittelynä ja kilpailuna. Ydinkysymykseksi nousevat tiedon ja työn sekä asiantuntijuuden ja ammattikäytännön suhteet (Karvinen 2000, 9.) Sosiaalityön tutkimukselle on tärkeää tavoittaa tulkinnalliset käytännöt ja toimintakulttuurit, joissa työskentelyn olemus rakentuu. Tämä on erityisen tärkeää postmodernin tilanteessa, jossa työntekijät arkisissa työkäytännöissään jatkuvasti luovat toimintaansa uusia käytäntöjä ja rakenteita (Karvinen 2000, 9, 21). Tässä tutkimuksessa pyrin edellisten tavoitteiden saavuttamiseen eli tavoittamaan kriminaalihuollon sosiaalityösisältöjä yhdyskuntapalvelutyöskentelyn erilaisia ammattikäytäntöjä avaamalla. Tarkoituksena on luoda yhdyskuntapalvelutyöskentelyn osalta paitsi eräänlainen kriminaalihuollon murrosvaiheen historiikki, myös uudenlaista työskentelymallia hahmottava visio. Vaikka tutkimuskohde on minulle kovin omakohtainen ja tuttu - jatkanhan tavallaan edelleen oman, joskin tällä hetkellä jo entisen työni tutkimista - arvioin kykeneväni etäännyttämään itseni siitä tarvittavassa määrin ja tarkastelemaan esiin tulevia ilmiöitä tutkijan roolista käsin.

Kriminaalihuollon sosiaalityön luonteesta ja työskentelyn uusista painotuksista on tärkeä keskustella avoimesti, koska "vanha" ja "uusi" eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan sisältävät molemmat aineksia korkealaatuiseen työskentelyyn. Näkisin, että myös yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä kenttä on nyt uusista, ehkä ylhäältä määrätyiltä tuntuvista työskentelypainotuksista huolimatta monessa suhteessa avoin. Avoimuus liittyy myös työn sisällön uudistamiseen sen sijaan, että tyydyttäisiin pelkkään riskiarviointiin tai kontrollitehtävän valvomiseen ja pahimmassa tapauksessa uuvutaan sosiaalityön ammattilaisina näiden taakkojen alle.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tehtävänä on kuvata kriminaalihuollon sosiaalityötä yhdyskuntapalvelutyöskentelyn kontekstissa sekä soveltuvuusarviointi- että toimeenpanovaiheen aikana. Empiirisenä tutkimustehtävänäni on tarkastella yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön suhdetta ryhmähaastattelujen ja kirjoitelmien perusteella. Kuvaan työntekijöiden tapaa hahmottaa yhdyskuntapalvelun toimeksiantoa, mutta erityisen kiinnostunut olen sen mahdollisesta vaihtelusta.

Minua on tutkimusprosessin aikana askarruttanut, näkyykö sosiaalityö ylipäänsä yhdyskuntapalvelutehtäviä hoitavien kriminaalihuollon työntekijöiden arkityössä ja jos näkyy, niin miten työntekijät tällöin kuvaavat työskentelyään rangaistuksen ja tuen, kontrollin ja sosiaalityön ristiriitaisella rajapinnalla. Olen ollut kiinnostunut myös siitä, pitävätkö työntekijät sosiaalityön paikan vahvistamista yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä tarpeellisena ja miten he tätä perustelevat. Tutkimuksen kautta olen toivonut saavani selville myös sitä, asettuuko sosiaalityöllinen painotus yhdyskuntapalvelun kentässä eri tavoin erilaisten asiakkaiden kohdalla. Yleensäkin olen halunnut tämän tutkimuksen kautta saada tietoa laajemmin koko yhdyskuntapalveluprosessin aikaisesta työskentelystä, joka menetelmiltään ja intensiteetiltään voi vaihdella valtavasti ja jonka tarjoamat mahdollisuudet saattavat kuitenkin jäädä toteuttajaltaan huomaamatta. Koska tutkimusalue on laaja ja kiinnostava, on tässä tutkimuksessa kuitenkin pakko sulkea joitakin kysymyksiä ulkopuolelle, joten etsin vastauksia kysymyksiin:

1. Mikä on sosiaalityön paikka ja sisältö yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä?
2. Mitä seurauksia eri tavalla mahdollisesti painottuneella sosiaalityön tulkinnalla voi olla yhdyskuntapalvelun suorittajalle?

Tutkimuskysymysten pohjalta pyrin myös paikantamaan kohtia, joissa sosiaalityö on tai voisi olla mukana, koska sosiaalityön merkitys voi muodostua tärkeäksi osaksi muuta yhdyskuntapalveluprosessin aikaista työskentelyä.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Kyseessä on kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt jo aiemmin käyttämäni teemahaastattelua soveltaen samalla myös niin sanottua aktiivista haastattelua (ks. Gubrium & Holstein 1995), joka menetelmällisesti mahdollistaa tarkennusten ja lisäkysymysten käytön itselleni tuttua problematiikka työstäessäni. Tällä kertaa päädyin yksilöhaastattelujen sijasta kuitenkin ryhmähaastatteluihin, koska niiden avulla on mahdollista tutkia myös kulttuurisia merkityksiä ja toimintatapoja. Haastattelut toteutin talven 2004 aikana kriminaalihuoltolaitoksen kolmessa, Länsi-Suomen alueella sijaitsevassa yksikössä. Kerron seuraavassa jotakin ryhmähaastattelusta sekä sen erityisemmästä muodosta, jossa käytetään niin sanottuja fokus-ryhmiä. Tavallaan tutkimuksessani on kyse samantyyppisestä toiminnasta, vaikka tutkimuskohteenani ovatkin yhden organisaation kolmen yksikön sinänsä tuttujen, entisten kollegaryhmien haastattelut.

3.2.1 Ryhmähaastattelu fokus-ryhmissä

Ryhmähaastattelua voidaan käyttää faktuaalisen tiedon hankkimiseen, yhteisten normien ja ihanteiden tutkimiseen tai ryhmän tuottaman materiaalin tarkasteluun kulttuurituotteena, mutta myös ryhmän sisäisen vuorovaikutuksen ja siinä vallitsevien sosiaalisten suhteiden tutkimiseen sekä ryhmän kommunikaation sosiolingvistiseen tutkimiseen (Sulkunen 1990, 264- 265). Ryhmähaastattelun tavoitteena on aikaansaada suhteellisen vapaamuotoinen, mutta kuitenkin asiassa pysyttelevä ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai teemoista. Ryhmähaastattelu muistuttaa niin sanottua kollektiivisen muistelun menetelmää, jossa osallistujat rohkaisevat ja tukevat toisiaan herättämään muistikuvia sekä kertomaan mielipiteitä joistakin tapahtumista. Menetelmän avulla on mahdollista saada tietoa tavallista haastattelua enemmän ja tehokkaammin, koska yhden istunnon aikana saadaan haastateltua useita ihmisiä. Etuna, joskin toisaalta myös haittana on se, että ryhmähaastattelussa haastateltavat kontrolloivat toisiaan. Myönteistä tässä ovat tutun ryhmän yhteiset kokemukset, jotka tekevät käyttäytymisestä julkisen ja vaikean salata. Haittana voivat olla ryhmähaastattelutilanteelle tyypilliset aloittamiseen ja dominoivien henkilöiden kontrollointiin liittyvät ongelmat.(Eskola ja Suoranta 1998, 95- 97.)

Myös menetelmällisesti lähelle tuleva institutionaalinen muistelu voi tapahtua varta vasten koo-tuissa ryhmissä, vapaamuotoisesti tai teemoitettuna ja strukturoituna; tutkijan rooli on haastattelijan roolia vähäisempi, jolloin tutkittavien diskurssit pääsevät paremmin kuuluviin (Saarenheimo

1997, 60- 62). Vaikka haastattelijan pääsääntöisenä tehtävänä onkin keskustelun alkuun saattamisen jälkeen olla melko hiljaa (vrt. emt. 61 sekä Eskolan ja Suoranta, 1998, 98), pidin silti omassa tutkimuksessani tutkijan roolia joustavampana. Näin mahdollisena keskustelun edetessä tarvittaessa täsmentävien lisäkysymysten esittämisen, enkä katsonut sen oleellisesti häiritsevän prosessin etenemistä.

Ryhmähaastattelut, joissa käytetään niin kutsuttuja fokus-ryhmiä, ovat tulleet tutuiksi markkinatutkimuksista. Näissä on koottu toisilleen vieraita ihmisiä pienryhmiin keskustelemaan valitusta yhteisestä aiheesta. Tavallisista ryhmähaastatteluista nämä eroavat siten, että tiedon tuottamisessa korostuu vielä enemmän osallistujien välisen vuorovaikutuksen merkitys. Ryhmät ovat "fokusoituneet" siinä mielessä, että kyseessä on jokin yhteinen toiminta. Fokusryhmissä ei sinänsä ole mitään uutta, mutta tavallisista ryhmähaastatteluista ne poikkeavat siinä, että niissä käytetään tietoisesti hyväksi ryhmän vuorovaikutusta mahdollisimman moniaineeksisen tutkimustiedon muodostumiseksi. (Kitzinger 1994b, 103.) Fokusryhmät osoittavat tiedon - ja mikä vielä tärkeämpää - ideoiden kehittymisen ja toimivuuden kyseisessä kulttuurisessa kontekstissa (Kitzinger 1994b, 116), kuten vaikkapa kriminaalihuoltotyöntekijöiden haastattelutilanteessa, johon itse siis sovellean näitä ajatuksia. Menetelmällä saadaan tutkittua perinteiseen ryhmähaastatteluun verrattuna monipuolisemmin ihmisten ymmärrystä ja kokemuksia. Fokusryhmän käytön etuna on myös se, että siinä ryhmän mukanaolo tasoittaa tutkijan ja tutkittavan välistä epätasapainoa perinteiseen haastattelutilanteeseen verrattuna (Shaw & Gould 2001, 146). Tekniikan avulla on mahdollista tutkia, miten ihmisten erilaiset näkökulmat toimivat sosiaalisessa verkostossa: miten kertomukset ja kuvaukset rakentuvat, miten ne ilmaistaan, miten arvostellaan sekä vastustetaan ja miten perspektiivit muuntuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (ks. esim. Morgan 1997, 5-6; Kitzinger 1994a, 159). Paikantaessaan ihmisten tietolähteitä, tunnistaessaan selitysmalleja ja korostaessaan "tietämisen" eri muotoja ja tasoja fokus-ryhmät tuottavat tietoa siitä, miten ja miksi ihmiset ajattelevat tietyllä tavalla (mt., 159). Tällöin mahdollistuu myös "olennaisempien peruskysymysten" analysointi, koska menetelmä tuottaa tietoja ihmisten ajatusmalleista, arvoista ja moraalista. Fokusryhmiä käytettäessä keskusteluissa voidaan edetä rohkeammin uusiin ja yllättäviin suuntiin, koska osallistujat paitsi haastavat jakamaan yhteisiä merkityksiä myös kyseenalaistavat toistensa kommentteja. Joskus jo ryhmäprosessi sinänsä tuottaa ideoita, joita yksilöt yksin eivät tuottaisi ja se, että ryhmässä jaetaan samanlaisia kokemuksia, voi rohkaista myös kritisoimaan asioita. Ryhmäprosessi ei siis ole pelkkää konsensusta ja normien yhtäläistä tunnustamista. Juuri mielihäpe-erojen etsiminen ja erilaisiin spekulointeihin rohkaisu onkin tässä tärkeää. (vrt. mt., 164-171.) Samalla Kitzinger (1994a, 173) kuitenkin painottaa, että fokusryhmien kautta saatava tieto

on aina tiettyjen ryhmien tietyistä näkökulmista nousevaa ja tällöin konteksti tulee ottaa huomioon.

Tein kolme ryhmähaastattelua, joissa oli mukana kaikkiaan yhdeksän työntekijää. Haastatteluihin osallistuneista neljällä oli sosiaalityön muodollinen pätevyys. Haastateltavien työkokemus kriminaalihuollossa vaihteli kestoaltaan noin vuodesta yli kahteenkymmeneen vuoteen; useimmat työntekijät olivat kuitenkin olleet organisaation palveluksessa viidestä kymmeneen vuotta. Keskustelut ryhmässä käynnistyivät melko vapautuneesti tuttuun aihepiiriin liittyvän teemoituksen (ks. liite 2) pohjalta, mutta varsinaisen keskustelun aste vaihteli ryhmittäin ja aihepiireittäin. Spontaanin keskusteluun osallistumisen sijasta joissakin ryhmässä osalle ryhmäläisistä tuntui ajoittain sopivan paremminkin keskustelun seuraajan rooli. Haastattelijana pyrin kuitenkin huomioimaan kaikkia jäseniä ja annoin tarvittaessa puheenvuoroja niillekin, jotka syystä tai toisesta eivät päässeet niin helposti mukaan keskusteluun. Osasyynä vähäiseen osallistumiseen saattoi olla esimerkiksi se, että ryhmässä haluttiin antaa ääni kokeneimmille työntekijöille ja vasta sen jälkeen itse kertoa omista mielipiteistä. Ylipäänsä ryhmäkeskustelun idean toteutumista voi myös omien ryhmieni kohdalla miettiä. Välillä todellakaan ei ollut kyse vastavuoroisesta keskustelusta, vaan pikemminkin monologeista, joita toiset ryhmäläiset tosin hyvällä tavalla pyrkivät omilla kommentaillaan täydentämään ja ehkä toisinaan myös katkaisemaan. Väistämättä keskustelu oli luonteeltaan erilaisista isommissa ryhmässä kuin pienemmissä, joissa työtehtävien hoitamisen tai sairastumisen vuoksi itseni lisäksi oli minimissään mukana vain kaksi osallistujaa. Valitsemani teemat tuntuivat virittelevän onnistuneesti keskustelua, joka kuitenkin parhaimmillaan oli erittäin runsasta ja polveilevaa - paitsi kriittisesti yhdyskuntapalvelutyöskentelyä tarkastelevaa myös sitä kehittämään ja visioimaan pyrkivää. Näyttikin siltä, että oman intressini eli tutkimusaineiston keräämisen ohella ryhmäkeskustelut palvelivat monessa tapauksessa työntekijöitä juuri arkityön tuuletusareenana paitsi yhdyskuntapalvelun myös laajempien organisatoristen muutosasioiden alueella.

Kuten edellä kirjallisuuden perusteella jo on todettu, fokusryhmässä ryhmän vuorovaikutus vaikuttaa keskeisesti tiedon tuottamiseen. Omissa ryhmissäni tämä näkyi yhtäältä siinä että "hiljaista tietoa" saattoi olla kokoontumisen alkuvaiheilla vaikeampaa saada kuuluville. Toisaalta vauhtiin päästyään myös vaiteliaammat henkilöt saattoivat yllättää toiset nasevilla ja hyvin jäsentyneillä mielipiteillään. Tulee muistaa myös se, että paitsi mielipiteet asioista myös jäsenten keskusteluroolit saattoivat vaihdella keskustelujen edetessä hyvin värikkäästi. Näissäkin ryhmässä ryhmäprosessi paitsi sai ääniä kuuluviin eri tavoin, myös varmasti jossakin määrin vaikutti mielipiteisiin ja niiden muokkaantumiseen sekä kokeneimmilla työntekijöillä myös niillä, joilla kriminaalihuolto-

työn taustaa on vähemmän. Ryhmien keskusteluilmapiirejä voisi yleisesti luonnehtia siten, että osassa korostui sosiaalityön asemaa jopa hieman kyseenalaistava keskustelu, kun toisaalla sosiaalityön sisältöjä taas haluttiin selkeästi säilyttää ja kehittää. Myös yhteisöllisyyden henki nousi voimakkaasti esiin erityisesti palvelupaikkatyöskentelyn merkitystä pohtivissa sosiaalityökeskusteluissa.

3.2.2 Kirjoitelmat

Alkuperäisenä tarkoitukseni oli hankkia aineisto pelkästään sähköpostikirjoitelmien kautta, mutta kirjoitelma-aineiston hankkiminen osoittautui oletettua vaikeammaksi, eikä artikkelini Kontralehdessä ja siihen liittynyt tehtäväksianto (ks.liite 3) houkuttanut ihmisiä vastaamaan niin laajasti kuin olin alun perin kuvitellut. Loppujen lopuksi sain eri puolelta maata yhteensä viisi, laajuudeltaan yhdestä neljään sivuun vaihtelevaa kirjoitelmaa, jotka vähäisestä lukumäärästään huolimatta muodostavat sisällöltään tärkeän osan tutkimusaineistoani. Mainittakoon, että näistä kirjoittavista työntekijöistä kahdella oli sosiaalityön muodollinen pätevyys ja työhistoriat kriminaalihuollossa vaihtelivat muutamasta vuodesta aina kolmeenkymmeneen vuoteen.

Olen tietoinen kirjalliseen aineistoon kvalitatiivisessa tutkimuksessa liittyvistä tietyistä rajoituksista; tuloksena saattaa olla pidäkkeetöntä tarinaa, mutta toisaalta varovainen kirjoittaja saattaa jättää tutkijan kysymyksenasettelun kannalta jotakin hyvin olennaista myös kertomatta. Mielestäni rajoitukset kuitenkin liittyvät osittain myös muuhun vuorovaikutuksessa tuotettuun tekstuaaliseen materiaaliin. Silti haastatteluun verrattuna kirjoittaminen on täysin erilainen tilanne, koska siinä ihminen on yksin ajatustensa, motivaationsa ja kokemustensa kanssa ilman vuorovaikutuksellisia häiriötekijöitä. Kirjoittaessaan ihminen kuitenkin valikoi, arvioi ja painottaa asioita omasta näkökulmastaan, joten kirjoitettu aineisto on luonnollisesti hyvin valikoitunutta. Tämä ei merkitse kirjoitelma-aineiston olevan kuitenkaan käyttökelvotonta kvalitatiivisessa tutkimuksessa, koska tässä suuntauksessa yleistettävyyttä muutoin poikkeaa perinteisistä käsityksistä. (Eskola & Suoranta 1998, 124- 125.)

Saamani kirjalliset mietinnät käsittelivät yhdyskuntapalvelun sosiaalityöllisiä ulottuvuuksia hyvin monesta suunnasta. Yhdyskuntapalvelun sosiaalityösisältö muodostui kirjoitelmissa hyvin kirjavaksi ja moniaineksiseksi, mutta joissakin pohdinnoissa myös kovin pelkistetyksi. Kuten haastatteluissa, myös kirjoitelmissa mielipiteet saattoivat näkökulmasta ja käsiteltävästä temasta riippu-

en vaihdella, vaikka kirjoittaja siis oli yksi ja sama henkilö. Vaikka kirjoitelmatehtävä ei alkuun tuottanutkaan kovin runsasta satoa, saamani tuotokset osoittautuivat lopulta tärkeiksi puheenvuoroiksi yhdyskuntapalvelun sosiaalityön nykytilanteesta ja siihen liittyvistä jännitteistä. Tutkimuksen tematiikan kannalta kirjoitustehtävä osoittautui siten varsin onnistuneeksi aineistonkeruutavaksi.

3.3 Aineistot ja niiden analysointi

Tutkimusaineistoni koostuu kriminaalihuollon työntekijöiden ryhmähaastatteluista ja kirjoitelmista. Lisäksi olen seurannut melko aktiivisesti sekä ulkomaista että suomalaista viimeaikaista kirjoitellua kriminaalihuoltoalan ammattilehdissä. Aihepiiriä sivuavat lehtiartikkelit muodostavatkin jonkinlaisen tausta-aineiston tai ainakin heijastuspinnan, joskaan en ole käsitellyt sitä mitenkään systemaattisella otteella. Kuten jo totesin, oli alkuperäisenä tarkoitukseni kerätä tutkimusaineisto vaivattomasti sähköpostikirjoitelmien avulla, mutta vastausprosentti jäi toistuneista yrityksistä huolimatta varsin pieneksi. Tämä suunnitelmani eli sähköpostitse annettu kirjoitustehtävä ei siis tuottanut riittävästi aineistoa, joten päädyin haastattelututkimuksen avulla tutkimaan entisiä kollegoitani, kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelutehtävissä työskenteleviä sosiaalityön ammattilaisia. He työskentelevät organisaatiossa erityisohjaajan, ohjaajan, kriminaalihuoltotyöntekijän ja ilmeisesti jokunen yhä myös sosiaalityöntekijän nimikkeellä. Tein haastattelut talven 2003 - 2004 aikana kolmessa kriminaalihuoltolaitoksen toimistossa Länsi-Suomen alueella. Kolmeen ryhmähaastatteluun osallistui yhdeksän yhdyskuntapalvelutyöntekijää, kolmesta viiteen henkilöä per toimisto ja kukin haastattelu kesti tunnista reiluun kahteen tuntiin. Tällä tavalla sain nauhoituksen ja litteroinnin jälkeen riittävästi aineistoa (36 sivua 1-rivivälillä kirjoitettuna) tutkimuksen toteuttamiseksi. Tämän lisäksi määrällisesti vähäisempi (viisi kirjoitelmaa, laajuudeltaan yhdestä kolmeen A4-arkkia), mutta sisällöllisesti sitäkin rikkaampi kirjallinen aineisto, jota kirjoitustehtävä tuotti, on ollut mukana tutkimuksessani tärkeänä aineistona. Kirjoitelma-aineistoon oli mahdollista vastata myös anonyymina postitse ja vastauksia tuli sekä nimellä että ilman eri puolelta maata. Tätä aineistoa olen analysoinut samaan tapaan kuin varsinaisia haastattelijakin. Tämä oli täysin mahdollista, koska käytin alkuperäisen kirjoitustehtävän tehtäväksiantoa pohjana myös ryhmähaastattelujen teemoituksessa. Kuten laadullisessa tutkimuksessa on tavallista, aineistonhankintaani ohjasivat lumipallostrategian ja saturaation eli kylläntymisen kaltaiset tekijät. Lopetin aineiston keräämisen, kun havaitsin, että uudet tapaukset aineistonkeruumahdollisuuksieni puitteissa eivät enää tuoneet esiin ilmiöstä juurikaan uusia piirteitä. (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 62- 63; Mäkelä 1990, 52- 53).

Kirjallisuudessa mainitaan, että kvalitatiiviseen aineistoon voi suhtautua ainakin kahdella tavalla. Analyysia voi tehdä sellaisista lähtökohdista, että selonteot ja kertomukset kertovat vääristelemättä todellisuudesta ja että eri menetelmillä todellisuudesta on mahdollisuus saavuttaa totuudenmukaista tietoa. Toisaalta aineistoihin voi suhtautua suhteellisemmin ja ajatella niiden olevan tuotettu kulloisiakin tarkoituksia silmällä pitäen. Analyysissa tulisi muistaa, että teksti on kuitenkin vain eräs versio tai näkökulma aiheeseen ja että kielellä ei ainoastaan kuvata vaan myös tehdään asioita. (Eskola & Suoranta 1998, 142- 143.) Vaikka omassa aineistossani työntekijät osittain ehkä pyrkivätkin luomaan ideaalikuvaan yhdyskuntapalvelutyöskentelystä, aineisto monimuotoisuutensa ja rikkautensa vuoksi valottaa teemaa mielestäni myös pintaa syvemmillä.

3.3.1 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan lähteä liikkeelle ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. Sen yhteydessä puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä, joka pelkistetyimmillään tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin, alhaalta ylös -suunnassa. Kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä hypoteesittomuudesta puhuttaessa viitataan siihen, että tutkijalla ei ole ehkä omista latautuneista havainnoistaan huolimatta kuitenkaan ennalta määrättyjä ennako-oletuksia tutkimuskohteesta tai sen tuloksista. (Eskola & Suoranta 1998,19.)

Laadullista tutkimusta tehtäessä tulee kiinnittää huomiota aineiston merkittävyyteen, yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen paikkaan ja riittävyteen. Aineiston merkittävyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkija pystyy argumentoimaan sen puolesta, että hänen käyttämänsä aineisto on analysoimisen arvoinen (Mäkelä 1990, 47- 48.) Laadullisen tapaustutkimuksen pohjalta ei ole tarkoitus tehdä samalla tavoin empiirisesti yleistäviä päätelmiä kuin esimerkiksi tilastollisessa tutkimuksessa. Tällöin keskeistä ovat tulkinnat, joita aineistosta tehdään, eikä ratkaisevaa ole aineiston koko ja siitä laskettavat tunnusluvut, vaan pikemminkin tutkijan aineiston pohjalta tekemien tulkintojen kestävyys ja syvyys. (Eskola & Suoranta 1998, 67- 68.) Oman aineistoni merkittävyyttä perustelen sillä, että sen avulla saan tietoa kriminaalihuollon työntekijöiden tavasta toteuttaa yhdyskuntapalvelun perustehtävää ja sosiaalityön mahdollisesta ulottuvuudesta siinä.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään analyysin kattavuuteen, arvioitavuuteen ja toistettavuuteen. Analyysin kattavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkija ei perusta tulkintojaan satunnaisiin havaintoihin. Analyysin arvioitavuus liittyy siihen, että lukija kykenee seuraamaan tutkijan päättelyä ja et-

tä hänelle annetaan riittävät edellytykset hyväksyä tutkijan tulkinnat tai riitauttaa ne. Analyysin toistettavuudella tarkoitetaan puolestaan sitä, että luokittelu- ja tulkintasäännöt on esitetty niin yksiselitteisesti, että toinen tutkija niitä soveltamalla päätyy samoihin tuloksiin. Laadullisen tutkimuksen validiteettia osoittaa se, että on tutkittu sitä, mitä on ilmoitettukin tutkittavan. (Mäkelä 1990, 53.) Laadullisen tutkimuksen toistettavuutta ei voi kuitenkaan muotoilla reliabiliteettiongelmaksi, eikä laadullisen tulkinnan osuvuutta voi rinnastaa tilastollisen tutkimuksen osuvuuteen (mt., 47). Laadullisen tutkimuksen kentässä tutkijan tulee tulosten luotettavuuden arvioimiseksi osoittaa mahdollisimman selkeästi lukijalle polkuja, jotka ovat johtaneet aineistosta tehtäviin tulkintoihin ja johtopäätelmiin. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa käytetään tyypillisesti juuri tekstiotteita, jotka antavat lukijalle tilaisuuden arvioida tekstin pohjalta tehtyjä tutkimuksellisia päätelmiä. (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 217- 218). Olen pyrkinyt tutkimuksessani tähän käyttämällä runsaasti osallistujien kommentteja, mutta myös kirjoittamalla mahdollisimman paljon auki omia taustajatuksiani, jolloin lukija voi suhteuttaa niitä haastattelujen ja kirjoitustehtävän antiin.

Käytännössä laadullisen tutkimuksen puolella erilaiset analyysitavat usein kietoutuvat toisiinsa. Analyysivaiheessa olenkin soveltanut väljästi kehysanalyysin ja tekstianalyysin menetelmiä jäljitäessäni sosiaalityötä kuvaavia sisältöjä kriminaalihuoltajien kirjoituksista. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ei ole kuitenkaan erillinen, rajattu tutkimustyön osa, vaan se voidaan nähdä ulottuvuutena, joka on jotenkin läsnä koko tutkimusprosessin ajan. Aineiston keruu ja käsittely kietoutuvat kvalitatiivisessa tutkimuksessa tiiviisti toisiinsa. Tutkija jäsenteleo mielessään aineistoa jo ennen kuin se kokonaisuudessaan on kerättykään, joskin analysointi jatkuu tietoisempaan tutkimusraportin kirjoitusvaiheessa. (Mäkelä 1990, 45.) Koska tein itse niin haastattelut kuin niiden litteroinninkin, en todellakaan voi väittää oman tutkimusprosessini edenneen tutkimusraportin noudattamassa kronologisessa järjestyksessä ja sanoa aloittaneeni aineiston analysointia vasta tutkimusprosessin jälkipuolella. Toki talvella viimeisen litteroinnin tehtyäni jätin haastatteluliuskat samoin kuin kirjoitelma-aineistonkin lepäämään ja palasin työstämään niitä konkreettisesti vasta myöhemmin keväällä. En kuitenkaan voi väittää väliajallakaan täysin unohtaneeni haastatteluista syntyneitä vaikutelmia. Yhtenä syynä tähän oli varmasti tutkimusaiheeni syvä omakohtaisuus - tutkinhan työtä, jota myös itse olen aikamani pitkään tehnyt.

3.3.2 Analyysi

Olen analysointivaiheessa tehnyt laadulliselle tutkimukselle tyypillistä perusanalyysia: lukenut haastatteluaineistoa lävitse huolellisesti useita kertoja hahmottaen työntekijöiden puheista ja kirjoituksista erilaisia käsityksiä yhdyskuntapalvelutyöskentelystä, etsien ja nimeten eroja ja yhtäläisyyksiä sekä lopulta luokitellen niitä isompiin yläkategorioihin. Tyypittelyn ja vertailun avulla olen pyrkinyt nostamaan esiin työkäytäntöjen kirjoja ja tulkintojen moninaisuutta. Tarkoitukseni ei ole ollut analysointivaiheessa tehdä sanatarkkaa, aikaa vievää tekstianalyysia. Pikemminkin pyrin nostamaan esiin tärkeimpiä työntekijöiden ajatuksia sosiaalityön ja yhdyskuntapalvelun suhteesta ja paneutumaan niihin. Varsinaisen analyysivaiheen alkaessa luin tekstit lävitse useampaan kertaan ja pyrin hahmottamaan niistä esiin vastauksia tutkimuskysymyksiini. Koska vahvan dialogin tutkimusotteeni mahdollisti tarkennusten tekemisen jo haastatteluvaiheessa, uskon sen helpottaneen vastausteemojen löytämistä ja niiden tulkintaa myös analyysivaiheessa. Analysointivaiheeseen sain vaikutteita grounded theory -lähestymistavasta (GT) lähinnä koodauksen ja luokittelun alueella, vaikka menetelmällisenä ratkaisuna en ole sitä syvällisesti käyttänytkaan. Tiedon analysoinnissa GT:n avulla on löydettävissä muun muassa seuraavanlaisia vaiheita: 1) haastatteluihin perehtyminen, 2) teemojen hahmottaminen ja 3) analyttisten kategorioiden muodostaminen (ks. Charmaz 1997, 39).

Työstäessäni haastatteluaineistoa käytin väreihin perustuvaa merkitsemistapaa selventämään tutkimuskysymysteni vastauksia. Kerta kerralta lukemisen aikana aineistosta tuntui nousevan esiin uusia, tärkeitä asioita ja näiden kohdalla noudatin samaa merkitsemistapaa. Useiden luku-kertojan jälkeen, kun koin saavuttaneeni jonkinlaisen alkukäsityksen työntekijöiden mielipiteistä ja perusteluista siirsin tiedot tiivistettyjä tekstiotteita hyväksikäyttäen taulukkomuotoon alustavaa koodausta varten. Näin pystyin edelleen värikoodausta hyödyntäen hahmottamaan konkreettisesti vastausten kirjoja. Tietojen saaminen tiiviiseen taulukkomuotoon helpotti kokonaisuuden hahmottamista, mutta vaativampi koodaus ja luokittelu olivat työläs ja aikaavievä prosessi. Vaikka jonkinlainen perusymmärrys ja idea kokonaisuudesta melko vaivattomasti hahmottuivatkin, käsitteiden sisällyttäminen yläkäsitteisiin ja kategorioiden nimeäminen oli hankalaa. Siinä oli ehkä pohjimmiltaan kyse vaikeudesta pukea hiljaista tietoa sanalliseen muotoon. Hidasta etenemistäni lisäsi tietoni koodausvaiheessa vaadittavasta huolellisuudesta, koska sen kuluessa syntyvät tutkimukselliset peruskäsitteet. Tein jatkuvasti muistiinpanoja papereiden marginaaleihin. Näin sain hahmotusvaiheessa kirjattua välittömät vaikutelmani ylös auttamaan myöhempää teemojen nimeämistä. Muistiinpanoja käytetään laadullisen tutkimuksen analysoinnissa juuri etsittäessä raa-

kadatasta tutkimusaiheen kannalta olennaista ydintä ja dokumentoimaan alkavaa käsitteellistämistä. Kaavioiden ja taulukoiden käyttö kuvaa käsitteellistämisen etenemistä ja helpottaa käsitteiden välisten yhteyksien havaitsemista. (Orona 1997, 180- 181.) Koin aineiston analysointiprosessin aikana hyödyllisenä mainittujen tekniikoiden käytön, vaikka välillä ajatus tuntui juuttuvan jonnekin epäolennaiseen. Kuten kirjallisuudessakin todetaan, analysointiprosessi ei ollut selkeä ja ajallisesti yhteen suuntaan etenevä. Pikemmin sille oli ominaista jatkuva edestakainen siirtyminen koodauksen, muistiinpanojen tekemisen ja alustavan analysoinnin välillä (mt., 178- 179). Mainittakoon, että analyysitekstissä käytän (---) merkintää kohdissa, joissa olen poistanut asiayhteyden kannalta merkityksettömän tekstikatkelman. Muita erikoismerkkejä en litteroidussa tekstissä käytä.

3.3.3 Kehysanalyysi metodisena tulkintakehikkona

Tutkimusprosessin aikana kiinnostuin kehysanalyysistä ja päädyin käyttämään sen ideoita tutkimuksen ilmiökenttää jäsentääkseni. Aineistoanalyysissäni olen pyrkinyt löytämään kriminaalihuollon työntekijöiden työtä jäsentäviä kehyksiä, tavoittamaan ajattelu- ja toimintatapojen kirjoa yhdyskuntapalvelutyöskentelystä sekä analysoimaan kehysten dynamiikkaa työarjessa siinä määrin kuin se tutkimustehtävän kannalta on tarpeellista.

Goffmanin (1974) periaatteiden mukaisesti kehykset ovat erilaisia toimintakokonaisuuksia, jotka ylläpitävät erilaisia todellisuuksia. Kehykset eli erilaiset tulkintatavat tai kulttuuriset kategoriat, miksi niitä halutaankaan kutsua, eivät ole tietyistä pysyvyydestään huolimatta täysin stabiileja, vaan saattavat vaihdella, muuntua ja esiintyä päällekkäin varsin monimuotoisesti. Eräs kehyksiin liittyvä piirre on se, että ne ovat olemassa ja vaikuttavat toimintaan toimijoiden itsensä sitä välttämättä tiedostamatta. Kukin kehys ei myöskään ainoastaan määrittele sitä, mitä asia - omassa tutkimuksessani vaikkapa yhdyskuntapalvelutyö työntekijöille - merkitsee, vaan myös sen, mitä työntekijät itse tätä kautta ovat omissa ja toistensa silmissä. Kehykset siis määrittelevät ne ominaisuudet, velvollisuudet ja oikeudet, joita vuorovaikutuksen osanottajat olettavat itsellään ja toisilla olevan. (Peräkylä 1990,16- 22.)

Tässä tutkimuksessa kehyksistä puhuttaessa on kyse aineistossani toistuvasti esiintyvistä ja selkeästi erottuvista erilaisista yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön suhdetta luotaavista puhe- ja hahmotustavoista, jotka saattavat vaihdella saman puhujan puheessa eri yhteyksissä tai jopa

saman puheenvuoron aikana. Arvioitaessa kehysanalyysia toisaalta metodologisena viitekehystenä ja toisaalta menetelmänä kapeammassa mielessä, sen anti empiiriseen tutkimukseen näyttää erilaiselta. Metodologisena lähtökohtana se suuntaa tutkimusta tietyn sosiaalisen elämän alueelle ja vuorovaikutuksen analyysiin tarjoten tälle aihealueelle oman käsitteellisen repertuaarinsa. Tutkimuksen konkreettisten menetelmäkysymysten suhteen sen anti on kuitenkin rajallisempi (Puroila 2002, 164.) Tässä tutkimuksessa kehysanalyysia käytetään metodisena apuvälineenä ja ymmärrystapana jäsentää aineistosta paikannettuja, erilaisia yhdyskuntapalvelun sosiaalityötä sivuavia sisältöjä.

Kehysanalyysin silmälasien läpi olen paikannanut ryhmäkeskustelujen ja kirjoitelmien muodostamasta aineistostani kolme pääkategoriaa, joissa sosiaalityö kaikissa on läsnä, mutta eri tavalla painottuneesti. Nämä aineistopohjaiset yhdyskuntapalvelun sosiaalityölliset toimintakokonaisuudet, joita siis myös kehyksiksi voidaan kutsua, olen nimennyt tässä seuraavaan tapaan: asiakaslähtöisen työn kehys, manageristinen kehys ja byrokraatiatyön kehys. Sosiaalityö ja sen ulottuvuudet ovat kaikissa näissä eriasteisesti mukana, mutta sosiaalityön intensiteetti ja ymmärrys vaihtelevat kehysten välillä ja sisälläkin siten, että vähitellen vahvasta yhdyskuntapalvelun sosiaalityösisällöstä siirrytään minimitason sosiaalityölliseen sisältöön. Koska koko aineistoni perusteella yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön välillä on selkeästi jonkinlainen, väliin kiinteä ja toisinaan löyhä suhde, voi mielestäni kehysten yhteydessä perustellusti puhua myös yhdyskuntapalvelun sosiaalityön tyypeistä, vaikka kehysten nimissä sana sosiaalityö ei näykään.

Sisältöjä kuvaavina työniminä käytin edellisistä jossain vaiheessa myös määritelmiä vahva ja rikas sosiaalityö, latentti sosiaalityö ja niukka sosiaalityö, eivätkä ne ole analyysiprosessin edetessä menettäneet kuvausvoimaansa "kehysnimikemuutoksesta" huolimatta. Kuvaan seuraavassa, miten tutkimukseni aineistoperusteisissa tulkintakehyksissä käsitetään yhdyskuntapalvelun sosiaalityön toimintaympäristö. Olen rakentunut analyysitekstin siten, että tutkijan äänen lisäksi myös tutkittavien ääni pääsee vahvana esille, koska näin kriminaalihuollon arjen työkäytännöt parhaiten avautuvat lukijalle.

Koska aineistossani eniten tilaa niin keskusteluissa kuin kirjoitelmissakin saivat myöhemmin asiakaslähtöiseksi ja manageristiseksi nimeämäni kehykset, niiden esittely painottuu määrällisesti myös tässä tutkimusraportissa. Noudatan tekstissäni samaa linjaa kuin kehysten sisäisissä puheissa käytettiin. Byrokraatiatyön kehys asettuu tässä yhteydessäkin omaan, muita niukempaan

rooliinsa, koska se on aineistossani niin määrällisesti kuin sisällöllisesti vähäisimpänä ja kuvattavissa siten kompaktimmin kuin muut tulkintatavat. Seuraavissa luvuissa analysoin, minkälaista aikalaiskuvaa tutkimusaineistoni tuotti kriminaalihuoltolaitoksessa tapahtuvan yhdyskuntapalvelutyön ja erityisesti sen sosiaalityöllisten ulottuvuuksien nykytilanteesta.

4 ASIAKASLÄHTÖISEN TYÖN KEHYS

Kuvaan seuraavassa asiakaslähtöistä työskentelykehystä, jonka tunnusomaisena sisältönä on vahva ja rikas sosiaalityö. Näitä ilmaisuja käytänkin tekstissä ajoittain ikään kuin synonyymeinä asiakaslähtöisen työn kehykselle, mutta kyse on kuitenkin yhdestä ja samasta kehyksestä.

Asiakaslähtöisessä tulkintatavassa yhdyskuntapalveluprosessiin päätyneellä asiakkaalla nähdään olevan ongelmia, jotka kuitenkin ovat pitkälti vähennettävissä ja/tai poistettavissa kriminaalihuollon sosiaalityön keinoin. Yhdyskuntapalvelulain katsotaan tässä vahvan sosiaalityön kehyksessä suoranaisesti velvoittavan kriminaalihuollon työntekijöitä puuttumaan asiakkaan elämään. Jo pelkästään rikokseen syylistymistä pidetään indikaattorina sosiaalisten ongelmien olemassaolosta. Työntekijän velvollisuutena on tarveharkintaa käyttäen, eriateisten interventioiden muodossa puuttua ihmisen elämään. Samalla kuitenkin tiedostetaan, että kaikki asiakkaat eivät tarvitse samalla tavoin sosiaalityötä.

Rangaistuksen toimeenpanon lisäksi sosiaalityön tehtävänä pidetään laajempien kriminaalihuollollisten tavoitteiden suuntaista toimintaa. Tällä tarkoitetaan uusintarikollisuuden vähentämiseksi ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi tehtyjä toimenpiteitä. Vahvan sosiaalityön kehyksessä yhdyskuntapalvelu nähdään jo itsessäänkin sosiaalityön yhtenä menetelmänä. Yhdyskuntapalvelurangaistus toimeenpannaan sosiaalityön menetelmin, eikä kaikkeen sosiaalityöhön sisältyvä tukea ja kontrollia niinkään pidetä ongelmana yhdyskuntapalvelun tässä mielessä selkeässä kontekstissa.

Sisällöllisesti rikkaan sosiaalityön kehyksessä yhdyskuntapalvelulain tulkitaan tarjoavan lähes rajattomat mahdollisuudet tehdä sosiaalityötä rangaistuksen puitteissa. Työskentelyn intensiteetti vaihtelee konkreettisesta ohjauksesta, neuvonnasta ja muusta sosiaalistamisen elementtejä sisältävästä sosiaalityöllisestä toiminnasta vaativampaan erityissosiaalityöhön. Asiakas voi olla kriminaalihuollon sosiaalityön asiakkaana tai yksilöllisellä palveluohjauksella voidaan etsiä hänen tarpeitaan parhaiten yhteensopivat ulkopuoliset palvelut ja tuki. Lain nähdään antavan raamit, joiden tulkinta ja sen perusteella toimiminen mielletään sosiaalityöksi. Rangaistuksen toimeenpanoon saattaa liittyä ongelmatilanteissa hienokseltaan rajankäyntiä lain tulkinnan suhteen,

”toinen työntekijä pitää kiinni rangaistuksen suorittamisesta ja toinen on valmiimpi työskentelemään asiakkaan tilanteen parantamiseksi, vaikka se aiheuttaisi lisätyötä ja vaatisi juuri ja juuri päivänvalon kestävän tulkinnan tekemistä lainsäädännön osalta”, (K 1,2)

mutta räätälöidyillä ratkaisuilla pyritään toimimaan yhdyskuntapalvelun viitekehyksen sisällä asiakkaan parhaaksi. Tässä tulkintatavassa byrokraattiseen ohjaukseen liittyy professionaalinen it-sekontrolli. Siinä työntekijät noudattavat lakeja ja ohjeita, joilla ei kuitenkaan ole sen syvempää merkitystä heidän tekemänsä ”ydintyön” kanssa (vrt. Sipilä 1996, 221). Sosiaalityön eettisiin arvoihin perustuva toiminta näkyy arkityössä siten, että rangaistuksen toimeenpanon ohella asiakkaan muutakin elämäntilannetta työstetään tarvittaessa suunnitelmallisesti auttamistyön erilaisilla keinoilla.

Asiakas asemoidaan tässä kehyksessä melko tasa-arvoiseen neuvotteluasemaan työntekijän kanssa niissä asioissa, joista voidaan yhdyskuntapalvelun viitekehyksessä keskustella, vaikka työntekijän rooli rangaistuksen toimeenpanossa tuki tiedostetaan. Palvelupaikan tukimahdollisuudet ja sen tarjoama yhteisöllisyys pyritään hyödyntämään asiakkaan kannalta maksimaalisesti. Työskentely on paneutuvaa ja sen tavoitteet voivat ylittää pelkän toimeenpanon suorittamisen. Prosessin välivaiheissa, joissa asiakas ei ole suoranaisesti kriminaalihuollon asiakkaana, hyödynnetään tarvittaessa muita viranomaisverkostoja. Kriminaalihuollon asiakassuhteen päättyessä toimeenpanon jälkeen asiakasta ohjataan tarvittaessa muun avun piiriin. Myös kontaktia kriminaalihuoltoon voidaan joissakin tilanteissa ”epävirallisesti” jatkaa.

Asiakaslähtöisestä kehyksestä tekee sisällöllisesti rikkaan monimuotoinen kirjo, jolla siinä kuvataan asiakastyön monia mahdollisuuksia sosiaalityön erilaisista keinoista ja menetelmistä, vaikkapa tuki- ja ohjauskeskusteluista, aina syvällisiin terapeutteihin sisältäviin interventioihin saakka. Tunnusomaista toiminnalle tässä vahvan sosiaalityön kehyksessä on suunnitelmallinen ja tavoitteellinen professionaalisuus, olipa kyse soveltuvuusselvityshaastattelusta, tilannekartoituksesta, toiminnasta palveluehtojen rikkomustilanteessa tai asiakkaan tarpeita vastaavaksi räätälöidystä ohjelmatyöskentelystä.

4.1 Asiakkaan psykososiaaliset tarpeet huomioiva ja asiakkaan äänen kuuleva työskentelymalli

Vahvasti sosiaalityöhön pohjautuva asiakastyö on aineiston perusteella ehdottomasti läsnä yhdyskuntapalvelutyöskentelyn eri vaiheissa siitäkin huolimatta, että liikutaan rangaistuksen täytän-

töönpanon alueella. Tässä katsantokannassa yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön yhteenliittymää kuvataan asiakkaan kannalta seuraavaan tapaan.

" Kai nyt vois ottaa jostakin nurkasta kiinni, niin jotenkin se olis sille ihmiselle semmonen merkityksellinen asia. Ja tietysti ihanneltilanne on se, että hän on saanut sen suoritettua. Mutta jotta se ei olisi vain semmonen yksittäinen juttu sen ihmisen elämässä, niin tekis mieli nähdä, että sillä on muutakin merkitystä, (---) ja että se voisi poikia myös muuta hyvää. Sehän on hyvä tässä yhdyskuntapalvelussa, että se on aika tällanen strukturoitu ja selkee muoto, että siinä on alku ja loppu. Ja jos siitä saisi semmosen positiivisen jutun, joka voisi kantaa jotenkin myöhemminkin hänen elämässään." (H II, k1, 1)

Seuraavassa otteessa ollaan samoilla jäljillä ja edelleen hahmotellaan yhdyskuntapalvelutyöskentelyn monimuotoisuutta. Tässä työntekijä näkee asiakaskunnan heterogeenisuuden ensisijaisesti työn rikkautena ja oman ammatillisen kehittymisen haasteena.

"... tietysti, että mitkä on työn reunaehdot ja sitten siinä on tietysti eritasoja koko siinä prosessissa. Asiakkailla on erilaisia voimavaroja ja sellasta... tuomioitakin. He suhtautuvat eri tavalla ja yhtä pitää yrittää motivoida yhdellä tavalla, toista toisella ja käyttää tällaisia ihmissuhdetaitoja. Tai yrittää löytää niitä itsestään ja saada ne siihen työhön. Ja sen lisäksi, että asiakas sen tuomion suorittaa, niin saisin muutenkin häneen semmosta ajatusta muhimaan, että toisella tavallakin voi elää. Sitä elämänmuutosta siinä samalla kuljettaa mukana." (H I, k4, 2)

Työntekijä pitää edellä asiakkaan psykososiaalisten tarpeiden huomiointia ensiarvoisen tärkeänä ja näkee ne laajasti muutenkin kuin vain ongelma-attribuutteina. Seuraavassa hän myös pohtii ja reflektoi omaa ammattitaitoaan näiden tarpeiden tunnistamisessa kyseenalaistaen näin rakentavalla tavalla omaa tietotaitoaan näiden kysymysten äärellä. Kysymys on tulkitsevan asiantuntijuuden muodosta (vrt. Raitakari 2002, 46) siinä mielessä, että työntekijä ottaa huomioon asiakastilanteen kontekstuaalisuuden pohtiessaan selvitysvaiheessa muun muassa asiakkaan yksilöllisiä resursseja suhteessa omaan toimintaansa.

"Musta ne psykososiaaliset tarpeet on ensiarvoisen tärkeitä, koska ne vaikuttaa sen kykyyn hoitaa asioitaan, elää, olla, tulla, tehdä valintoja, vastata niistä tai ei. Mutta, kun tullaan mun kykyyn, miten mä pystyn niitä herkästi tunnistamaan ja mikä sopii kellekin. Niinku alkuun sanoin, niin se on semmoista tunnustelua ja hakemista ja semmosta ihmissuhdetaitojen opettelua, että päästään tähän varsinaiseen työhön käsiksi, niin se on siinä pohjalla tärkeä." (H I, k4,6)

Asiakkaan huolellinen informointi yhdyskuntapalveluun liittyvistä vastuista ja velvollisuuksista sekä sen varmistuminen, että asiakas todella ymmärtää mistä on kysymys, koetaan myös erittäin tärkeäksi. Toisinaan työtä rajoittavat lähinnä resursseihin liittyvät reunaehdot, kuten ajan puute ja

pitkät välimatkat, jotka vaikeuttavat kasvokkaiseen kontaktiin perustuvan sosiaalityön tekemistä. Toimistojen kiireisestä työtahdistista ja muista kohtaamistilanteista rajoittavista seikoista huolimatta esimerkiksi asiakkaille annettavat puhelinajat ovat osoittautuneet hyväksi keinoksi tarkistaa, onko asiakas ymmärtänyt, mistä yhdyskuntapalvelussa on kysymys. Niiden aikana myös käydään yhdessä asiakkaan kanssa läpi lausunnon sisältöä. Tällä tavalla asiakas voidaan tasapuolisemmin ottaa mukaan myös päätöksentekoprosessiin, jonka pohjalta yhdyskuntapalveluasian oikeuskäsittelyssä myöhemmin ratkaistaan. Asiakkaan ääntä ei näin sivuuteta, kuten varsin usein saatetaan toimia lähinnä lausuntoautomaatin rooliin joutuneissa byrokraattisissa organisaatioissa nykypäivän vähäisten resurssien määrittäessä työtä.

”Ei saa olla semmosta asennevammaa, ettei tää kuitenkaan”

Myös asiakkaiden tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen kohtelu nousee tässä kehyksessä etusijalle (vrt. myöhemmin manageristisen ja byrokratiatyön kehysten vastaavat hieman erilaiset sisällöt). Aineiston perusteella asiakkuuteen johtanut problematiikka ei vaikuta suoranaiselta esteeltä myönteisen soveltuvuusarvion kirjoittamiselle. Pikemminkin haastatteluvaiheessa esiin tulevat seikat, päihdeongelmien lisäksi esimerkiksi viitteet henkilön rajoituksista kognitiivisen ymmärtämisen alueella, muodostuvat jopa intensiivisemmän työskentelyn lähtökohdiksi. Tähän ajattelutapaan kuuluu keskeisesti asiakkaan erilaisten psykososiaalisten tarpeiden huomiointi, ja aineiston perusteella se näyttää liittyvän voimakkaammin soveltuvuusarviointivaiheen työskentelyyn.

”Sillä (soveltuvuusselvityshaastattelu) on iso merkitys. Ensinnäkin niin vaikeeta, kun se onkin aina välillä rajatapauksissa, mutta pitäis olla aikaa ja mahdollisuuksia oikein pysähtyä miettimään, mitkä on ne esteet (---) ja voitasko niitä poistaa.”(H II, k1, 1)

Seuraavassa soveltuvuusarvioinnin vaativuus näyttäytyy työntekijälle lähinnä vaikeutena laatia lausuntoja asiakkaista, ei niinkään ulospäin havaittavan ”poikkeavuuden” perusteella, vaan enemmänkin muun kuin havaittavan käyttäytymisen epäjohtonmukaisuuden vuoksi. Vaikeus näyttää liittyvän myös siihen, miten omassa työyhteisössä perustellaan päätöksentekoa haastavissa asiakastilanteissa.

”Tietysti noita soveltuvuusselvityksiäkin on niin monen tyyppisiä (---). Varmaan sellanen joka on hyvin suorittanu yhdyskuntapalvelua, mutta toistuvasti syyllistyy myös uusiin.(---) Niin tavallaan se kuinka monta kertaa voidaan antaa (---) Taikka justiinsa se herkkyyys siinä, että ihmisellä on rikosrekisteriä jne, että kuinka paljon sen ihmisen oma motivoituneisuus vaikuttaa. Millä sitä mitataan ja mitkä on ne keinot?”(H II, k1, 2).

Työntekijöiden mukaan edellä kuvatut tilanteet pikemminkin vaativat vain lisätyötä ja pohdintaa niin soveltuvuusarvioinnissa kuin myös sopivaa palvelupaikkasijoitusta kartoitettaessa. Haastattelutilanne koetaan usein tavanomaista vaativammaksi, jos ihmisellä on selkeitä ongelmia jollakin elämän alueella, vaikka nämä eivät välttämättä suoranaisesti estäisikään palvelusta suoriutumista.

"Ehkä siinä joutuu kuuntelemaan sitä asiakasta toisella tavalla.(---) Jo se ulosanti on niin toisenlaista. Täytyy itellä olla valmiuksia siihen, että antaa toiselle tilaa ja aikaa." (H III, k1,3)

ja *"Sit, kun miettii sitäkin, että meidän asiakkaat on verbaalisesti hyvin erityyppisiä. (---) Jotenkin tää tasavertaisuus ja yhdenmukaisuus ja sen tyyppinen." (H II, k1,2).*

Yhdyskuntapalvelun laadukkuudesta puhuttaessa myös asiakkaan toiminnan ja tarkoitusperien ymmärtämiseksi tehtävät tarkistukset ja varmennukset muodostuvat selvitysprosessin eräiksi avaintehtäviksi. Tarkistukset eivät kuitenkaan palvele niinkään kontrollitehtävän tavoitteita, vaan niiden avulla lisätään asiakkaan osallisuutta tapahtumiin. Aineiston perusteella työskentelyä ohjaavana johtoajatuksena on myös se, että yhdyskuntapalvelun tulee olla jokaiselle mahdollisuus. Paitsi asiakkaiden rikostausta, myös heidän erilaiset kommunikointivalmiutensa nousevat edellisessä puheenvuorossa tasavertaisuuden ja yhdenmukaisuuden arvojen myötä työntekijän mieleen hänen pohtiessaan psykososiaalisten tarpeiden huomioon ottamista.

Työntekijät eivät asiakaslähtöisen työn kehyksessä näe erityistä ristiriitaa yhdyskuntapalvelun rangaistussisällön ja palveluun liittyvien sosiaalityöllisten funktioiden välillä. Yhdyskuntapalveluun liittyvä yhteisörangaistuksen ajatus, sen sosiaalisesti kuntouttava sisältö ja joissakin tapauksissa jopa asiakkaan työllistymiseen johtaneet kehityskulut tekevät rangaistuksen ja sosiaalityön yhdistelmästä potentiaalisen kombinaation elämänsyryään kiinni saamiseksi. Koko yhdyskuntapalveluprosessi sisältää aineiston perusteella valtavasti sosiaalityön elementtejä, vaikka siinä kontrollin osuus on suurempi muuhun sosiaalityöhön verrattuna:

"Jos mä ajattelen koko yhdyskuntapalvelua ihan siitä sovarista sinne loppuun asti, niin siinä on hirveesti sosiaalityön elementtejä. Kontrollia on enempi, mut muuten se työ on sosiaalityötä. Sehän on just sitä asiakkaan ohjaamista ja miettimistä ja sen elämäntilanteen selvittämistä. (---) Ja totta kai me yritetään aina neuvoa, auttaa ja miettiä niitä asiakkaan tilanteita, että osataanko me, olisko joku joka on jäänyt hoitamatta, että ootko sä käyny siellä, auttaisko se, jos tehtäisiin näin eli se on sitä aivan samaa mitä sosiaalityö on. (H III, k2, 4)

ja

"Mä jotenkin tykkäisin vaan itte näissä sfääreissä jotenkin uskoa siihen positiiviseen väliintuloon myös tätä kautta ja haluaisin sitä pitää siinä koko ajan aika voimakkaanakin rinnalla. Tekee sen sitten onnistumisjutuksi joidenkin asiakkaiden kohdalla, se tekee jotenkin sen työn mielekkyyden edelleen.(---) Mut semmonen tietty realismi siinä." (H II, k1,8)

Sosiaalityön elementit liitetään edellä yhdyskuntapalveluun myös eräänlaisena positiivisena kokemuksena sen rangaistusseuraamusluonteesta huolimatta. Tarkastelen seuraavassa, miten monimuotoisesti työntekijät tässä kehyksessä hahmottavat yhdyskuntapalvelun tehtäväksiantoa.

4.2 Yhdyskuntapalvelun toimeksianto asiakaslähtöisessä ymmärrystavassa

Yhdyskuntapalvelusta ja muista yhteisöseuraamuksista puhuttaessa on erityisesti brittiläisessä keskustelussa pohdittu kriminaalihuoltotyössä tapahtuneiden linjamuutosten vaikutusta traditionaalisesti sosiaalityön arvoihin pohjanneeseen työskentelyyn. Niin kriminaalihuollossa kuin muussakin sosiaalityössä on tapahtunut paitsi retoriikan, myös konkreettisen perustyön kohdalla perustavanlaatuinen paradigmanmuutos. Tarvenäkökulmasta on siirrytty riskinäkökulmaan, jolloin avuntarvitsija-asiakkaat muuttuvat epäilyttäviksi riskitapauksiksi. Koska kriminaalihuolto on perinteisesti pitänyt itseään rikosoikeusjärjestelmän kuntouttavana käsivartena ja huolehtinut lainrikkojien uudelleenintegroinnista yhteiskuntaan, nykysuuntauksessa painottuvan rangaistus- ja rikosfokusoitumisen on pelätty minimoivan sosiaalityöllisen taustaeetoksen (ks. esim. Kemshall, Par-ton, Walsh & Waterson 1997 (216, 227); Raynor & Vanstone 2002, (77)). Toisaalta mainituista kehityskuluista ja tietynasteisesta ammatillisen autonomian menetyksestä huolimatta ruohonjuurita-sion toimijat kokevat yhä voivansa toimia itsenäisesti asiakastyön yksilötilanteissa (Worrall 1997, 72) ja työn sisältö silti muistuttaa yhä sosiaalityötä (Smith 2001, 642). Yhdyskuntapalvelurangaistuksessakin on edelleen selkeästi tarvetta läheisten ja luottamuksellisten asiakas-työntekijä -suhteiden vaalimiselle edellä mainittujen etäännyttävien kehityskulkujen sijasta (ks. Barry 2000, 592). Myös omassa aineistossani sosiaalityön ääni kuultaa taustalta vahvana ja rikkaana henki-löiden määrittellessä tämän kehyksen yhteydessä yhdyskuntapalvelurangaistuksen tehtäväksian-non avulla sosiaalityön paikkaa ja asemaa omassa työssään. Vaikka suomalaisessa kriminaali-huoltokeskustelussakin edellä mainittu huoli on aiheellinen, sisältää yhdyskuntapalvelutyöskente-ly aineistoni perusteella yhä meillä sosiaalityön arvomaailmaan pohjautuvan käsityksen asiakas-työstä. Seuraavassa hahmotan edelleen aineiston perusteella tehtyjä sosiaalityön paikannuksia ja myös vaihtelevia työmuotoja yhdyskuntapalveluprosessin eri vaiheista.

4.2.1 ” Ykp sosiaalityön menetelmänä”

Yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön yhtälö määrittyy asiakastyötä painottavassa lähestymistavassa selkeäksi ja toimivaksi, vaikka joissakin mielipiteissä näytetään puolustauduttavan organisaatiosta aistittua sosiaalityökielteistä linjaa vastaan. Kaiken kaikkiaan yhdyskuntapalvelurangaistus toimeenpannaan tämän katsantokannan mukaan kuitenkin sosiaalityön menetelmin. Vastausten perusteella tässä yhteydessä on mahdollista puhua rangaistuksen ja sosiaalityön eräänlaisesta ristiriidattomasta liittolaissuhteesta, kuten seuraavassa otteessa kuvataan.

”Mielestäni yhdyskuntapalvelutyö on antanut erittäin hyvät raamit tehdä nimenomaan juuri sosiaalityötä rangaistuksen täytäntöönpanon yhteydessä. Siinä yhdistyvät kaikessa sosiaalityössä läsnä olevat tuki ja kontrolli aivan erinomaisella tavalla. Näen, että yhdyskuntapalvelu on todella hyvä idea juuri siinä mielessä, että rangaistus voidaan panna täytäntöön sosiaalityön menetelmin. Ykp-laki antaa siihen loistavat raamit, joiden puitteissa on suhteellisen vapaat kädet tehdä aivan niin paljon sosiaalityötä kuin vain haluaa, pystyy, on tarvetta. Ykp-laki velvoittaa meitä Khl:n sosiaalityöntekijöitä puuttumaan syyttäjien pyynnöstä ihmisten ongelmiin vaikeassa elämäntilanteessa, kun on syyllistytty rikokseen.” (K II, 1)

Edellä esitetyssä äärimmäisessä kannanotossa lain määrittämä yhdyskuntapalvelun tehtäväksi nähdään kriminaalihuollon laajana velvollisuutena puuttua rikokseen syyllistyneiden elämään. Seuraavassa sitaatissa pohditaan kiinnostavalla tavalla samansuuntaisesti yhdyskuntapalvelun reunaehtojen ja sosiaalityöllisten ulottuvuuksien suhdetta lainsäädännön kautta ja kuvataan kahta kovin erilaista yhdyskuntapalvelun työskentelyorientaatiota.

”Lainsäädäntö antaa raamit, joiden sisällä virkamies tulkitsee ja toimii. Se, miten tulkinta tehdään, on mielestäni juuri sitä sosiaalityötä. Laki siis antaa raamit, joiden sisällä erilaisten vaihtoehtojen löytäminen ja käyttäminen on mahdollista. Kaikkea tätä ohjaa varmaankin työntekijän ja asiakkaan käsitys ja näkemys tavoitteesta, siitä mihin pyritään ja mitkä ovat keinot. Se, miten asiat tulevat ratkaistuksi, määrittyy varmaankin sen mukaan, minkälaisen näkemyksen työntekijä omaa. Toinen pitää kiinni rangaistuksen suorittamisesta ja toinen on valmiimpi työskentelemään asiakkaan tilanteen parantamiseksi, vaikka se aiheuttaisi lisätyötä ja vaatisi juuri ja juuri päivänvalon kestävän tulkinnan tekemistä lainsäädännön osalta.” (K I,2)

Otteessa kuvatuista hyvin erilaisista työskentelyorientaatioista molemmilla perustehtävä tulee hoidettua, mutta jälkimmäisellä panostuksella ehkä jotakin enemmänkin. Laajempaa ja paneutuvampaa työskentelyorientaatiota perustellaan sillä, että uskotaan jokaisen asiakkaan muutos- ja kehittymismahdollisuuteen, mikä toimii myös oman työmotivaation lähteenä. Paneutuvassa työssä turhautumista merkittävämpää on, että on ainakin yritetty auttaa asiakasta. Se, että rangaistuksen ja sosiaalityön yhtälö kuitenkin on kriminaalihuollon kentällä ja keskusteluissa hyvin latau-

tunut ja kimurantti, näkyy selvästi seuraavassa oman mielipiteen ”puolustuspuheenvuorossa”, vaikka haastateltava tunnustaakin sosiaalityön vahvan läsnäolon.

” Tää voi olla epäortodoksinen määritelmä, että joku tulee sanomaan miten sä voit puhua rangaistuksesta sosiaalityönä, mutta kun mä oikeasti ajattelen niin.” (H I, k1, 5)

Mainittakoon, että seuraavan otteen lopussa esiintyvä, henkilön aiempia yhdyskuntapalvelutyön ja sosiaalityön suhdetta kuvaavia paljon varauksellisempi, kommentti ei myöskään ole merkityksellinen.

” Kai sen asiakkaan tukeminen siinä palvelun suorittamisessa tai jo sovarikohtamisesta lähtien on yksi semmonen tapahtuma, joka voi tukea häntä, jos mä onnistun sen oikein viemään. Samaten kaikki se mitä tapahtuu palvelupaikalla ja meidän välisessä kanssakäymisessä, niin voi olla semmoista ja sitten, kun tehdään näitä suunnitelmia ja jos todetaan, että tää tarvii jotakin erityistä satsausta esimerkiksi lisäpalvelujen hankkimista tai henkilökohtaista tukea, niin kai se sit on sitä sosiaalityötä, jos sen haluaa näin määritellä” (H I, k1,5)

Vaikka tämän tutkimuksen tehtävänä ei olekaan ruotia yksittäisten henkilöiden mielipiteenmuodostusta ja -vaihtelua, olen valinnut näytteen mukaan sen vuoksi, että sen voi nähdä kertovan omaa aikalaiskieltään siitä, miten kentällä hahmotetaan kriminaalihuollon nykyorganisaation valtuutus puhua sosiaalityöstä näissä yhteyksissä - tai pikemminkin ehkä juuri tämän puuttuminen.

4.2.2 Palvelupaikan sosiaalityö – ”semmonen yhteisöllisyys”

Kuten edellisessä otteessa jo ilmeni, sosiaalityötä tehdään ja sen kaltaista toimintaa tapahtuu yhdyskuntapalveluprosessin aikana muuallakin kuin vain kriminaalihuollon toimistoissa tai muissa auttamisorganisaatioissa. Myöskään palvelupaikkojen tehtäväksi ei tässä asiakaslähtöisessä tavassa määrity pelkästään palvelusuorituksen kontrollointi ja valvonta, vaan palvelupaikoilla tapahtuva työskentely hahmotetaan laajemmin. Toimistojen lisäksi myös palvelupaikkojen toimintaympäristöissä tehdään eri keinoin ja erilaajuisesti sosiaalityön idean mukaista arvokasta tukityötä yhteisöllisyyden hengessä.

ja *”Aika usein nää on nää yhdyshenkilöt siellä varsinaisia sosiaalityöntekijöitä.” (H III, k1,6)*
”... varsinkin pienillä paikkakunnilla semmonen yhteisöllisyys tulee.” (H III, k2,6)

Palvelupaikoilla tapahtuva tukitoiminta hahmotetaan aineiston perusteella sosiaalityöksi lähinnä sen perusteella, että siinä asiakkaan hyvinvointiin panostetaan ja hänet otetaan huomioon oman yhteisönsä jäsenenä. Sosiaalityö määritellään tässä yhteydessä väljästi ihmisten kanssa tapahtuvaksi toiminnaksi, eikä sen tarkempaa sisältöä lähdetä analysoimaan. Tällöin oleellisemmaksi kriteeriksi näyttää määrittävän kohtaaminen ja vuorovaikutus asiakkaan kanssa yhdyskuntapalvelun aikana.

" Se tulee koko ajan siinä mukana. Ei sitä silloin ajattele, no nyt minä teen tämän asiakkaan kohdalla sosiaalityötä tai nyt yhdyshenkilö tai joku muu tekee. Jotenkin sitä ei vain voi erottaa, kun ollaan ihmisten kans kuitenkin tässä." (H I, k2,7).

Laaja-alaisen verkostotyön suuri osuus yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä määrittelee aineiston perusteella sen selkeästi sosiaalityöksi. Samalla palvelupaikat nostetaan tasavertaisiksi toimijatahoiksi asiakasta ympäröivän muun viranomaisverkoston rinnalle. Palvelupaikkojen merkittävän roolin tiedostaminen myös edellä kuvatussa mielessä on ensiarvoisen tärkeää varsinkin, kun muuta tukea ei välttämättä ole aina saatavilla. Toisaalta kriminaalihuollossa tiedostetaan sekini, että palvelupaikat ovat erilaisia, eikä kaikilla ole mahdollisuutta tarjota erityistukea sitä tarvitseville palvelun suorittajille. Asiakkaan ohella myös palvelupaikkojen tukeminen nähdään tärkeänä tekijänä asiakastyön onnistumiselle:

"Sit on laadukasta työtä sekini, että siellä palvelupaikalla välillä käydään (---) Sen palvelupaikankin takia, ettei ne koe jäävänsä ihan yksin tään asian kanssa, koska se ei välttämättä ole niin helppoa, että sinne omalle työpaikalle tulee joku rikollinen, niin sitä pitäis muistaa välillä sitäkin, että mitä siellä palvelupaikan yhdyshenkilöt miettii." (H III, k1, 1)

Näin ollen myös palvelupaikkojen tulisi olla yhdyskuntapalvelutyöskentelyn tietoisena kohteena. Onhan yhdyskuntapalvelurangaistus kuitenkin kolmen toimijan, kriminaalihuollon, palvelun suorittajan sekä palvelupaikan, yhteistyötä, jonka tulisi koostua kolmesta tasavertaisesta työskentelyalueesta: asiakastyöstä, palvelupaikkatyöstä ja toimeenpanotyöstä (YKP-palvelupaikkatyöryhmän selvitys 2000,15). Palvelupaikkaselvitystyöryhmän mukaan 1) aluetoimiston työntekijöiden tehtävänä on huolehtia ja vastata palvelupaikan jaksamisesta ja hyvinvoinnista, 2) palvelupaikkojen jaksamista ja motivoituneisuutta edistää se, että kaikessa toimeenpanon yhteydessä huomioidaan palvelupaikan intressi ja 3) toimeenpanoon tulisi luoda yhteinen kieli, jotta kyetään puhumaan asioista ja kehittämään toimintaa (mt., 17).

Vaikka edellinen saattaa vaikuttaa olevan kovin kaukana sosiaalityöstä, juuri tällainen toiminta voi parhaimmillaan mahdollistaa kriminaalihuollon asiakkaiden palautumisen omaan paikallisyhteisönsä "normaalikansalaiseksi" kenties vuosien leimaavan "rillutteluvaiheen" jälkeen. Kun työskentelyn tavoitteena on vaikeankin asiakkaan palauttaminen takaisin lähiyhteisöön, työntekijän voi nähdä liittoutuvan supportiivisesti paitsi asiakkaan kanssa, myös palvelupaikan kanssa. Parhaimmillaan palvelupaikkatyöskentelyyn panostaessaan työntekijä käyttää ammattitaitoaan ja todentaa "katutason intellektuellin" liitettyjä piirteitä. Hän paitsi liittoutuu huono-osaisiin, myös pyrkii yhdessä ihmisen kanssa määrittelemään arjen käytännössä tapahtuvia elämää vahvistavia muutoksia. (Ks. Delanty 1999, 184). Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun pitkään työelämän ulkopuolella ollut asiakas pääsee mielekkääseen palvelupaikkaan ja sieltä tuettuna kiinnostuu kurssittamaan itsensä takaisin työelämään. Onnistunut palvelusuoritus voi erityisesti maaseudulla merkitä varsinaista maineen puhdistumista rankastakin päihdetaustasta huolimatta. Myös Mc Ivorin (1998) mukaan yhdyskuntapalvelua voi luonnehtia uudelleen integroivaksi rangaistusseuraamukseksi, jossa myös konkreettinen suoritusympäristö ja sen kautta saatujen kontaktien luonne erityisten toimintaohjelmien sijasta voi tarjota lainrikkajille voimakkaita myönteisiä oppimiskokemuksia. Tällöin palveluun liittyvä niin kutsuttu prososiaalinen mallintaminen voi toimia uusintarikollisuuden vähentäjänä ilman rikoskeskeistä ohjelmatyöskentelyä. (Roberts 2003, 134- 135.)

4.2.3 "Yhteisellä matkalla"

Metaforassa eli vertauskuvassa yksi seikka tulee ymmärretyksi ja koetuksi paitsi toisen seikan käsitteillä ilmaistuna, myös sen kautta (Lakoff & Johnsson 1980, 5). Jokainen metafora korostaa joitakin puolia asiasta ja häivyttää toisia puolia. Valitsemalla sopivia metaforia voidaan kohteesta nostaa esiin tietyt asiat, samalla kun joitakin puolia jätetään varjoon. Metaforia voidaan käyttää tietoisesti valikoiden, jolloin kohde on mahdollista esittää halutussa sävyssä. Myös omassa ai-neistossani työntekijät käyttävät matka-metaforaa kuvatessaan rooliaan suhteessa yhdyskunta-palveluasiakkaaseen.

"Oma ajatukseni on, että yhdyskuntapalvelun suorittamiseen ja sen ohjaamiseen liittyy sängen paljon sosiaalityötä. Se lähtee asiakkaan yksilöllisestä kohtaamisesta, yhteisistä sopimuksista ja päättyy parempaan huomiseen yhdessä kuljetun matkan jälkeen." (K 1,2)

Keskusteluissa ja kirjoitelmissa korostetaan asiakkaan parhaaksi tapahtuvaa ja myönteiseen tulevaisuuteen tähtäävää työskentelyä. Myös seuraavassa haetaan samansuuntaisesti määritelmää yhdyskuntapalvelun asiakastyölle - vielä alleviivaten kohtaamistilanteen tasavertaisuutta.

"Varmaan, jos pyritään tähän ihmisen hyvinvoinnin kohentamiseen tai kulkemaan kohti sitä suuntaa, niin kyllä varmaan sosiaalityötä on mukana oikein puhtaassa muodossa. (---) Sosiaalityö on sitä asiakkaan kohtaamista samalla tasolla, ihminen ihmisenä oli sitten mitä tahansa taustalla. Ja sitten niistä puitteista, mistä rakentuu sen asiakkaan tilanne ja mitkä on työn reunaehdot, niin niistä sitten lähdetään kulkemaan." (H I, k4,6)

Seuraavassa yhdyskuntapalvelutyöntekijän roolia paikannetaan sitouttajana ja matkakumppanina. Tässä myös työntekijä itse selkeästi sitoutuu työskentelemään yhdessä asiakkaan kanssa yhdyskuntapalvelun aikana.

"Tässä kohdin on kysymys myös asiakkaan sitouttamisesta tulevaan. Työntekijänä ajattelen, että minulta se on lupaus tulevalle yhteiselle matkalle. Tärkeää on muistaa ilmaista asiakkaalle ne olemassa olevat mahdollisuudet, joita voin työntekijänä toteuttaa." (K I,1)

Edellä kuvatun perusteella myös asiakas tehdään tietoiseksi työntekijän vahvasta mukanaolosta prosessin aikana. Suonisen (2000, 100) mukaan auttamistyön kohtaamisten kielenkäytössä onkin kyse paljon enemmän kuin ilmaisujen sanakirjamerkitysten perusteella olisi pääteltävissä. Työn arki toteutuu asiakkaiden ja työntekijöiden välisessä sanallisessa kommunikaatiossa, mutta myös ei-kielellisissä toiminnoissa ja toimenpiteissä, jotka nekin ovat monin tavoin sidoksissa erilaisiin vuorovaikutuskäytäntöihin (Jokinen, Suoninen & Wahlström 2000, 15). Ei ole yhdentekevää, miten kohtaamisissa tulkitaan asiakkaan ongelmia ja ratkaisuvaihtoehtoja, rakennetaan asiakkuutta tai tuotetaan erilaisia identiteettejä. On tärkeää muistaa myös se, että vaikka vuorovaikutustilanteissa asiakas työntekijän tavoin on mukana prosessissa, asetelma ei ole kovin tasavertainen työntekijän institutionaalisen tehtävän ja sitä kautta saadun vallan vuoksi. (mt., 17.) Toisaalta niin sanotun välittämisen etiikan näkökulmasta ohjausta ei nähdäkään asiakkaan epäkunnioittavana kohteluna, vaan uusien toimintamallien tarjoamisena. Näin ajateltuna kyse onkin asiakkaan autonomian laajentamisesta ja auttamistyön valta näyttäytyy positiivisemmin konstituivana ja minuutta rakentavana kuin negatiivisessa perinteisessä merkityksessään (Kurri ja Wahlström 2000, 187- 188). Työntekijä voi myös yhdyskuntapalvelun asiakastilanteessa tietoisesti valita erilaisten suhtautumistapojen väliltä omansa, kuten seuraavassa:

"Yrittää muistaa, että vaikka toinen on asiakas ja mä oon työntekijä, ettei rupea väheksyen kohtaamaan tai ottamaan toisen ihmisen asioita (---) vaikka välillä voi turhautua, niin yrittää

ymmärtää niitä tekijöitä, jos on jotakin mielenterveyspuolta tai muuta taustalla. ” (H I, k1, 6-7)

Asiakkaan kannalta ilmapiiriltään kovin toisenlaiseen kohtaamistilanteeseen voidaan päätyä silloin, jos asiakkaan ja työntekijän suhdetta olisi rakennettu hierarkkisista lähtökohdista. Tällöin toisilla sanavalinnoilla olisi saatettu korostaa omaa virkamiesylivaltaa suhteessa lainrikkojaan ja jättää huomioimatta asiakas tasavertaisena kanssaihminenä. Seuraavassa kuvaan sitä, miten eri viivahtein aineistossani hahmotettiin ylipäänsä sosiaalityön olemusta.

4.2.4 Sosiaalityö keskusteluna, laajempänä ymmärryksenä ja erityissosiaalityönä

Sosiaalityön olemassaolo yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä nähdään selkeästi, mutta eriasteisena ja tilannekohtaisesti vaihtelevana toimintana. Asiakaslähtöisen työskentelyn kehityksessä sosiaalityön määritelmää hahmotetaan kolmesta suunnasta: yhtäältä puhtaasti vuorovaikutuksellisenä keskusteluna, toisaalta laajempänä ymmärryksenä asiakkaan tilanteesta ja kolmantena puhutaan yhdyskuntapalveluun liittyvästä erityissosiaalityöstä. Keskustelu asiakkaan kanssa sekä palvelun sujumisesta että muusta elämäntilanteesta määrittyy tämän teeman avauspuheenvuoroissa sosiaalityön määreeksi yhdyskuntapalvelun kontekstissa.

”Äkkiseltään näkisin, että teen sosiaalityötä niissä tilanteissa, kun asiakkaan kanssa keskustellaan siitä miten se palvelu on sujunut ja jos on ollut ongelmia, niin mietitään, miten sais sen palvelun loppuun. Ja mitä kuuluu tään asiakkaan elämään muuten, jos on vaikka päihdeongelmaa (---) ja tietenkin muuten elämän osa-alueet on siinä mukana . Keskustelu ja pohtiminen asiakkaan kanssa.” (H II, k2,3)

ja

”En mä tiedä voitaisko me ketään arvioida tai hoitaa koko yhdyskuntapalvelua, jos ei siinä olis sitä sosiaalityötä mukana. (---) Jos ihmisiä haastatellaan ja niiden elämäntilanteita selvitetään, niin sehän on sosiaalityötä. Se on mun mielestä mahdoton erottaa.” (H III, k1,6)(- -)”Kun niitä asioita selvitetään, kaivetaan, palataan, mietitään ja tartutaan joihinkin sanoihin, niin yleensä ne on hirveen helpottuneita. Se ei tietyllä tavalla ole niin konkreettista mitä täältä saa. Se on se keskustelu tai se ohjaus sit se apu.” (H III, k1,4-5)

Edellisissä puheenvuoroissa asiakaslähtöinen sosiaalityö nähdään koko palveluprosessin läpäiseväksi ja siitä erottamattomaksi elementiksi, jossa puhuminen ja kuunteleminen ovat avainasemassa. Aineiston perusteella sosiaalityöstä voidaankin puhua erityisesti silloin, kun asiakas tuottaa itse kohtaamistilanteessa jotakin selvitystilanteeseen sellaisenaan kuulumatonta sisältöä.

"Ehkä se on enemmän sosiaalityötä silloin, jos on tällöinen sovarihaastattelu, jossa on jotain muutakin (---) Se asiakas tuo siihen jotakin omia asioitaan. Silloin se on sitä pohtimista selvittämistä, asiakkaan ohjaamista joidenkin palveluiden piiriin, ehdottamista, ehkä toisen haastatteluajan antamista. Se on silloin sosiaalityötä, kun on enemmän kuin tää perusjuttu" (H III, k1,3)

Toisaalta jo pelkkä käynti Kriminaalihuollossa voidaan nähdä eräänlaisena interventiona erityisesti nuorten tai ensikertalaisten asiakkaiden kohdalla. Haastattelu sinänsä nähdään voimakkaana puuttumisena ihmisen elämään, ja parhaimmillaan se voi toimia epäsuotuisan elämäntien pysäyttäjänä. Seuraavassa hahmotetaan yhdyskuntapalvelutyössä tehtävää sosiaalityötä edellisistä analyttisempänä ja laaja-alaisempänä toimintana. Tähän liittyy keskeisesti yhteiskunnallisen kontekstin tunnistaminen ja muun muassa verkostotyön tunnistaminen yhdeksi yhdyskuntapalvelutyön keskeiseksi muodoksi.

"Huomioidaan ne verkostot, missähän on ja muut viranomaiset. Jotenkin osata sitä analysoida ja tavallaan vetää johtopäätökset, niin se on mun mielestä pitkälle sitä sosiaalityön ominta aluetta. Semmosta laaja-alaisempaa ymmärrystä." (H II, k1,3)

Yhdyskuntapalvelun sosiaalityön muotoja lähestytään yhä analyttisemmin. Seuraavassa näkemyksessä erotellaan yhdyskuntapalvelutyöskentelystä kaksi sosiaalityön muotoa: yleissosiaalityö ja erityissosiaalityö, joista jälkimmäisellä viitataan enemmän tukea tarvitsevien asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Sosiaalityöllinen työskentelyorientaatio yhdyskuntapalvelutehtävissä näyttäytyy laajana ja lähes rajattomana kuitenkin siten, että asiakkaan tarpeet määrittelevät kulloinkin sosiaalityön intensiteettiä.

"Lisäksi niiden asiakkaiden kohdalla, jotka tarvitsevat ylimääräisiä tukitoimia eli vielä "erityissosiaalityötä" selviytyäkseen elämästään ja yhdyskuntapalvelusta, sosiaalityön rajana ja kattona on kärjistetysti sanottuna vain sosiaalityöntekijän mielikuviutus, toki myös yhteiskunnan palvelurakenteen rajat." (K II, 2)

Edellisessä puheenvuorossa korostuu erityisellä tavalla asiakkaan tarpeiden huomiointi, mikä ei varmastikaan ole aina itsestäänselvyys yhdyskuntapalvelutehtäviä hoidettaessa. Vaikka työntekijä puhuu tavallaan sosiaalityön tehtävästä määritellä tarpeita ja vallasta vastata niihin, asiakkaan ääni kuultaa mukana "hyvässä mielessä" - asiakas voi tarvita jotakin ja kriminaalihuolto voi vastata tarpeisiin siitakin huolimatta, että samalla rangaistus tulee suoritettua palveluehdoista tinkimättä.

Esimerkkien valossa ei voi tutkijana olla ajattelematta sitä, miten tärkeää kriminaalihuollon työntekijän ja asiakkaan välinen kontakti - tai ainakin sen mahdollisuus - on. Mahdollisuus keskusteluyhteyteen tulisi tarjota myös selvitysvaiheen jälkeen ja toimeenpanon aikana muissakin kuin palveluehtojen rikkomistapauksissa, kuten nykykäytännön mukaan taitaa vielä monesti olla. Kriminaalihuollon sosiaalityön kannalta ei voi olla paradoksaalisesti ajattelematta, pitääkö asiakkaan rikoksen tehtyään ja asiakkaaksi päädyttyään vielä syyllistyä palveluehtorikkomukseen keskustelua saadakseen... Toisaalta Linderborgin (2001) tutkimuksen mukaan yhdyskuntapalveluasiakkaat eivät kokeneet saaneensa kriminaalihuollon sosiaalityöntekijöiltä erityisempää tukea muutosprosessin käynnistämässä tai ylläpitämässä, vaan palvelun yhteydessä kuvattu sosiaalityö kuvattiin lähinnä kontrollityönä (Linderborg 2003b, 14).

Ainakin oman aineistoni perusteella työntekijät siis katsovat tekevänsä vahvasti sosiaalityötä yhdyskuntapalveluagendan hoitamisen lisäksi. Tutkimusten melko vastakkaiset näkemykset saattavat liittyä siihen, että tuen tarve voi muodostua kovin erilaiseksi, jos asiakkaalla on jo entuudestaan useita muita asiakkuuksia kuin jos hän on päätenyt asiakkaaksi pelkästään yhdyskuntapalvelun myötä. Kriminaalihuollon asiakkuus voi kuitenkin erityisesti muiden kontaktien puuttuessa tarjota arvokkaan tilaisuuden pohtia elämäntilanteen pulmakohtia laajemminkin, jos kohtaamistilanteisiin liittyy eri osapuolten aitoa kiinnostusta syvempään työskentelyyn.

4.3 Sosiaalityön paikat kaksivaiheisessa asiakkuudessa: interventioiden ja tilannekartoitusten kautta työskentelyyn

Yhdyskuntapalveluprosessi koostuu soveltuvuusarviointivaiheesta ja oikeuskäsittelyn jälkeisestä rangaistuksen toimeenpanovaiheesta. Asiakastyö voi olla vahvasti läsnä molemmissa edellisissä vaiheissa, mutta myös näiden vaiheiden välistä odotteluaikaa - ja tarvittaessa jopa myös niiden jälkeistä aikaa - voidaan tässä kehyksessä hyödyntää sosiaalityön kannalta maksimaalisesti. Tätä kaksivaiheisen työskentelyn katveaikaa voidaan kutsua verkostojen ja projektien ajanjaksoksi. Seuraavaksi pohditaan yhdyskuntapalvelun kaksivaiheisen asiakastyön haittoja ja korvaavia palveluita soveltuvuusarviointi - ja toimeenpanovaiheiden välissä, joka ajallisesti voi kestää kuukausista jopa vuoteen.

"Toki tämä kaksivaiheinen asiakassuhde on hieman erikoinen asiakassuhteen kehittymisen kannalta, mutta heikoimmista tapauksista muut verkostot tulevat tauon aikana avuksi, jos

tukitoimista on päästy sopimaan jo sovarivaiheessa, ja joskus väliaika voidaan käyttää "hyödyllisesti" esimerkiksi päihdekuntoutuksessa." (K II, 1)

Seuraavassa sosiaalityön paikkoja hahmotetaan yhdyskuntapalveluprosessin eri vaiheita kronologisesti läpikäyden. Sosiaalityö paikantuu paitsi soveltuvuusarviointi- ja toimeenpanovaiheisiin, osittain myös yhdyskuntapalvelun päätösvaiheeseen tai jopa sen jälkeiseen aikaan.

4.3.1 Soveltuvuusarviointivaihe – ”siinä on se hetki”

Soveltuvuus selvitysvaihetta pidetään aineiston perusteella jopa kaikkein merkittävimpänä yhdyskuntapalveluprosessin sosiaalityön vaiheena, koska siinä on tilaisuus kartoittaa laajasti asiakkaan elämäntilannetta. Äärimmäisen kannanoton mukaan jo selvityskutsua sinänsä voidaan pitää merkittävänä interventiona asiakkaan elämäntilanteeseen. Selvitysvaiheen merkitys korostuu ennen kaikkea asiakkuussuhteen luomisen kannalta; siinä luodaan hyvä luottamuksellinen suhde, tehdään yhdessä asiakkaan kanssa tilannearvio, lisätään asiakkaan halua muutokseen ja sovietaan tavoitteista:

"Vaikka sovarivaihe on lyhyt, siinä saadaan yleensä luotua hyvä asiakassuhde, josta työskentely voi sitten toimeenpanovaiheessa jatkua.(--) Sovarivaihe palvelee siis lyhyesti sanottuna onnistuneimmillaan mitä parhaiten tavoitteellisen sosiaalityön aloittamista." (K II, 1)

Seuraavassa yhdyskuntapalveluprosessin hahmotustavassa jo haastattelukutsu nähdään interventiona, soveltuvuus selvityshaastattelu tilannekartoituksena ja toimeenpanovaiheen alku toisena tilannekartoituksena, jonka jälkeen vastuu siirtyy asiakkaalle. Toki tuki suorittamisen aikana arvioidaan tapauskohtaisesti.

"Laajasti ajatellen yhdyskuntapalvelutyö ajatellaan alkavaksi soveltuvuus selvityshaastattelusta. Jo pelkkä kutsu haastatteluun voi toimia interventiona, väliintulona. Ihminen joutuu ikään kuin pysähtymään tarkastelemaan omaa tilannettaan. Soveltuvuus selvityshaastattelussa kysymys on tilanteen kartoituksesta. Siinä ideana on etsiä haastateltavan elämästä niitä mahdollisesta yhdyskuntapalvelusta suoriutumista tukevia asioita, huomata mahdolliset riskit ja miettiä ja suunnitella tarvittavat tukitoimet (...) haastatteluvaiheessa kysymys on näkyväksi tekemisestä."(K I, 1)

Työntekijä korostaa, että huomio kiinnitetään voimavaroihin. Toisaalta tuodaan esiin riskit, mutta samanaikaisesti pyritään löytämään asiakasta palvelevia ja riskejä minimoivia keinoja. Aineiston perusteella tilanteen näkyväksi tekeminen mahdollistaa asiakkuussuhteessa eteenpäin siirtymisen. Tällöin muun muassa tehdään yhdessä päihdehoitoon liittyviä sopimuksia. Kyse on osittain

asiakkaan vastuuttamisesta, mutta samalla myös mahdollisuudesta päättää omista asioista. Soveltuvuusarvioinnin taustalla olevaa rangaistuksen uhkaa pidetään asiakkaan motivaation kannalta merkittävänä tekijänä.

"He ovat useimmiten herkimmillään tarkastelemaan elämäntilannettaan realistisesti ja motivoitumaan muutokseen (---) Lähtökohta on yleensä hyvin selkeä, koska sekä asiakas että työntekijä tietävät, että nyt on tosi kyseessä." (K II, 1)

ja

"Siinä on se hetki, jossa voidaan tarkastella enemmän ja ehkä asiakas siinä vaiheessa miettii sitä asiaa enemmän kuin toimeenpanovaiheessa, koska hänen täytyy yrittää näyttääkin." (H II, k2, 2)

Yhdyskuntapalvelun asiakastyön eräänä omaleimaisena piirteenä lähinnä kielteisten soveltuvuusarviointien yhteydessä kuitenkin on myös asiakkuuden päättymisen mahdollisuus työskentelyn alkumetreillä. Tällöin voidaan puhua asiakkuudesta, joka päättyy ennen kuin se varsinaisesti ehtii alkaakaan. Silti myös näissä tilanteissa voidaan tehdä laadukasta sosiaalityötä.

"Mun mielestä on laadukasta sosiaalityötä sekin, jos päädytään esimerkiksi kielteiseen lausuntoon, niin miten se sitten asiakkaalle kerrotaan, kohdataan ja mitä mietitään, nää perustelut niihin ja niin päin pois. Se ymmärrys siinä." (H II, k1,5)

ja

"Jos aattelee sosiaalityötä, niin ehkä just siinä soveltuvuusselvitysvaiheessa tulee enemmän näitä elementtejä. Se elää vähän omaa elämäänsä tää soveltuvuusselvitystyö, vaikkei se välttämättä johdakaan yhdyskuntapalveluun, niin se on semmonen tilaisuus, missä ihmistä yritetään saada pysähtymään sen tilanteen edessä." (H II, k3, 2)

Aineiston perusteella juuri soveltuvuusselvitysvaiheen merkitys näyttääkin nousevan yhdyskuntapalveluprosessin kannalta tärkeäksi ajanjaksoksi. Se näyttäytyy tärkeänä tekijänä paitsi tulevaa mahdollista palvelusuoritusta ennakoitaessa, erityisesti muun "laajemman" asiakastyön kannalta. Vaikka soveltuvuusarvioinnissa käy prosentuaalisesti varsin suuri osuus kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaista, tilanteen potentiaalinen näkeminen asiakastyössä niin uusintarikollisuuden vähentämisen kuin paneutuvan työskentelyotteekin kannalta otollisena paikkana, sivuutetaan liian usein. Lieneekö taustalla nykyinen riskiarviointipainotusta korostava ylhäältä alas tuotettu työskentelypainotus vai kenties työntekijän halu päästä vähemmällä, vaatiihan syvemmän työtteen käyttäminen työntekijältä aina enemmän kuin minimitasonmukainen virkatehtävien hoitaminen? Seuraavassa pohditaan edelleen soveltuvuusarviointivaiheen niin sanotun perusselvitystyötä laajemman funktion merkitystä. Työntekijä pohtii omaa rooliaan asiakastyössä ja pitää ylipäänsä asiakkaan pärjäämisen varmistamista tärkeänä osana selvitystyötä.

"Se ei tietenkään mene niin, että se vastuu on vaan, että tulee se nyt sitten toimeenpanoon vai eikä se tuu. Vaan, että siinäkin tilanteessa vois tehdä jotakin... Sillä hetkellä se on asiakkuus tietysti, kun se on haastattelussa." (H I, k3,3)

Edellisen kaltaisissa tilanteissa on aina mahdollista yhdessä asiakkaan kanssa tehdä tilannearviota elämäntilanteen ongelmakohdista sekä vahvuuksista ja ohjata asiakasta tarpeellisen avun äärelle muualle. Yksilökohtaisella palveluohjauksella tarkoitetaan sosiaalityön menetelmää, jonka tarkoituksena on määrittellä asiakkaan yksilölliset palvelutarpeet ja löytää asiakkaan kanssa parhaiten yhteensopivat tuen muodot ja palvelut (esim. Ala-Nikkola & Valokivi 1997; ks. myös Valokivi 2002, 165).

4.3.2 Toimeenpanovaihe – ”asiakkaan rinnalla tai ainakin heti takana”

Myös toimeenpanovaiheen työskentelyssä on aineiston perusteella mukana vahvasti asiakaslähteisen sosiaalityön elementtejä siitä huolimatta, että kyseistä vaihetta määrittelevät enemmän juuri rangaistuksen täytäntöönpanon tunnusmerkit ja reunaehdot.

"Oikeastaan se on ihan sitä itseään eli hyvin konkreettisesti ”sosiaalistamista normaaliin yhteiskuntaan, säännöllisyyteen elämänrytmissä, työn tekemiseen, työelämän pelisääntöihin, verkostojen luomiseen palvelupaikoilla jne.” (K II, 2)

Selvitysvaiheen merkityksellisyys lisäksi palvelupaikkatyöskentely (huolellisesti pohditut palvelupaikkasijoitukset, toimeenpanovaiheessa käynnit palvelupaikoilla ja keskustelut eri osapuolien välillä) nousee myös vahvasti esiin laadukasta työskentelyä paikannettaessa, eikä asiakasnäkökulmaa unohdeta tässäkään. Asiakas otetaan huomioon muun muassa siten, että palvelupaikkaa valittaessa analysoidaan yhdessä mahdollisia riskikohtia ja keinoja niiden välttämiseksi. Seuraavassa valotetaan kiinnostavalla tavalla yhdyskuntapalvelutyöntekijän työskentelyroolissa tapahtuvaa muutosta palvelua valmisteltaessa ja sen alettua.

"Tutustuminen palvelupaikkaan on monesti asiakkaalle iso juttu. Siinä tehtävänäni on seistä asiakkaan rinnalla tai ainakin heti takana. Kun palvelun suorittaminen alkaa, siirtyy vastuu sen hoitamisesta kokonaan asiakkaan tehtäväksi. Kunkin kohdalla suorittamisen aikana annettu ja saatu tuki joudutaan arvioimaan kokonaistilanteen mukaan." (K I,1)

Asiakkaan omaa vastuuta rangaistuksen suorittajana korostetaan, mutta samalla jätetään ikään kuin kriminaalihuollon takaportti auki tarvittavien tukitoimien käynnistämiseksi mahdollisten on-

gelmatilanteiden varalta. Palvelusuorittajan, kriminaalihuollon ja palvelupaikan yhteyttä kuvataan aineistossa ideaalitulanteissa toimivaksi kolmioksi. Asiakkaan äänen kuulemista hedelmällisen työskentelyn lähtökohtana palvelupaikan valinnassa korostetaan siitakin huolimatta, että kriminaalihuolto viime kädessä päättää paikasta. Työntekijä tähdentää sitä, että palvelunaikaiset muutokset elämäntilanteessa ovat mahdollisia, ja näkee erilaisten vaihtoehtojen miettimisen tärkeänä osana yhdyskuntapalvelutyötä.

"Mun mielestä aika tärkeitä on just ne palvelupaikkakäynnitkin sen palvelun aikana, että keskustellaan sekä suorittajan kanssa kuinka on mennyt tähän asti ja sitten vastaavasti myös palvelupaikan kanssa, että tulis tietoa jos on jotain ongelmia. Olis tavallaan yhteys palvelupaikan ja kriminaalihuollon välillä koko sen palvelun ajan ja myös se asiakas on siinä, että kolmio toimii ja se tieto kulkisi puolin ja toisin." (H II, k2,2)

Soveltuvuusarviointivaiheen tavoin myös toimeenpanovaiheessa tehtävä sosiaalityö voi aineiston perusteella olla varsin asiakaslähtöistä tiukoista juridisista reunaehdoistaan huolimatta. Seuraavassa se liitetään erityisesti toimeenpanovaiheen ongelmakohtien selvittelyyn.

"Mun mielestä, jos yhdyskuntapalvelua ajattelee, niin silloin, jos tulee joku takku, että joutuu antamaan ensimmäisen kirjallisen huomautuksen tai muuta, niin siinä mun mielestä, että miten sen hoitaa, miten siinä yrittää motivoida ja ohjata sitä ihmistä." (H I, k1,7)

Edellisessä esimerkissä ongelmakohta on työntekijän toiminnan kautta asiakkaalle ikään kuin uusi mahdollisuus ja voimavaraistamisen paikka. Myös toinen työntekijä pohtii samaa asiaa siltä kannalta, että palvelusta ongelmitta suoriutuvat asiakkaat helposti jäävät palvelun aikana vaille kriminaalihuollon sosiaalityötä.

"Kunkin asiakkaan kohdalla suorittamisen aikana annettu ja saatu tuki joudutaan arvioimaan kokonaistilanteen mukaan. Ongelmana ehkä lienee, että hyvin suoritettava jää jotenkin yksin ja itseksensä, kun taas riippuvaisempi tai huomautuksia saava pääsee/joutuu tiiviimmän yhteydenpidon kohteeksi. Tämän asian tiedostaminen tosin lisää yhteydenpitoa myös "hyviin suorittajiin". Sillä voidaan parantaa asiakkaiden tasavertaisuutta." (K I,1)

Tämä on arvokas huomio, koska asiakkuuden aiheuttanut problematiikka ei välttämättä näy palvelusuorituksen ontumisena. Tästä huolimatta kriminaalihuollon tuki saattaisi olla varsin tervetullutta henkilölle, joka ei ehkä ole ollut vielä muiden auttamistahojen asiakkaana ennen yhdyskuntapalvelun kautta kriminaalihuoltoon pääymistään ja voisi näin saada palvelusuorituksen ohessa "leimaantumatta" apua tilanteeseensa. Yhdyskuntapalvelutyöskentelyn asiakaslähtöinen versio

on laajimmillaan sitä, että työskentely alkaa kutsun lähettämisestä ja ulottuu toimeenpanovaiheen päättymisajankohtaan - ja joskus jopa sen ylikin.

"Nyt viime aikoina mä oon ollut kovasti kiinnostunut siitä kuinka tärkeitä nää päätöskeskustelut olis sen jälkeen, kun ihminen on suorittanut yhdyskuntapalvelun. Mä oon yrittäny päästä siihen, että aina kun palvelu päättyy käytäis siellä palvelupaikalla, mutta sen lisäksi olis vielä erillinen päätöskeskustelu (---) Tietysti tämmönen vähän idealistinenkin tavoite, että mietitään sitä uusintarikollisuuden poistamista semmosena isona juttuna kuitenkin ja pysähdytään asiakkaan kanssa vähän eri vaiheissa." (H II, k1)

Uusintarikollisuuden vähentämisen tavoitetta palvelusuorituksen valvonnan ohessa ei tulisi unohtaa. Edellä kuvattu ammatillinen käytäntö on hyvä esimerkki sen tavoitteellisesta sisällyttämisestä omaan asiakastyöhön. Tähän liittyy mielestäni myös keskustelun avaus restoratiivisen oikeuden soveltamiseksi yhdyskuntapalvelun kontekstissa. Restoratiivinen oikeus pyrkii korjaamaan vahingot, joita rikoksesta on aiheutunut uhrille, yhteiskunnalle ja myös rikoksentehtäjälle itselleen (ks. esim. Smith 2001, 207- 208). Sellaisenaan sitä on sovellettu länsimaisessa oikeusjärjestelmässä melko vähän - Suomessa lähinnä sovittelussa ja läheisneuvonpidossa. Myös yhdyskuntapalvelussa on kuitenkin jo nyt piirteitä, joita voitaisiin jatkojalostaa restoratiiviseen suuntaan, edistäähän palvelu jo sellaisenaan tuomitun sopeutumista yhteiskuntaan, miksi tätä ei voisi edelleen tietoisesti korostaa käsittelemällä keskusteluissa lainvastaisiin tekoihin johtanutta elämäntilannetta ja vaikkapa ottamalla huomioon mahdollista uhrinäkökulmaakin? (ks. myös Elonheimo 2002, 28-29; Linderborg 2003a, 45.) Kriminaalihuollon yleislinjausten perusteella työskentelyssä näytetään tällä hetkellä keskittyvän lähinnä vain yhdyskuntaseuraamusten hoitoon. Viime kädessä kentän työntekijöiden ratkaistavaksi kuitenkin jää se, keskitytäänkö työskentelyssä pelkästään toimeenpano- ja ongelmatyön ydinalueiden hoitamiseen vai otetaanko mukaan myös restoratiivisen oikeuden käytäntöjä.

Asiakaslähtöisen kehyksen kanssa yhteneväisiä piirteitä yhdyskuntapalvelutyöskentelystä ovat aiemmin paikantaneet muun muassa Kaakinen ja Vuolle (1992). He ovat nimenneet vastaavan, kokonaisvaltaista asiakastyötä korostavan mallinsa sosiaalityöpainotteisesti suuntautuneeksi työskentelyorientaatioksi (Kaakinen & Vuolle 1992, 16). Myös Sipilän (1996, 224) hahmottama psykososiaalinen työ tulee sisältöineen hyvin lähelle tässä tutkimuksessa asiakastyön malliksi tai kehykseksi kutsuttua tulkintatapaa. Molemmissa toimitaan tavoitteellisesti asiakkaan psyykkistä selviytymistä tukien, pyritään vaikuttamaan ongelmakäyttäytymistä aiheuttaviin haitallisiin toimintoihin - ja ajattelutapoihin. Banksin (1995, 129) sosiaalityön käytäntöjä kuvaavista malleista puolestaan professionaalinen malli tulee lähelle asiakaslähtöistä kehystä. Siinä sosiaalityöntekijä toimii am-

mattilaisen roolissa, käyttää työskennellessään paljon professionaalisen asiantuntijuutensa valtaa ja nojaa toiminnassaan ensisijaisesti ammatilliseen eettiseen koodistoonsa. Kriminaalihuollon agenda toki sisältää omat, työskentelyä suuntaavat, tinkimättömät reunaehdonsa, mutta niistä huolimatta myös ammattietiikka ohjaa vahvasti työskentelyä.

Kuten edellä on jo todettu, asiakaslähtöisen työn kehyksessä sosiaalityö on läpi yhdyskuntapalveluprosessin vahvana ja monimuotoisesti läsnä. Olen kuvannut siinä hahmottamiani yhdyskuntapalvelun sosiaalityön paikkoja ja interventiokuvauksia tarkemmin liitteessä 4.

5 MANAGERISTINEN KEHYS

Managerismi tai managerialismi voidaan nähdä yksityissektorin periaatteita soveltavana organisaation kehityssuuntana. Tällöin painopistealueiksi nousevat toiminnan jatkuva tehostaminen ja kehittäminen, erilaisten seurantamittareiden käyttö ja tulosten mukainen palkitseminen. Managerismin etymologia viittaa englanninkieliseen termiin "manager" (suom. ohjaaja) ja "case manager" (suom. palveluohjaaja), jotka eroavat ajatuksellisesti olennaisella tavalla "case work ja case worker" -termeistä (suom. asiakastyö, asiakastyöntekijä). Sosiaalityön manageristinen strategia on anglosaksisessa maailmassa ja erityisesti Britanniassa näyttäytynyt pyrkimyksenä lisätä ammatillisen toiminnan ulkoista määräytymistä (ks. esim. Webb 2001). Managerismille on tyypillistä organisatorisen kontekstin korostaminen sosiaalityön vuorovaikutusprosesseissa. Tällöin rutiinit ja menettelytavat nousevat asiakastyössä etusijalle vuorovaikutuksessa tapahtuvan tavoitteellisen muutostyön sijasta. Kyse ei ole vain pelkkien uusien työskentelymallien ja -tekniikoiden omaksumisesta, vaan vakavasta sosiaalityöllisen toiminnan kyseenalaistamisesta, johon liittyy myös vähemmän koulutettujen suosimista aiemmin sosiaalityöntekijöiden hoitamisessa tehtävissä (Karvonen-Niinikoski & Meltti 2003, 41; ks. myös Barry 2000; Bhui 2001; Smith 2001).

Manageristisen sosiaalityön kehys näyttäytyy omassa aineistossani vahvasti ja ikään kuin kahdesta suunnasta. Yhtäältä sen olemus ilmenee ei ehkä niin tiedostettuna työntekijöiden kertoessa konkreettisesti yhdyskuntapalvelutyöskentelystään. Toisaalta managerismin piirteet tulevat voimakkaasti esiin työntekijöiden kritisoidessa organisaation nykyisiä työskentelymalleja ja -linjauksia. Pyrin kuvaamaan molempia seuraavassa siten kuin ne aineistosta nousevat. Myös niin kutsuttua ohjelmatyöskentelyä voidaan pitää manageristisen työskentelymallin yhtenä muotona erityisesti silloin, jos ohjelmapakettien koordinointi ja toteutus jää asiakastyössä vain pakon sanelemana toteutettavaksi pinnalliseksi suoritukseksi. Omassa aineistossani on viitteitä tämän tyyppisistä kokemuksista. Myös niistä kerron lisää myöhemmin.

Managerismin idea tiivistyy aineiston perusteella näkemykseen, jonka mukaan yhdyskuntapalveluasiakkaiden auttaminen ei oikeastaan kuulu Kriminaalihuoltolaitoksen toimenkuvaan, vaan on lähinnä muiden tahojen tehtävä. Tässä kehyksessä sosiaalityön olemassaolo yhdyskuntapalvelussa siis tunnustetaan, mutta suhtautuminen sen toteuttamistapaan ja -intensiteettiin on ristiriitaista. Sosiaalityön paikka nähdään lähinnä yhdyskuntapalveluun ja tarvittaessa siihen liittyviin tukipalveluihin sitouttamisessa. Rangaistuksen toimeenpano ja sosiaalityö pidetään erillään siten, et-

tä jälkimmäisestä irtisanoudutaan mielellään ainakin omassa työskentelyssä. Sosiaalityötä voidaan tässä kehyksessä kuvata latentiksi eli piileväksi.

"Mulle semmonen selkee rakenne on, että täällä on kivivankilat, yhdyskuntapalvelu välissä ja sosiaalityö täällä. Mä hahmotan, että me ollaan jotenkin kahden välissä. Mä nään sosiaalityön tehtävän juuri siinä, että me tiedetään sen olevan täällä ja meillä on välineet siinä ympärillä. Me ollaan osa sitä verkostoa (--), mä niinku edustan latentisti sitä sosiaalityötä, mut asiakas tietää, etten minä ole se sosiaalityöntekijä, vaan mä aktivoin muuhun suuntaan. Mä käyn jossakin ja tuon mukani jotakin, mut mä en itse henkilönä muutu sosiaalityön toimenkuvaksi. Me edustetaan kahta puolta ja ollaan semmonen välillä." (H I, k3,8)

Kriminaalihuolto edustaa tämän näkemyksen mukaan asiakkaalle rangaistuksen ja sosiaalityön välimaastoa. Omakohtaisen asiakastyön sijasta kriminaalihuollon sosiaalityö profiloidaan lähinnä asiantuntijayhteistyönä tapahtuvaksi vaikuttamistoiminnaksi. Sosiaalityön merkitys ja tarve hyväksytään ja tunnustetaan tietyissä tapauksissa, mutta kriminaalihuolto itsessään ei katso sitä tehtäväkseen. Omassa organisaatiossa tapahtuvan työskentelyn sijasta tukea tarvitseva asiakas siirretään mielellään muiden tahojen hoidettavaksi. Vaarana on, että yhdyskuntapalvelutyöntekijä ottaa palveluohjaajan roolin ja lähettää asiakkaan muualle, mutta ei välttämättä varmistelee vaihdoskohdassa palveluketjun katkeamattomuutta. Näin yhdyskuntapalvelutyöntekijän rooli jää - tietoisesti tai tiedostamattomana - melko pinnalliseksi ja irralliseksi. Näin sinänsä hienoja mahdollisuuksia myös yhdyskuntapalveluasiakkaille tarjoava yksilökohtainen palveluohjaus (case management) ikään kuin valjastetaan managerismin ohjaksiin. Tällä tavoin toimittaessa yksilökohtaisuus katoaa ja työntekijän ja yhdyskuntapalveluasiakkaan kasvokkaiset kohtaamiset jäävät väistämättä kovin vähäisiksi ja etäisiksi. Kohtaamisia leimaa rangaistuksen toimeenpanoon liittyvien muodollisten menettelytapojen ja muiden rutiiniasioiden hoito sosiaalityön professionaaliseen tieto- ja taitope- rustaan nojaavan työskentelyn sijasta. Fookin (2002,150) mukaan palveluohjauksen ei kuitenkaan tarvitse olla konservatiivista, kontrolloivaa ja managerialistista. Se voi sitä vastoin olla hyvin korkeatasoista mikäli palvelun käyttäjien eli asiakkaiden annetaan osallistua suunnitteluun sekä päätöksentekoon ja tavoitteet ovat lyhytkestoisten mitattavien suoritusten sijasta pitkäkestoisia ja kokonaisvaltaisia.

Manageristisessä kehyksessä sosiaalityö on läsnä, mutta se on jätetty osittain tietoisestikin taustalle. Sosiaalityön latentiin olemassaoloon voi kuitenkin liittyä yhdyskuntapalveluasiakkaan kannalta myös myönteisiä piirteitä, jos kriminaalihuollon työntekijät paneutuvasta omakohtaisesta työskentelystä vetäytyttyään kuitenkin toimivat suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti ohjaavat asiakkaita tarvittavien ulkopuolisten palveluiden piiriin yhdyskuntapalveluprosessin aikana. Täl-

löin voidaan puhua toimintaympäristötietoisesta työskentelystä, jossa hahmotetaan realistisesti järkevää työnjakoa muiden toimijatahojen kanssa.

"Se sosiaalityö menee läpäisyperiaatteella eri tilanteissa eriasteisena riippuen missä toimitaan ja minkälaisen asian parissa... Kyllä mä painottaisin sen silti tuonne asiantuntijayhteistyöhön muitten kanssa ja verkostoyhteistyöhön." (H I, k4,7)

Myös ohjelmatyöskentelyssä voi olla mukana managerismin piirteitä, jos huolellinen suunnittelu ja asiakaskohtainen tarveharkinta jäävät teknisyyden jalkoihin ja ohjelma sisällytetään palveluun vaikkapa vain sen vuoksi, että organisaatio vaatii ohjelmakokeiluja yhdyskuntapalveluun sisältyvän aiemmin ydintyöksi mielletyn työskentelyn sijasta. Riskiarviointi liittyy läheisesti manageristiseen toimintakehykseen ja on omalta osaltaan tuonut eettisesti hyvin arveluttavia piirteitä myös yhdyskuntapalvelutyöhön. Pahimmillaan tämä voi näyttäytyä siten, että asiakkaan todelliseen tilanteeseen ei enää perehdytä huolella. Sen sijaan työ hoidetaan pinnallisesti lähinnä sen vuoksi, että johtotason tulkitaan vaativan uusien teknisten kompetenssien eli muun muassa riskiarvioinnin ja muun ohjelmaosaamisen hallintaa. Tällöin riskifokusoituneisuus ja siihen liittyvien taitojen hallinta saattaa muodostua keskeiseksi sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijyyttä määrittäväksi elementiksi (vrt. Kemshall ym.1997, 228). Managerismin ja latentin sosiaalityön yhteenliittymää kuvaa parhaiten ehkä juuri heppoinen ja kevyt ohjelmatyöskentely, johon aineistossanikin viitataan. Siinä työntekijä ikään kuin tekee sosiaalityön asiakastyötä, vaikka todellisuudessa työskentelyn pohja määrittyy organisatorisessa ja institutionaalisessa kontekstissa, eikä niinkään nimenomaisessa asiakassuhteessa.

Juha Siltalan (2003, 338) mukaan julkisella sektorilla tapahtuva strategioiden, visioiden ja missioiden viljely voidaan tulkita johdon suojautumiseksi omalta muutosahdistukselta, jolloin on kyse todellisuuden etäännyttämisestä numeroiden ja abstraktien käsitteiden taakse. Managerismin ja piilevän sosiaalityön yhteyksistä on aineistoni perusteella nähtävissä viitteitä siitä, että näihin organisaation viljelemiin "uusiin visioihin ja strategioihin" on myös kriminaalihuollon suoritusportaan keskuudessa sopeuduttu kätkemällä aiempi ydintyö taustalle ikään kuin käyttövaraksi ja mahdollisuudeksi, vaikka johdon signaalit nykyisin ohjaavatkin omaa työtä toisenlaisen tieto-taidon pariin.

5.1 Läs näoleva, mutta vetäytyvä sosiaalityö

Manageristiseen strategiaan kuuluu pyrkimys vahvistaa ammatillisen toiminnan ulkoista määräytymistä siten, että ammatillisissa käytännöissä on siirrytty keskitettyyn ohjaukseen ja lähinnä

työnantajaorganisaation intresseistä määräytyneisiin teknisiin kompetensseihin. Siinä institutionaalinen konteksti on asiakassuhteen asemesta alkanut määrittää sosiaalityön tarkoitusta. (ks. Raunio 2002, 600.)

Sosiaalityö ja siitä puhuminen ei enää viime vuosina ole ollut kriminaalihuollossakaan kovin trendikästä siitä huolimatta, että asiakastyö perinteisesti on nojannut juuri sosiaalityön arvoperustaan ja menetelmiin. Myös aineiston perusteella on selkeästi havaittavissa jo puheen tasollakin pyrkimystä häivyttää sosiaalityön ilmauksia ja puhua samoista asioista uusilla nimillä. Sosiaalityön ilmaisuja vältellään tai niistä jollakin tavoin kielellisesti irtisanoudutaan. Tällainen sosiaalityön asiakastyön näkökulman hyväksyvä, mutta managerismia lähestyvä määritelmä on kyseessä seuraavassa.

"Mä nään tään sosiaalityön tässä kohtaa aika laajasti. Mun tulkinta sosiaalityöstä tässä on sellanen rakenteellinen tulkinta, että yhdyskuntapalvelu on mun mielestä sosiaalityön yksi osa-alue ja menetelmä. Ja mä en erottele sitä sillä tavalla, että se mun työ olis just nimenomaan sosiaalityötä, että täyttääkö se just ne kriteerit (---) Jos aatellaan, että sosiaalityö on sellasta muutokseen pyrkimistä, jossa asiakas on itse mukana, niin yhdyskuntapalvelu kyllä täyttää ne kriteerit." (H I, k1,5)

Kommentista on luettavissa tasapainoilua yhtäältä vahvan sosiaalityön ja toisaalta joksikin muuksi nimetyn työskentelymallin välillä. Työntekijä haluaa ikään kuin irtisanoutua omasta sosiaalityöllisestä osuudestaan yhdyskuntapalveluperiodin aikana, vaikka toisaalta selkeästi tiedostaa erityistyön tarpeen. Otetta voisi tulkita positiivisesti niinkin, että työntekijä sosiaalityöstä vetäytyessään reflektoi omaa osaamistaan. Tällöin taka-alalle vetäytyvää sosiaalityötä voisi tulkita toimintaympäristötietoisena uutena asiantuntijuutena, jossa ollaan hyvin tietoisia tilanteiden kontekstuaalisuudesta ja oma toiminta suhteutetaan eri tahojen ristipaineissa parhaalla mahdollisella tavalla. Olipa kyseessä kumpi tulkinta tahansa, molemmissa on aistittavissa manageristinen pohjavire. Tässä yhteydessä tulee muistaa, että manageristiseen malliin liittyy asiakastyön kannalta negatiivisten piirteiden lisäksi paikkansa tiedostavan ammatillisen työskentelyn ulottuvuus. Seuraavassa jatko-otteessa luotsataan työntekijän roolia sekä työskentelyn intensiteettiä yhdyskuntapalveluprosessissa ja ikään kuin jätetään auki koko asia.

"Se on sitten eri asia kuinka paljon työntekijä tuo siihen lisäsatsausta siihen tapahtumaan itse, joka sinällään mun mielestä on sosiaalityötä." (H I, k1,5)

Tämän voisi ajatella kertovan siitä, että henkilön mielestä on yhdentekevää, tehdäänkö toimistossa paneutuvaa asiakastyötä vai hoidetaanko pelkästään perustehtävä minimivaatimusten mukai-

sesti. Haluaisin kuitenkin tulkita puhetta enemmänkin siinä merkityksessä, että vastaaja haluaa varovasti kuvata omaa työskentelytapansa, mutta arvostaa samalla toisenlaisia työorientaatioita. Tulkintatavalle tyypillinen kaartelu sosiaalityön ympärillä jatkuu. Seuraavassa puheenvuorossa pohditaan ylipäänsä professionaalisen työskentelyn merkitystä ja hieman kyseenalaistetaan onko järkevää eritellä työskentelyä sosiaalityöksi tai joksikin muuksi.

"Mun mielestä tärkeempi on se, että teenkö mä ammatillista työtä ja onko se professionaalista se työ mitä mä teen. Eli onko mulla koko ajan mielessä mitä mä teen ja harkitsen sitä asiaa. Se on oleellisempaa kuin... siis minusta on vaikeee sanoa mitä se on, joka edustaa sosiaalityötä." (H II, k3,3).

Yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön yhtälön ratkaisuyrityksissä sosiaalityön olemus rangaistuksen toimeenpanossa tunnustetaan. Samalla korostetaan yhdyskuntapalvelun selkeyttä suhteessa perinteiseen sosiaalityölliseen toimintaan. Kriminaalihuollon nähdään ideaalitulanteessa tarjoavan yhdyskuntapalvelun myötä asiakkaalle selviämisen kokemuksen, joka voi kantaa myös muille elämänalueille. Yhdyskuntapalvelun selkeä struktuuri verrattuna monessa muussa organisaatiossa toteutettavaan sosiaalityöhön on varmasti totta. Kriminaalihuollon toimeenpanojärjestelmän mieltäminen asiakkaan kannalta ikään kuin "positiivisena mahdollisuutena" sisältää selkeästi sosiaalityöllisen eetoksen. Toisaalta yhdyskuntapalvelua korostetaan myös ikään kuin alleviivaten sitä ennen kaikkea rangaistuksen toimeenpanotyönä. Tällöin kontrollityöskentely nousee keskeiselle sijalle. Kontrollia ja tukea yritetään kuitenkin myös liudentaa kohti toisiaan siten, että molempien ymmärrys on samanaikaisesti läsnä työskentelyssä.

"Se vain, että meillä se näkyy selvästi (---) ja jotenkin me voidaan näyttää, että me joudutaan myös pitää näistä rakenteista kiinni täällä puolella. Ja kuitenkin se, kun edetään näin ja näin, me voidaan hoitaa se. (---) tämmösessä toimeenpanosysteemissä ne rajat on konkreettisia, mut ne voi olla jopa vähemmän sosiaalityönvastaisia, koska ne on jotenkin niin eksplisiittisiä." (H I, k3, 6)

Edellisessä sitaatissa sama sisältö on nähtävissä, mutta mukana on myös jollakin tapaa uudenlaista rajausta suhteessa sosiaalityölliseen aspektiin. Vaikka yhdyskuntapalvelurangaistukseen liittyviä konkreettisia rajoja ei pidettäisikään sosiaalityön vastaisina, tulee mieleen, voiko rajojen vetäminen olla joissakin tapauksissa kuitenkin myös tietoista sosiaalityön ulosrajaamista omasta työskentelystä. Myös brittiläisessä kriminaalihuollossa käytetään nykyisin mieluummin lakikäsitteilyn ja riskin termejä kuin sosiaalityön ja kuntoutuksen kieltä, eikä tätä välttämättä pidetä optimistisena kehityskulkuna (ks. esim. Bhui 2001, 639; Kemshall ym.1997, 217). Yhtäältä kriminaalihuollon sosiaalityöntekijät kokevat työkäytäntöjen teknistymisen myötä roolinsa supistuneen ja mieltä-

vät itsensä enää lähinnä peliksi rikosoikeuden toimijoiksi (Robinson 2003, 294- 295). Aineiston perusteella tämä uhka on olemassa myös suomalaisessa kriminaalihuoltotyössä, ellei balanssia vanhan ja uuden osaamisen välillä löydy.

5.2 Asiakas manageristisen sosiaalityön kehyksessä – riski- ja tarve -ajattelun tasapainoilua ja arviointityötä

Useimpien sosiaalityöllisten organisaatioiden tehtävänä on paitsi auttaa ongelmista kärsiviä ihmisiä, myös pakon sanelemana arvioida, luokitella ja jopa hyllyttää asiakkaita avuntarpeen suhteen. Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävistössä asiakkaiden arviointi yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitysvaiheessa on konkreettista hyväksymistä ja riskitapausten hylkäämistä. Onkin hyvä pohtia, mitkä tekijät määrittävät henkilön potentiaalisesti palvelusta suoriutujaksi ja mitkä riskitapaukseksi. Pohdintaa voi syventää miettimällä, onko riskitapaukseksi määrittyvän henkilön riskiys nimenomaan suoriutumissa vai voisiko tuettu palvelusuoritus vähentää jopa uusintarikollisuuden kaltaisia riskejä tämän henkilön kohdalla. Soveltuvuusarvioinnin kriteeristö on selkeistä linjoistaan huolimatta nykyään vielä melko vähän ohjeistettua ja jättää tilaa myös työntekijän ammatilliselle harkinnalle. Seuraavissa kommentteissa korostuu kriminaalihuollon asiantuntemuksen perusteella tehdyn "asiakkaaksi ottamisen" jälkeinen työskentely paneutuvan asiakastyön hengessä.

"Ei sitä kannata panna puun ja kuoren väliin, jos jo lähtökohtaisesti tiedetään, ett se ei selviä, jos me ollaan kerran päädytty siihen, että hän soveltuu." (H I, k1,4)

ja

"Jos mennään niinku syvemmälle siinä asiakassuhteessa hivenen ja pohditaan sitä, että mitä merkitystä yhdyskuntapalvelulla olisi hänelle ja pitäiskö antaa vielä yksi mahdollisuus. Niin kyllähän semmosia asioita mietitään." (H II, k3,2)

Äskeiset ajatukset herättävät uteliaisuuden saada tarkemmin selvyttä linjasta näiden varmastikin selkeiden soveltuvuusselvitysvaiheen riskitapausten kohdalla. Kuka ja millä perusteella tulee ongelmistaan huolimatta valikoiduksi palveluun ja vastaavasti kuka jätetään paneutuvan työskentelyn ulkopuolelle - myös toimeenpanovaiheessa. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan pohdita niinkään tätä teemaa.

Organisaatiosta ja työskentelytavoista riippumatta sosiaalityön peruslähtökohtana on pidetty perinteisesti asiakkaan tarpeita. Organisaation kannalta kriminaalihuoltoon tulevan yhdyskuntapalveluasiakkaan tarpeista ensimmäiseksi määrittyy selkeästi Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänmu-

kainen agenda eli rangaistuksen suorittaminen. Yhdyskuntapalvelutyötä voi kuitenkin katsoa myös laajemmin ja panostaa eri tavoin palvelusuoritukseen sekä muuhun elämässä selviytymiseen. Seuraavassa asiakkaan tilanne tulee huomioiduksi sekä perustehtävästä suoriutumisen että muun tuentarpeen kannalta.

”Jotenkin, jos ajattelee asiakkaan näkövinkkelistä, ihan ekaks mulle tulee mieleen, ett sen on oltava semmosta, ett niinku asiakas voi keskittyä oleellisiin asioihin. Ett siinä periaatteessa asiakkaalla on oikeus lusia se , niin että siinä ei häslätä hirveesti kaikkee muuta.(H1,k3,1) Mut tietysti siihen voi liittyä palveluohjausta, jos tarve vaatii...jos niinkun sovarissa tulee esiin niitä tarpeita. (---)Ja sit mun henkilökohtanen näkemys on, ett siihen palvelun sisälle ja niihin tunteihin pystytään sisällyttämään se tukitoiminta niin, ettei se leviä kuin pullataikina jotenkin sinne tuomion ulkopuolelle. Ett se ois semmonen kompakti paketti, jossa tuomio ja tukitoiminta olis ikään kuin samassa viitekehyksessä. ” (H 1,k3, 1)

Asiakastyön tietoista vähäisyyttä perustellaan edelleen sillä, että sosiaalityön interventioiden ei tule sekoittaa asiakkuuden ensisijaista funktiota eli rangaistuksen suorittamista.

”Kolikon kääntopuoli on arvioida, milloin se asiakas on semmonen, että se hyötyy, kun mä teen intervention.(---) Jos mä teen palvelun kovin ameebamaiseksi, niin se voikin ruveta yhtä äkkiä haittaamaan sen suorittamisen dynamiikkaa. ”Se on valppautta, siis kuunnella omia reaktioitaan, että ylireagoinko mä nyt, jos nyt lähen tuohon suuntaan, niin teenkö mä vain asioita monimutkasemmaksi. ” (H 1, k3,7)(---) Oleellista on se, että palvelu tulee suoritettua ja piste. Se voi olla sille paras tapa päästä elämässä eteenpäin. Sitä pitää jotenkin taiteilla, ettei tee liikaa eikä liian vähän.” (H 1, k3, 3)

Jos kyseessä on todellinen huoli siitä, että kriminaalihuollon oma, asiakkaan tarpeisiin nähden liiallinen tukitoiminta voi jopa vaarantaa palvelusta suoriutumista, työntekijä tiedostaa ja reflektoi arvokkaalla tavalla omaa toimintaansa toimeenpanovaihetta hoitaessaan. Jos kyseessä kuitenkin on työntekijän kiire, taitamattomuus tai mukavuudenhalu välttää ylimääräinen työ ja hoitaa vain perustehtävänsä, on tilanne laadukkaan asiakastyön vastainen. Työn reunaehdot kriminaalihuollossa ovat kiristyneet, mutta työntekijä voi aina valita, työskenteleekö itse vai ohjaako tarkoituksenmukaisempien palveluiden piiriin siitakin huolimatta, että se ei ehkä ”hänelle kuulukaan”.

Manageristiselle työskentelyotteelle on tyypillistä erilaisten työskentelyohjelmien, arviointimethodien ja mittarien käyttö asiakastyössä. Tällaisten välineiden käyttö ei ole välttämättä huono asia, päinvastoin se saattaa lisätä asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua. Toisaalta mainitut välineet voivat kuitenkin viedä tilaa perinteiseltä asiakastyöltä ja vähentää vuorovaikutustilanteen psykososiaalisen avun ilmapiiriä. Yhtenä pelkona on se, että uudet, tulevat kriminaalihuoltotyöntekijät ovat teknikkoja, jotka tekevät mitä käsketään sen sijaan, että pohtisivat itsenäisesti ja luovasti

työskentelyään muuttuvan yhteiskunnan asiakastyöhön heijastamien haasteiden edessä (Bhui 2001, 638). Ei ole merkityksetöntä, määrittykö asiakas työntekijän silmissä aktiivisen työskentelyn arvoiseksi kanssaihmiseksi vai vaikkapa epäilyttäväksi huijariksi. Tähän liittyy myös kysymys asiakkaaksi pääsyyn tai sen epäämiseen liittyvistä toimintalinjoista ja - tavoista, jotka tuskin ovat työntekijöiden keskuudessa yhteneväisiä. Erityisen kiinnostavaksi kysymyksen tekee se, että vielä tällä hetkellä erilaisten riskiarviointien ja työskentelyohjelmien käytöstä kriminaalihuoltotyössä ei juuri ole tutkimuksellista näyttöä (Kemshall ym. 1997, 222).

5.3 Yhdyskuntapalvelun toimeksianto manageristisessa ymmärrystavassa

Manageristisessa suuntauksessa sosiaalityöntekijöille tuotetaan työskentelytapoja, jotka kohtamistilanteissa kaventavat sosiaalityöllistä toimintaa ja ovat vastoin heidän ammattitaitoaan ja moraaliaan (Raunio 2002, 602). Seuraavissa näytteissä korostetaan yhdyskuntapalvelun ensisijaista luonnetta rangaistusseuraamuksena. Vaikka asiakkaan tilanne tarpeineen otetaankin huomioon, tätä ei aseteta suoranaisesti oman työn kohteeksi. Pikemminkin asiakkaan kanssa työskentely tapahtuu välillisesti tai toisten toimijoiden kautta.

"Jotenkin yhdyskuntapalvelua pitää tarkastella suhteessa vankilatuomioon, niinku vankilatuomio, yhdyskuntapalvelu ja sosiaalityö. Se on ikään kuin rangaistuksen tuomista sosiaalityön suuntaan. Me ollaan jollakin tavoin näyttämässä, että tämäkin on mahdollista. Sä oot tehny väärin, sua on rangaistu, mutta me tullaan jostakin vähän eri suunnasta ja näytetään tää mahollisuus." (H I, k3,5)

Edellä kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelutyöskentely asetetaan ikään kuin välitilaan rangaistuksen ja sosiaalityön vierelle, mutta ainakin jälkimmäisestä selvästi irralleen. Kriminaalihuollon työntekijän roolia kuvataan tässä managerismille hyvin tyypilliseen tapaan jonkinlaisena "hyväntahtoisena koordinaattorina", joka tunnistaa ongelmat asiakkuuden taustalla, mutta jättäytyy silti omassa työskentelyssään pinnalliselle tasolle. Linderborgin (2001) tutkimuksen perusteella yleinen asenne asiakkaiden keskuudessa näyttää olleen yhdyskuntapalvelun näkeminen ensisijaisesti rangaistuksena eikä sosiaalityön tai muiden hoidollisten elementtien tyysijana. Hänen aineistosaan on kriminaalihuollolle kuitenkin esitetty asiakastaholta toiveita myös syvemmästä ja pidempiaikaisesta työskentelystä palvelun yhteydessä (Linderborg 2003a, 43). Seuraavassa puheenvuorossa valotetaan tilannetta oman aineistoni perusteella. Siinä tuodaan esiin asiakkaiden kri-

minaalihuollon työntekijöille heittämät haasteet sosiaalityöpainotteisemman työskentelyn lisäämiseksi, mutta niihin suhtaudutaan välttelevästi.

"Hyvin herkästihän meiltä halutaan sitä sosiaalityön puolta ja jos siihen oikein lähtee, niin siinä on hirvee työ saada kurottua sitä takasin." (H I, k3,8)

Edellä astellaan ikään kuin sosiaalityön asiantuntijan saappaissa, mutta ei silti katsota voitavan työskennellä tämän orientaation mukaisesti. Sosiaalityö on tässä yhteydessä ymmärretty suhteessa yhdyskuntapalveluun ei-toivottavaksi toiminnaksi, josta tulee pyrkiä pois sen sijaan, että asiakkaan tarpeista lähtevä tukityö tehtäisiin seuraamusvalvonnan ohella omassa organisaatiossa. Tämän voi tulkita jopa niin, että kriminaalihuollon asiantuntijuuden aluetta halutaan tietoisesti kaventaa. Jos näin on, kriittisenä jatkokysymyksenä voisikin esittää, mille kriminaalihuoltotyössä sitten tarvitaan tilaa, jos asiakastyön osuutta ollaan tietoisesti supistamassa?

Jonkinlaista erottautumistarvetta ja profiloitumishalua sosiaalityön asiakastyöstä on nähtävissä myös seuraavassa otteessa, jossa perinteisen asiakastyöntekijän roolin sijasta kuvataan ensisijaista työtehtävää lähinnä eräänlaisen asiantuntija-agendan kautta.

"Me ollaan yhteydessä sosiaalityöhön koko ajan ja voidaan tehdä tämmösiä interventioita rakenteiden suuntaan, (---) että nyt puhutaanpas porukalla, kun asiat ei toimi, koska rakenteet ei toimi.(---) Se on myös mejän tehtävä." (H I, k3,8)

Manageristisen sisältönsä ohella esimerkkioitteessa on nähtävissä myös toisenlainen sisältö. Puhuja tuo uutena myönteisenä piirteenä esiin, että kriminaalihuollon sosiaalityö ei aina tapahdu vain asiakastyössä, vaan siinä voi ja tulisi olla myös rakenteellisen sosiaalityön piirteitä silloin, kun asiakkaan yhdyskuntapalvelu uhkaa kriisiytyä hänestä riippumattomista syistä vaikkapa päihde- ja asuntopolitiikan ontuvien rakenteiden vuoksi. Jos kuvatun "profiloitumisen" motiivina todella on asiakkaan parhaaksi toimiminen eikä oma ammatillinen itsetehostus, voi otteesta löytää piirteitä jopa radikaalista ja välillisesti asiakasta voimaistavasta sosiaalityöstä, jolloin sosiaalityö ymmärretään ihmisten mahdollisuuksia lisäävänä toimintana. Sosiaalis-kollektiiviseksi nimityssä sosiaalityön perspektiivissä tunnustetaan ajatus yhteiskunnallisesta ympäristöstä ihmisen ongelmien synnyssä ja olemassaolossa. Tähän tapaan suuntautuneessa sosiaalityössä painotetaan yhteistyötä huono-osaisten, heille tärkeiden sosiaalisten verkostojen ja tahojen kanssa (Payne 1997, 4, 290- 296), kuten edellä kriminaalihuollon työntekijäkin on työskentelyään kuvannut.

5.4 Manageristisen mallin työskentelyote – riskiarvioinnin kautta ohjelmatyöskentelyyn?

Tämän kehyksen työskentelymallien kirjo näyttää aineiston perusteella suurelta ja itse työskentelykin voi tapahtua paljolti muualla kuin kriminaalihuollossa. Kriminaalihuollossa on 1990-luvun lopulla käynnistetty kognitiivis-behavioraalisia toimintaohjelmia ja siirrytty erilaisten asiakasarviointien ajanjaksolle. Aineiston perusteella tähän suhtaudutaan kentällä puolesta ja vastaan. Muissa maissa on saatu positiivisia kokemuksia uusintarikollisuuden vähentämisestä kohdentamalla ohjelmia oikein riskiarviointien pohjalta. Riskianalyysilla tarkoitetaan asiakkaan nykytilan arviointia, ja se edellyttää kahdenlaista toimintaa: riskin todennäköisyyden ja suuruuden määrittelyä sekä riskiin vastaamista, joko hyväksymällä riski tai vähentämällä sitä. Riskinhallinnan periaatteisiin kuuluu analyysin ohella tiedon välitystä, seuranta ja tarvittaessa interventioita. Ohjelmia ei nähdä kuitenkaan välttämättä "lääkkeenä", vaan ne mielletään osaksi laajempaa riskinhallinnan strategiaa. Ohjelmatoiminnan nähdään myös parhaimmillaan luovan henkilöstön ja asiakkaiden välille dynaamista turvallisuutta positiivisen yhteyden kautta. (Motiuk 2003b, 47- 48.)

Tulee muistaa, että manageristiseen strategiaan vahvasti ja kielteisestikin liitetty asiakkaisiin kohdentuva arviointityö ohjelmatyöskentelyn tavoin voi näyttäytyä myös asiakastyötä rikastuttavana toimintana. Oleellista on, kenen ehdoilla ja kenen tarpeiden pohjalta toimitaan. Jos asiakas on mukana ja osallisena, eikä ohjelmatyöskentelyssä tyydytä vain pintaraapaisten kaltaiseen näenäistyöskentelyyn, toiminnalla on mahdollisuudet palvella tosiasiallisestikin laadukkaasti asiakastyön tarpeita.

5.4.1 Kiireessä kohti liukuhihnatyötä?

Kriminaalihuollon työkäytäntöjen muuttuminen vähitellen manageristisempaan suuntaan on tapahtunut pitkälti siitä syystä, että kentän kiireinen arki, uudet virkatehtävät ja työlle asetetut uudet vaateet ovat ajaneet vanhan ajan asiakastyöntekijät ahtaalle. Toisaalta uudet työntekijät on jo alusta asti perehdytetty tämänkaltaiseen toimintaan. Sama kehityskulku on nykyisin tyypillistä ylipäänsä sosiaalityön organisaatioille, joissa yhtäältä resursseja ja voimavaroja vähennetään ja toisaalta tuloksia ja vaikuttavuutta peräänkuulutetaan tehokkuutta ja teknisyyttä korostaen. Organisaatorinen ympäristö näyttäytyy sosiaalityön uudessa asiantuntijuuskeskustelussa työn ulkoisena normittajana, jonka ohjeistuksia tulkitaan paikallistason toiminnassa, mutta joka itse varsinaisesti ei kuulu sosiaalityön käytäntöjä tuottavan vuorovaikutuksen osapuoliin (Raunio 2002, 602).

"Silloin tietenkin, kun noita asiakkaita oli vähempi, niin tuntui, että jo siinä soveltuvuusselvitysvaiheessa itselle muodostu käsitys siitä mihin laittaa, jos tulee palvelua (---)Nyt tietenkin käytännöllisistä syistä johtuen tilanne on sellanen, että me laitetaan sinne mikä paikka on vapaana"(H III, k1,1)----" Yksinkertaisesti meillä ei ole aikaa istua miettimään kolmisin, että mihin tää asiakas. Se saattaa mennä semmoseks liukuhinnahommaksi." (H III, k1, 8)

Kriminaalihuollon edellä kuvattu muutos tuntuu jokapäiväisessä työssä myös yhdyskuntapalvelutehtäviä hoidettaessa. Se on merkinnyt pakon sanelemana suurta muutosta työntekijöiden työskentelytapoihin, eikä työntekijöiden kokemana arvatenkaan parempaan suuntaan. Manageristisen muutoksen katsotaan antavan sosiaalityössä yhä vähemmän tilaa praktis-moraaliselle toiminnalle. Tämän seurauksena arvot, moraalit ja eettiseen harkintaan perustuva toiminta kuihdutetaan pois työskentelystä (mt, 602).

"Työkäytännöthän meillä on muuttunu hirveesti nyt. Aikasemmin haastateltiin kaks kertaa ja yleensä haastattelijoita oli kaksi. Nyt haastatellaan yksin ja kerran (---) jos on rajatapaus, niin saatetaan kutsua toisen kerran." (H III, k2, 2)

Edellä kuvatun kaltaiset toimintatapamuutokset eivät varmastikaan voi olla vaikuttamatta yhdyskuntapalvelutyöskentelyyn prosessin muissa vaiheissa. Jos ne tuntuvat työntekijöistä stressaavilta, miten tämä välittyykään kohtamistilanteissa asiakkaalle, unohtamatta palvelupaikkaa: aiemmin sijoitettaessa on tehty huolellista pohjustustyötä ja nyt asiakas usein kylmiltään vain sijoitetaan töihin. Näitä asioita voi vain yrittää kuvitella. Lymbery, Charles, Christopherson & Eadie (2000) ovat todenneet, että manageristisessä suuntauksessa ei olla kiinnostuneita työntekijän teoreettisista tieto-taidoista, vaan keskiöön nousee pikemmin työtehtävän hoitamiseen liittyvä tekninen ja rutiininomainen suoritus (Raunio 2002, 601). Seuraavassa esimerkissä kuitenkin myös yhdyskuntapalveluun liittyvät ja aikaa vievät rutiinityöt saavat sekä työntekijän että asiakkaan kannalta uuden positiivisemmän merkityksen.

"Ns. rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät rutiiniluonteiset työt kuuluvat kontrolliin ja raameihin, joita kaikessa sosiaalityössä tarvitaan. Itse asiassa positiivisesti nähtynä ne luovat turvallisuutta asiakkaalle ja suovat vaihtelua sosiaalityöntekijälle raskaaseen ja jatkuvaan ihmisten kohtaamiseen." (K II, 2)

Edellä rutiinityöt siis otetaan kiinnostavalla tavalla ikään kuin asiakastyössä jaksamista edistäviksi tekijöiksi, ja asiakkaan kannalta ne nähdään oikeusturvaa lisäävinä hyvinä menettelykäytäntöinä. Kuten aiemmin on jo mainittu, myös suomalaisen kriminaalihuoltoon on tuotettu viime vuosina enenevässä määrin uutta sisältöä erilaisten työskentelyohjelmien ja asiakasarviointien muodossa. Tästä enemmän seuraavassa.

5.4.2 Ohjelmatyöskentely sekä työn tehokkuuden ja vaikuttavuuden muut indikaattorit

Yhdyskuntapalvelussa kehitetään aineiston perusteella todella kovasti erilaisia työskentelymuotoja. Näitä ovat muun muassa erilaiset asiakastietojärjestelmään liitetyt arviointiohjelmat. Rangastuksen yhteyteen on kehitelty myös uudenlaisia, muita kuin varsinaisia palvelutehtäviä sisältäviä toimintaohjelmia, kuten cognitive skills ja suuttumuksen hallinta kurssi -nimiset kokonaisuudet. Ohjelmille on tyypillistä se, että niillä pyritään vaikuttamaan rikokseen syylistyneiden kognitiivis-behavioraalsiin tekijöihin, opettelemaan uusia käyttäytymismalleja ja näin vähentämään rikollista käyttäytymistä (ks. esim. Bonta 2003, 59- 62; McGuire 2003, 99- 104). Ohjelmapaketit ja toimistojen arki eivät työntekijöiden mielestä kuitenkaan välttämättä kohtaa, koska sopivia asiakasryhmiä ei pienimmillä paikkakunnilla saada kokoon. Tällöin myös henkilöstön tehtäviin kouluttaminen vaikeutuu, eikä uusi tietotaito näin jakaudu alueellisesti tasan. Ylipäänsä kriminaalihuoltoon lanseerattu ohjelmatyöskentely ei näytä välttämättä herättävän myönteisiä ajatuksia pitkän linjan asiakastyöntekijöissä.

"Mun mielestä se on sitä, kun kaikki pitäis olla mitattavissa olevaa mitä me tehdään, niin siitä jotenkin jää pois tämä ydin. Me tehdään ammatillista työtä joka kerta, kun me ollaan asiakkaan kanssa, mut siinä pitäis olla joku ohjelma, johon viitataan, jotta sitä hyväksyttäis."
(H II, k3, 4)

tai

"Se hämärtää, kun kiinnitetään huomiota nopeuteen ja tämän tyyppisiin." (H II, k1,4)

Edellä kuvattu kertoo omaa kieltään managerismin liu'uttautumisesta kriminaalihuollon toimintakulttuureihin. Ylhäältä tuotettuun manageristiseen työskentelyotteeseen vahvasti liittyvät piirteet tehokkuus, tuloksellisuus, tilastointi ja operationaalistettavuus ovat ristiriidassa tasavertaisuuden ja yhdenmukaisuuden arvojen kanssa, jotka kuitenkin perinteisesti ovat luotsanneet kriminaalihuollon asiakastyötä. Aineiston perusteella kriminaalihuollon nykytyöskentely koetaan hektiseksi ja ikään kuin ulkokohtaisten arvojen määrittämäksi. Myös brittiläisen kriminaalihuollon on luonnehdittu siirtyneen ongelmanratkaisuorganisaatiosta niin kutsutun esittävän performance-organisaation suuntaan. Tällöin asiakkaiden ongelmat jäävät toissijaisiksi ja hallinnon vakuuttaminen nousee työskentelyssä pääosaan (ks. Worrall 1997, 75).

Kriminaalihuollon nykylinjan mukaisesta laadukkaasta yhdyskuntapalvelusta puhuttaessa viitataan seuraavassa kriminaalihuollon yleiseen laatutekijään eli nopeuskriteeriin sekä toiseen käy-

tössä olevaan mittariin eli tuomionsa loppuun suorittaneiden osuuteen asiakkaissa. Näiden mittareiden ei silti nähdä takaavan asiakasvaikuttavuutta.

"Khl:ssa laatua arvioidaan eräillä nopeuskriteereillä ja tuomionsa loppuun suorittaneiden osuudella. Myös asiakkaiden riskien arviointi, eli tilannearvioiden osuus ovat mittarina. Koviin lähelle rangaistuksen vaikuttavuutta ei näillä mittareilla päästä. On vaikea väittää, että hyvät tulokset noilla mittareilla takaisivat jollain lailla asiakasvaikuttavuuden." (K III, 1)

Britanniassa on jo ehditty problematisoida uutta työskentelytrendiä, jossa työntekijöiltä odotetaan tehokasta ohjelmatyöskentelyä, mutta ei varmisteta, ymmärretäänkö, kritisoidaanko ja tätä kautta olennaisimpana kysymyksenä osataanko kentällä lainkaan käyttää uusia työvälineitä (vrt. Bhui 2001, 636). Samaa sisältöä on mielestäni luettavissa myös edellä; onneksi kokeneiden työntekijöillä tuntuu aineiston perusteella kuitenkin olevan itsekritiikkiä ja kritiikin kärki pikemminkin kyseenalaistaa uuden, ylhäältä tuotetun menetelmäarsenaalin.

Asiakasvaikuttavuutta voisi helposti lähteä hakemaan yksiselitteisesti sosiaalityön suunnasta. Kysymys sosiaalityön vahvistamisesta kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelustyöskentelyssä herättää kuitenkin aineiston perusteella työntekijöissä ajatuksia puolesta ja vastaan. Kaikki haastateltavat eivät ole aivan varmoja kannastaan, jos sosiaalityön vahvistamisella tarkoitetaan lisätuen antamista yhdyskuntapalveluasiakkaille. Tämän näkemyksen mukaan yhdyskuntapalvelulaisakin mainittua kohtaa sosiaalisen tuen antamisesta asiakkaan palvelusuorituksen turvaamiseksi pidetään nykypäivänä jo hieman vanhanaikaisena fraasina, joka muuttaa muun muassa ohjelmatyöskentelyn kautta rangaistuksen luonnetta toiseksi kuin alkuperäinen tarkoitus oli.

"Se on vähän elänyttä aikaa ja nyt taas miettään sitä, että pitäisikö yhdyskuntapalveluun lisätä kaikenlaisia toimenpiteitä ja ohjelmia ynnä muuta. Silloin se muuttuu tää rangaistus aika lailla ja mä en ole aivan varma, että se on järkevää." (H II, k3,4)

Aineiston perusteella Suomeen kaivataan myös muunlaisia seuraamusvaihtoja. Tällöin yhdyskuntapalvelu voitaisiin suunnata niille henkilöille, joiden edellytykset palkattomaan työhön ovat hyvät, mutta jotka eivät tarvitse kovin paljon muuta puuttumista eli sosiaalityötä. Näissä tilanteissa syvempää työtettä kaipaavat asiakkaat olisivat muiden seuraamusten piirissä ja voisivat mahdollisesti saada tehokkaamman avun myös kokonaistilanteelleen.

5.4.3 Kehittämistoiminnassa ristiriitaistuva asiakastyö

Aineiston perusteella kriminaalihuollossa on viime vuosina kehitelty työskentelyn avuksi paljon - ehkä hieman liikaakin - uutta. Yhdyskuntapalvelutyöntekijät luettelevat runsaasti erilaisia työntekijöille suunnattuja kursseja, asiakkaille kehitettyjä työskentelyohjelmia ja jaksoja, mutta kritisoivat teorian ja käytännön välistä kuilua. Se, mikä toimii teknisesti paperilla, ei välttämättä tavoita arki-työtä tai jää ainakin kovin pinnalliseksi toimistojen vähäisen resurssitilanteen vuoksi. Ylipäänsä työntekijät ovat havainneet kasvavaa kehitys- ja muutostoimintaa, mutta uudelta organisaatiolta saatu tuki koetaan tästä huolimatta melko tekniseksi ja kasvottomaksi. Näyttää siltä, että työntekijöiden perehdyttäminen uusiin tekniikoihin ja työskentelymuotoihin sekä asiakastietojärjestelmiin on pitkälti työntekijöiden omissa käsissä - valitettavasti asiakastyön kustannuksella. Lymbery ym. (2000) toteavat, että manageristisessa strategiassa sosiaalityön professionaalista statusta pyritään murtamaan orientoitumalla juuri teknisiin kompetensseihin (Raunio 2002, 601). Seuraavassa esimerkissä lähestytään olennaista kysymystä: mikä tai kuka ohjaa nykyisen kriminaalihuoltolaitoksen professiota. Vastauksesta on löydettävissä käsitys varsin niukasta ja formaalista linjasta.

"Semmosta ohjausta ei kyllä kovinkaan paljon saa. Ja työnantaja ei kyllä sitä aja. Se on enemmän ainakin nyt korostunut, että virkamiestyötä me tehdään ja että me noudatetaan lakia. Se on ohjaus mitä me saadaan." (H II, k3, 3)

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kehittämis- ja ohjaustoiminta on voimakasta, mutta jollakin tapaa silti poukkoilevaa ja perusteiltaan hataraa. Tässä tilanteessa työntekijät joutuvat omaksumaan isoja asioita ilman, että niihin olisi mahdollisuutta perehtyä ja paneutua. Myös kriminaalihuoltotyön perinteinen, asiakkaan vahvasti huomioinut arvoperusta näyttää jääneen nykytrendien mukaisten arvojen ja mittareiden varjoon. Kyse ei varmastikaan ole siitä, että toiminnanohjauksesta vastaava yksikkö tahallaan kehittämistyöllään haluaisi vaikeuttaa kentän työskentelyä - päinvastoin. He ovat vain yhtä lailla manageristisen ulkoajoituksen piirissä kuin kentän työntekijätkin. Vaikka aineiston perusteella toisaalta onkin havaittavissa, että organisaatio tukee kenttää monin tavoin, yhdyskuntapalvelutyössä kehittämistoiminta on toisaalta omanlaisensa kaksiteräinen miekka. Esimerkiksi vielä keskeneräinen ohjelmatyöskentely herättää kentällä kritiikkiä. Kritiikki nousee siitä, että ohjelmatoimintaa painotetaan yhdyskuntapalvelussakin liiaksi perinteisen työskentelyn kustannuksella.

k 3: "Mut toisaalta tää antaa semmosen käsityksen, ettei tämä perinteinen työ ole riittävää ja se ei oikein mua miellytä. Niin semmonen ihan perinteinen yhdyskuntapalvelun toimeenpanon läpivieminen voi olla asiakkaalle varsin hyvä kokonaisuus." (H II, k3,6)

k 1: "Mä haluaisin enemmän sitä tulkita positiivisemmin niin, että halutaan enemmänkin kehittää asiaa ja tarkastella asiaa tässä lähestymistavassa. Ettei jäädä vain siihen, vaan vielä mietitään. Mutta totta on sekin, että onko se järkevää ottaa niin isoa osaa. Mut tekis mieli vain ajatella kuitenkin, että se on okei, sehän tehdään yksilöllisesti ja mittatilaustyönä kunkin asiakkaan kohdalla. Okei, voidaan todeta niinkin, että se toimii ihan perusjuttunakin, eikä tarvitse." (H II, k1,6)

Jälkimmäisessä jatkokomentissa nähdään ohjelmatyöskentelytrendi hieman toisella tavalla sen sisältämistä tietyistä varauksellisista piirteistä huolimatta ja painotetaan sitä, että työntekijät tekevät itsenäiset ratkaisunsa aina tapauskohtaisesti. Edellä ilmenee selvästi se, että vaikka ylhäältä tuotetut työskentelymallit herättävät närkästystä perinteisen asiakastyön tekijöissä, niihin voi toisaalta suhtautua myös uusina mahdollisuuksina rikastuttaa omaa asiakaskeskeistä työskentelytapaa. Eikä kaikki uusi toiminta suinkaan herätä kentällä muutosvastarintaa, kuten seuraavassa todetaan.

"Se (tilanearvio) on kuitenkin se väline, jota me voitais käyttää just sen intervention tarpeen arvioinnissa, että se ei tulisi hatusta tai huivista se ajatus ex tempore eikä olisi semmoista tempoilevaa, vaan me katsottaisiin sen tilanearvion pohjalta mikä on seuraava askel.(---) Se ois aika ideaalia, jos me voitais jonkun henkilön kohdalla todeta, että siitä on tehty tällainen sovari ja se ois linjassa sen tilanearvion kanssa. Ja sit täytäntöönpanovaiheessa, voitais todeta, että sille on tehty jotakin toimenpiteitä tai hänen palveluaan on jotenkin muutettu ja todettais taas, että sekin on linjassa."(H I, k1,3-4) (-) " Mut sitten tulee tää, että henkilöllä on ongelmia ja me arvioidaan, että ne ei riipu pelkästään hänen piittämättömyudestaan, vaan hänen psyykkisestä rakenteestaan tai vaikeasta päihdeongelma- taan. Siinä tilanteessa ois sit lähettävä tilanearvion pohjalta miettimään yhdessä tään asiakkaan kanssa onko jotakin tehtävissä." (H I, k1,4)

Uusia työskentelyjärjestelmiä odotetaan toiveikkaasti ryhdistämään ja tavoitteellistamaan asiakastyötä. Jos analysoidaan edellä tehtyä määritelmää pidemmälle, niin lievästä modernin ajan asiantuntijapainotuksesta huolimatta (jossa asiantuntija-auktori teetti toimii asiakkaan tilanteen määrittelijänä) työntekijä toteaa, että tilanearvio tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Tällöin voidaan puhua dialogisuuden piirteitä sisältävästä työskentelytavasta, jossa arviointityöskentely ei jää asiakkaan kannalta ulkoiseksi. Toisaalta arvioiden ja suunnitelmien vaarana on muuttua itsetarkoitukselliseksi. Pahimmillaan asiakkaan oma osuus arviointityöskentelyssä - ja problematiikkakin - saattaa jäädä toisarvoiseksi verrattuna työntekijän ATK-järjestelmään kirjaamaan tekstiin, joka voi palvella täysin toisenlaisia tarkoituksia, vaikkapa halua osoittaa omaa kompetenssia työnantajalle. Kehitteillä olevan prosessin toivotaan tuovan enemmän systemaattisuutta työskentelyyn, kuitenkin siten, että tietty joustavuus säilyy.

"Siinä olis koko prosessissa semmonen jatkuvuus ja systemaattisuus, niin elävä kuitenkin, että sitä vois muuttaa tarvittaessa, jotain vähän vetää taaksepäin ja jossakin mennä eteenpäin". (H I k4, 4)

Teknisyydestä ja uuden järjestelmän opetteluun liittyvästä työläydestä huolimatta kriminaalihuollon vielä keskeneräinen asiakastietojärjestelmä herättää siis kentällä paljon odotuksia työn kehittämisen suhteen. Sen tilannearvio -kohdasta on suunniteltu kehitettäväksi väline arvioida asiakkaiden interventiotarpeita yhtenä askeleena suunnitelmalliseen työskentelyyn yhdyskuntapalvelussa. Vaikka ohjelmatyöskentely ja erilaisten arviointimenetelmien käyttö saattavat tuntua vieraalta ja perinteisen asiakastyön kannalta uhkaavalta, ne ovat kuitenkin tätä päivää. Ammatillinen tulevaisuus ei voi olla myöskään täysin teknisyyden kieltämisessä. Sen sijaan tulisi etsiä myönteistä ja toimivaa balanssia työskentelyn teknisten sisältöjen ja toisenlaisten vuorovaikutuksellisten työkäytäntöjen välille. (ks. esim. Robinson 2003, 593; McNeill 2002).

5.5 Sosiaalityön paikat manageristisessa työskentelymallissa – toimintaympäristötietoisen työtteen ja pinnallisen asiakastyön yhteenkietoutuma?

Managerismin hengen mukaisesti kriminaalihuollon sosiaalityön rooli ja paikka hahmotetaan tässä lähestymistavassa melko varauksellisesti. Seuraavassa on nähtävissä ainakin sosiaalityön nimeä, vaikka ehkä ei niinkään sen merkitystä, väheksyvä nykypainotus, joka tuntuu olevan valalla yleisemmin koko organisaatiossa.

"Se täytyykin varmaan just oivaltaa, että se skaala vaihtelee siitä tilanteesta ja tarpeesta riippuen hyvin voimakkaasti. Kaikkea sitä voidaan nimittää sosiaalityöksi tai jollain muullakin hyvällä nimityksellä. Me ehkä mielellään puhutaan kriminaalihuoltotyöstä." (H I,k1,9)

Keskusteluissa ja kirjoitelmissa liitetäänkin vahvasti yhteen sosiaalityö ja tuki sekä rangaistus ja kontrolli, jolloin ikään kuin halutaan häivyttää keskustelun tasolla liian vahva sosiaalityöllinen painotus. Toisaalta sosiaalityön olemassaoloa ei väheksytäkään; se päinvastoin nähdään hyvin läsnä olevana koko yhdyskuntapalveluprosessin aikana, vaikka siitä keskusteluissa mieluiten vaietaankin tai käytetään muita ilmauksia.

"Tää yhdyskuntapalvelun on kuitenkin ihan oikeesti sitä rangaistuksen suorittamista, että siinä on pakko olla se kontrolli halutaan me tai ei. Ja mun mielestä se ei oo sen sosiaalityön kustannuksella. Sit meidän pitäis muuttaa tätä nimeä ja koko rangaistusjärjestelmää, jos me haluttais se kontrolli siitä pois." (H III, k 1,5)

Kuvaan seuraavassa verkostotyötä, jota aineiston perusteella käytetään sosiaalityön ”kiertoilmauksena” niin hyvässä kuin pahassakin mielessä. Hyvässä mielessä silloin, kun se on asiakkaan tarpeita vastaavaa, tarkkaan harkittua ja suunniteltua ammatillista toimintaa, pahassa merkityksessä sen tarkoituksena on asiakkaan pintapuolinen käsittely.

5.6 Verkostot – oman työn tukena vai sijasta?

Manageristiseen suhtautumistapaan liittyy ulkokohtaista suhtautumista asiakastyöhön; siinä keskitytään ohjaukseen ja koordinointiin paneutuvamman työskentelyotteen sijasta. Työskentelymallissa ikään kuin sosiaalityön silmälaseja käyttäen hahmotetaan ja analysoidaan asioita, vaikka ne jätetäänkin silti omassa organisaatiossa käsittelemättä. Aineistoni perusteella kriminaalihuoltotyö näin samalla rajaa ja kaventaa voimakkaasti omaa osaamisaluettaan pois asiakastyöstä, johon organisaatiossa perinteisesti on totuttu. Kyse on varmasti tietyllä tapaa profiloitumisesta ja ammattilaisten tieto-taitoalueen painotusmuutoksista, mutta myös siitä, että tehokkuus ja nopeus määrittelevät toisinaan liiaksi työtä vahvan ammattiosaamisen kustannuksella. Tämä ei ole huono asia, päinvastoin kyse on yhtä lailla laadukkaasta ja toimintaympäristötietoisesta työskentelymallista, jos samalla huolehditaan siitä, että tarvittava asiakastyö tulee tehtyä jossakin muualla - vaikkapa palveluohjausta tai muita verkostoja hyödyntäen, kuten seuraavassa korostetaan.

”Ihan jo siinä soveltuvuusselvitysvaiheessa kerrotais hyvin selkeästi ja sillä tavalla, että yhdyskuntapalvelijalla on myöhemmin tiedossa kaikki nämä sanktiot, mitä voi tulla. Eli lähitis sieltä jo rakentamaan sitä selkeää kuvaa. Tietenkin jos on päihdeongelmaa (---), että olisiko se liikenneturvajaksoa tai päihdejaksoa. Pyrittäis siihen, että se tukiverkosto siinä ympärillä olis aika hyvä ja suuri, että pystyis suorittamaan sen yhdyskuntapalvelun.” (H II, k2, 1)

Edellä keskeiselle sijalle nousee asiakkaan voimavarojen huomiointi, mutta myös virallisten ja epävirallisten verkostojen vaikutus asiakkaan tilanteeseen yhdyskuntapalvelun suorittamisen aikana. Puheenvuorossa painotetaan sitä, että arvioinnissa on kyse kokonaiskuvan luomisesta ja lisätoimenpiteiden vaikutusten huolellisesta pohdinnasta suhteessa yhdyskuntapalveluun. Virallisten ja epävirallisten verkostojen hyödyntäminen ja mobilisointi on hyvin tunnusomaista juuri manageristiselle työskentelyotteelle, jossa toimijuus annetaan korostetummin ”toisten käsiin”. Kaiken kaikkiaan verkostotyö on silti samalla tärkeä osa laadukasta sosiaalityötä. Sen kautta osaamista voidaan jakaa, järjeistää ja räätälöidä asiakkaan edun nimissä. Verkostojen hyödyntäminen jo

soveltuvuusarviointivaiheessa henkilöä palveluun motivoitaessa ja sitouttamisessa on tärkeää ja mahdollista.

"Yritän katsoa keihin tää ihminen on sidoksissa, minkälaisia verkostoja sillä on ja luotanko mä hänen olemiseensa tämän prosessin ulkopuolella.(---) Jotenki semmonen kokonaiskuvan kattaminen ja mitä siihen yhdyskuntapalvelun ympärille kannattaa laittaa, että aktivoiko sillä jotakin negatiivista tai ei." (H I, k3,5)

Myös kriminaalihuollon varsinaisen asiakkuuden katveaikoina eli selvitysvaiheen ja palveluajan välillä verkostotyöllä voidaan varmistella sitä, että kriminaalihuollossa tiedostettu avun tarve ja asianmukainen apu kohtaavat organisaation passiivisesta roolista huolimatta. Seuraavassa otteessa pohdinta ja työskentelyn varmistelu ulotetaan ajallisesti myös tälle jaksolle, jolloin asiakas ei ole varsinaisesti kriminaalihuollon ulottuvilla.

"Kaksivaiheinen asiakassuhde (sovarivaihe ja toimeenpanovaihe, joiden välissä voi kulua jopa vuosi aikaa) on hieman erikoinen asiakassuhteen kehittymisen kannalta, mutta heikoimmissa tapauksissa muut verkostot tulevat tauon aikana avuksi, jos tukitoiminta on päästy sopimaan jo sovarivaiheessa, ja joskus väliaika voidaan käyttää "hyödyllisesti" esimerkiksi päihdekuntoutuksessa."(K II,1)

Edellä laaja-alainen ja kattava verkostotyö nostetaan yhdeksi kriminaalihuollon keskeiseksi työskentelymuodoksi läpi yhdyskuntapalveluprosessin. Kriminaalihuollon asiakaskunnan heterogeenisuuden vuoksi tämänkaltainen palveluohjauksellinen työskentelyote lienee ajan puitteissa mahdollista laajemminkin, jos tavoitteena on myös asiakkaan kokonaistilanteen kohentaminen eikä vain palvelusuorituksen varmistelu. Seuraavassa pohditaan myös erilaisten projektien tärkeää kumppanuutta kriminaalihuollon kanssa ja viitataan organisaation kaksoisrooliin tuen ja täytännönpanon sekavassa viidakossa.

"Roolimme toimeenpanoviranomaisena tietenkin tökkii usein: ei voi loputtomiin joustaa, jotta uskottavuus säilyy. Jossain vaiheessa ainakin toimeenpanon osalta tuessa tulee raja vastaan. Tässä kaksoisroolin ongelmassa erinäiset projektit ovat hyvä apu : Hyvä/pahapoliisi - asetelma toimii usein varsin mainiosti. Projektit voivat olla eräänlaisia sosiaalialan työn peräautoja; vaikka asiakas mokaa lusimisensa, hän yhä jää kenttäämme projektien kautta." (K IV,1)

Edellä nostetaan esiin kriminaalihuollon työntekijän toimeenpanoviranomaisen rooli, joka varsinkin asiakkaille saattaa esiintyä hankalana, mutta joka ikään kuin voidaan kiertää muita toimijoita hyödyntämällä. Työskentelyotteessa luonnehditaan näin manageristiseen sosiaalityöhön liitettyjen myönteisempien piirteiden käyttöä, jolloin paneutuvaa työskentelyä toiminnallisesti järje-

tään. Sen sijaan asiakkaan perusteettomassa luukuttamisessa ja ulos pullauttamisessa tulevat esiin managerismiin liittyvät ikävät puolet. Seuraavassa kuvataan edelleen ammattilaisen tapauskohtaista harkintaa, jossa asiakkaan psykososiaalisten tarpeiden huomiointi tapahtuu eri tavoin prosessin eri vaiheissa. Aineiston perusteella se näytetään liitettävän enemmän soveltuvuusselvitysvaiheen työskentelyyn kuin toimeenpanovaiheessa tapahtuvaan toimintaan.

"Jotenkin, jos on tällöinen tavallinen toimeenpano, niin jos siinä ei ole mitään erityisiä ongelmia, niin ei sitä tarvitse välttämättä paneutua niihin asioihin. Ainakin mä uskon, että se on jo hyvä, kun saadaan toimeenpano menemään hyvin alusta loppuun saakka, niin ei tarte siihen lisätä mitään välttämättä erillisiä tukipalveluita tai ohjelmia ja tällöisiä mitä nyt haluttais." (H II, k3, 2)

Näyttää siltä, että tarpeiden huomioon ottaminen on tässä katsantokannassa pikemminkin yhteydessä asiakkaan yhdyskuntapalveluprosessin aikaiseen, palvelusuoritusta vaarantavaan ongelmatiikkaan kuin yleiseen tuentarpeen tunnistamiseen. Se puolestaan voisi johtaa laajempaan työskentelyyn toimeenpanon organisoimien ja valvonnan ohella. Aineiston perusteella piirtyy myös sellainen kuva, että sosiaalityöllinen tuki olisi kohdennettava ennen kaikkea ensikertalaisiin, kuten arvioidaan nykyään paljolti tehtävänkin. Silti kyseessä ei kuitenkaan voi olla toiminta-automaatio, vaan sosiaalityön tarve harkitaan aina tapauskohtaisesti. Seuraavassa otteessa näkyy selkeästi manageristisen työskentelymallin yhdyskuntapalveluvaiheen työskentelyä järjeistämään pyrkivä, positiivinen ja toimintaympäristönsä tiedostava elementti.

"Se, että ykp-asiakkaat ovat hyvin heterogeeninen joukko, tarkoittaa käytännössä sitä, että kaikkien kanssa sosiaalityötä ei tarvita aivan yhtä paljon. Tämä on minusta erittäin olennainen seikka, joka pitäisi huomioida työn mitoituksessa nykyistä paremmin eli pystyä erottelemaan ne, jotka tarvitsevat eniten sosiaalityön panostamista, ja taata työntekijöille riittävästi aikaa keskittyä juuri näihin asiakkaisiin." (K II,2)

Työskentelyn kannalta ratkaisevaa näyttäisi olevan erityisesti asiakkaan suhtautuminen omaan tilanteeseensa, joka näyttäytyy kriminaalihuollossa usein varsin ristiriitaisenakin. Asiakas saattaa joutua työskentelyn kannalta hyvin erilaisten toimien kohteeksi määrittyessään esimerkiksi aggressiiviseksi henkilöksi tilanteissa, joissa käyttäytymisen taustalla oikeasti onkin vaikkapa tottumattomuudesta aiheutuvaa viranomaispelkoa. Tässä tarvitaan varmasti kriminaalihuollon asiantuntemusta, mutta toisaalta tullaan myös sosiaalityön alueella niin tyyppisten määrittely- ja valtakysymysten äärelle ja esimerkiksi asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät seikat nousevat ristiriitaisina esille.

” Ei voida ruveta haukkaamaan isompaa osaa, kun mihin meillä on mahdollisuuksia ”

Kaiken kaikkiaan manageristiseen työskentelyotteeseen liittyy yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä niin positiivisia kuin arveluttaviakin piirteitä. Manageristinen ote on parhaimmillaan toimintaympäristötietoista työskentelyn reunaehtojen ja mahdollisuuksien yhteensovittamista asiakastyön tavoitteiden hengessä. Tällöin työntekijät, vaikkakin ovat joutuneet omaksumaan uuden, ylhäältä tuotetun työskentelytavan, pohjaavat toimintaansa sosiaalityöhön ja sen arvoperustaan. Pahimmillaan managerismin piirteet näyttäytyvät silloin, kun työntekijä erilaisten itsekkäiden tavoitteidensa tai mieltymystensä vuoksi laiminlyö asiakastyötä ja sysää syrjäytymisvaarassa olevan, rikokseen syyllistyneen henkilön auttamisorganisaatioiden ulottumattomiin. Näiden välimuotona on kompromissi, jossa hyvin suunnitellulla, joskaan ei välttämättä itse kriminaalihuollon organisaatiossa toteutetulla palveluohjauksella paneudutaan asiakkaan tilanteeseen. Myös manageristisessa työskentelykehyksessä ote asiakkaaseen voi tällöin ulottua läpi koko yhdyskuntapalveluprosessin ja sen ylikin - myös niissä tilanteissa, kun asiakkaan asiakkuus kriminaalihuollossa päättyy jo selvitysvaiheeseen!

Manageristisen kehyksen ja aiemmin yhdyskuntapalvelusta paikannettujen työskentelymallien välillä on selviä, ajassa pysyneitä, yhteneväisiä pohjavirtoja. Kaakisen ja Vuolteen (1992) paikantama, pragmaattisesti suuntautunut työskentelyote muistuttaa sisällöltään paljolti toimintaympäristötietoista manageristista toimintatapaa, jossa palveluohjauksella pidetään kiinni asiakkaasta ja varmistetaan tarpeenmukainen tukitoiminta ja muu avunsaanti (ks. Kaakinen & Vuolle 1992, 16). Myös Sipilän (1996) palvelutyöksi nimeämässä sosiaalityön osa-alueessa on joiltakin osin piirteitä, jotka näyttäytyvät myös tässä tutkimuksessa. Yhtäläisyytenä on työskentelyn suuntaaminen neuvonta- ja ohjaustyöhön, asiakkaan kannalta sopivien palveluiden etsintään (Sipilä 1996, 218-221). Olen paikantanut manageristisen työskentelykehyksen sosiaalityön paikkoja tarkemmin liitteessä 5.

6 BYROKRATIATYÖN KEHYS

Hallinnollisen byrokratiatyön taitaminen ja lakipykälien mukaisen toimeenpanotyön sekä lausuntojen muotopolitiikan hallinta nousevat tämän kehysmallin tavoitteellisiksi toiminnoiksi sosiaalityön sijasta. Sosiaalityön merkitys yhdyskuntapalvelun yhteydessä tunnustetaan aineiston perusteella lähinnä edellä mainittujen teknisten taitojen yhteydessä siten, että alan koulutuksen katsotaan antavan valmiuksia näiden työtehtävien hallintaan. Asiakkaan ääntä ei tässä kehyksessä mielletä kovinkaan tärkeäksi ja asiakas asettuu kuvainnollisesti kriminaalihuoltotyöntekijän alapuolelle. Sosiaalityön sijasta voidaan puhua pikemminkin seuraamusjärjestelmään tukeutuvasta työorientaatiosta, jossa laki- ja pakkotoimenpideterminä sekä riskisanasto lähes totaalisesti korvaavat sosiaalityön ja kuntoutuksen kielen. (Vrt. Bhui 2001, 639.) Yhtenä taustatekijänä ovat varmasti ihmissuhdetyöhön ujuttautuneet hallinnolliset ja toimenpidekeskeiset palvelukäytännöt, jolloin hallinnollinen rationaliteetti ikään kuin pakottaa ammatillisen työn entistä ahtaampiin puitteisiin. (Ks. Pohjola 2002, 60- 61.)

Kriminaalihuollossa on organisaatiomuutoksen jälkeen aistittavissa piirteitä voimakkaasta legalisaatiosta työtä säätelevien edellytysten muututtua jollakin tapaa entistä formaalimmiksi. Aineiston perusteella näyttää siltä, että työrooliin on tullut viime vuosina enenevässä määrin painiskelua juridisten säädösten tasolla ja rangaistusseuraamuksen toimeenpanoon liittyvien rutiinitehtävien parissa, jolloin asiakas moniulotteisine ongelmineen on hautautumassa taka-alalle.

6.1 Hallinnollisia tarpeita tyydyttävä ”riisuttu sosiaalityö”

Byrokratiatyön kehyksessä yhdyskuntapalvelutyö on lähinnä ulkoa ohjautuvaa hallinnollisten tarpeiden tyydyttämistä ja tärkeimmäksi näyttää nousevan yhdyskuntapalveluprosessin hallintomenettelylain mukainen eteneminen. Hallintotyö ikään kuin legitimoit itsensä ja muunlaista työskentelyä joudutaan jopa erityisesti perustelemaan (vrt. Sipilä 1996, 214). Toteutetun organisaatiomuutoksen myötä kriminaalihuoltotyön viitekehys näyttää muuttuneen voimakkaasti siten, että työskentelyä säätelevät reunaehdot ovat arkityössä tulleet aiempaakin tiukemmin painotetuiksi. Palvelujärjestelmän diagnoosi- ja ongelmakeskeinen rakentuminen asettaa auttamistyön ihmiskäsitkän testiin (vrt. Pohjola 2002, 51) myös kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä. Haastattelukeskustelujen perusteella aiemmin työskentelyn taustalla vaikutti kenties jokin sosiaalityöllinen missio ja asiakkaan osallisuus omaa elämäänsä koskevissa tapahtumissa, mutta nykyisin näyttää riittävän se, että prosessit etenevät hallintolain mukaisesti ja muu on toisarvoista.

Tässä yhteydessä käsitys asiakastyön osapuolten rooleista onkin pelkistettävissä siten, että asiakas on lainrikkoja ja kriminaalihuollon työntekijä rangaistuksen toimeenpanon valvoja. Yhdyskuntapalvelurangaistusta toimeenpanevalle kriminaalihuollolle ei ole tämän näkemyksen mukaan annettu laissa minkäänlaista yleisvaltuutusta puuttua asiakkaan elämään, jolloin yhdyskuntapalvelun tähtäin ja tavoite ovat vain rangaistuksen suorittamisessa, eikä asiakkaan loppuelämässä. Seuraavassa näytteessä on yhdyskuntapalvelutyön ydintä kuvattaessa omaksuttu organisaation virallista linjaa korostava ”mallivastaus”.

”Mun mielestä se lähtee siitä, että meillä tää koko järjestelmä toimii jo syyttäjälaitoksesta lähtien, että se tuottaa meille sovaripyynnöt niistä asiakkaista, joista pitäis (---) Ja sit tietenkin mejän täytyy pyrkiä tekemään mahdollisimman laadukas soveltuvuuslausunto ja se laatu pitää musta sisällään sen, että se on muotupuolisesti asiallisesti tehty, sisäisesti johdonmukainen, että meillä on rohkeutta ottaa kantaa siihen soveltuvuuteen. Ja sit sekin, että jonkun täytyy katsoa jossain vaiheessa, että se on sanosko miniatyyrimäisen kriminaalipoliittisen linjan mukainen.(---) Se on tietysti mejän käyntikortti ulospäin, että me kehdataan näyttää se paperi jossain tuolla tuomioistuimessa” (H I, k1, 1)

Brittiläisessä kriminaalipoliitikassa on ajelehdittu uudistuslinjasta rangaistuslinjaan, jolloin lainrikkojan kuntoutus ikään kuin antaa tilaa rangaistussisällön hallinnoinnille ja lakitieteet ovat korvanneet sosiaalitieteet (ks. Raynor & Vanstone 2002, 77). On myös sarkastisesti väitetty, että keskeiseksi osaksi hallintoa muodostuneet lausunnot voisivat nykyisin yhtä hyvin olla tietokoneohjelman laatimia, koska niistä on hävytetty sosiaalityön kieli ja auttamistyön eetos (Worrall 1997, 88). Oman aineistoni perusteella yhdyskuntapalvelutyöskentelyn laatu yhdistetään byrokratiatyön kehyksessä meilläkin lähinnä rakenteisiin. Myös organisaatioista ulospäin välittyvään, oikeusjärjestelmään tukeutuvaan imagoon kiinnitetään huomiota. Työskentelyn laadun kuvataan näkyvän muun muassa asiakkaiden tasa-arvoisessa kohtelussa, laajassa palveluverkostossa, tarkassa kontrollissa, nopeassa tilannereagoinnissa, tulkintojen valtakunnallisessa samankaltaisuudessa, yhtäläisissä mahdollisuuksissa tukitoimiin sekä koulutetuissa, osaavissa ja motivoituneissa työntekijöissä. Mainittuja seikkoja korostetaan kuitenkin lähinnä vain siitä näkökulmasta, että ne lisäävät työn uskottavuutta. Vaikka edellä mainitaankin yksilöllinen sijoittelu ja tukitoimet, itse työskentelystä keskustellaan tyyppillisesti vain hyvin formaalilla ja muodollisella tasolla, jolloin asiakas tai asiakastyön sisältö saavat melko minimaalisen huomion.

”Mun mielestä koko rakenne pitää olla semmonen, ettei se voi olla vain yksilötyöntekijästä kiinni, että kuka lähtee hirveesti empatisoimaan ja kuka ei.” (H I, k3,8)

Edellä peräänkuulutettu, selkeä työskentelymalli on varmasti ideaali myös asiakkaan oikeusturvan kannalta ja tasalaatuisia byrokratian koneistoja tarvitaan kansalaisten yhtäläisen kohtelun takaajana (vrt. Sipilä 1996, 214). Silti edellisessä esimerkissä sosiaalityötä voidaan tulkita hahmotettavan melko suppeasta näkökulmasta, jos ainoastaan empatisointi edustaa vastaajalle sosiaalityötä. Kuvattu, aineistoon pohjautuva kehys sisältö on hyvin tyypillinen juuri byrokratiatyön organisaatioissa myös kirjallisuuden perusteella. Sipilä (1996) toteaa, että byrokratian tehtävänä on tuottaa päteviä päätöksiä erilaisista asioista, mutta taitava byrokraatti ymmärtää kuitenkin myös lain tarkoituksen ja hengen ja toimii tehtävissään tämän mukaisesti. Sosiaalityötä ei voida perustaa pelkkien formaalien säästöjen ja organisaatioiden varaan, eikä byrokratiatyö näin ollen riitä sosiaalityöksi. (Sipilä 1996, 215.) Sipilän (1996, 221) mukaan vaativissa asiakastyön tehtävissä työntekijöiltä vaaditaan itsenäistä työskentelyotetta ja ammatillisuutta, kun taas byrokratiassa tarvitaan professionaaleja vain johtotehtäviin. Yhtenä vaihtoehtona järkevälle työskentelylle pidetäänkin yhdistelmää, jossa työtehtävien byrokraattiseen ohjaukseen liittyy professionaalinen itsekontrolli, eli ammattilaisille annetaan mahdollisuus työskennellä reunaehtojen puitteissa mahdollisimman itsenäisesti. Ehkä vahvimmin byrokratiatyön erottaa asiakastyön -, ja toisaalta myös manageristisen työskentelyn kehysistä juuri työn vuorovaikutukseen perustuvan ulottuvuuden minimointi (vrt. mt., 228), joskin kehysistä myös jälkimmäisessä on nähtävissä samansuuntaisia pyrkimyksiä.

Ei tule kuitenkaan unohtaa sitä, että byrokratiatyön aineistolähtöisen toimintakehysen eetoksessa korostuvat toisaalta myös oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden periaatteet, jotka sinänsä tuovat asiakastyöhön muodollisuudestaan huolimatta myönteistä sisältöä. Mukana on kuitenkin vahvasti myös manageristinen pohjavire. Paradoksaalisesti Lloydin (1998) mukaan managerismin yhdeksi pyrkimykseksi nimittäin mainitaan myös asiakkaan aseman vahvistaminen, joka tosin tapahtuu vahvistamalla työntekijän toiminnan ulkoista määräytymistä vuorovaikutukseen perustuvan yksilöllisen asiakastyön sijasta (ks. Raunio 2002, 601). Tällöin asiakkaille taataan standardimukainen asioiden käsittely ja yhdenmukainen kohtelu, mutta samalla itse asiassa korostetaan asiantuntijavaltaa asiakkaaseen nähden, kun taas työntekijöiden kannalta professionalismia murretaan. Worrall (1997, 76) kuvaa brittiläisen kriminaalihuoltotyön kehittymistä reilussa sadassa vuodessa paikallisesta vapaaehtoistyöstä professionaaliseksi toiminnaksi, joka viime vuosina on vielä integroitu oikeusjärjestelmään. Worrall toteaaakin, että profession taantuminen ei tässä tilanteessa ole mahdotonta; kriminaalihuolto on puolustus-kannalla ja keskustelu sen "mission" sisällöstä koetaan vaikeaksi. Vastaava kehityskulku on pienellä viiveellä tapahtunut myös Suomes-

sa, eikä meilläkään ole välttytty organisaatiouudistuksen jälkeisiin muutoksiin kohdistuneilta kriittisiltä kannanotoilta.

6.2 Asiakas byrokratiatyön kehyksessä – ”niukoilla linjoilla”

Kärjistetysti ilmaistuna asiakas näyttäytyy byrokratiatyön kehyksessä lähinnä erilaisten kontrolli- ja rangaistustoimien passiivisena kohteena. Sosiaalityön rooli ja paikka sijoittuvat yhdyskuntapalvelussa aineiston perusteella vahvimmin asiakkaan motivoinnin sekä sitouttamisen alueelle. Tässä vaiheessa sosiaalityön taitojen hallinta mainitaan yhdyskuntapalvelun edistymistä tukevana asiana. Työskentelyssä on kyse kuitenkin asiakkaan sitouttamisesta lähinnä vain yhdyskuntapalvelun ajaksi vapaaehtoisin tukipalveluihin tai kriminaalihuollon organisoimille päihde- ja liikenneturvakursseille. Asiakastyö saa maininnan myös seuraavassa otteessa, jossa arvioidaan laadukasta yhdyskuntapalvelutyötä:

”Ja sitten siihen hyvään työhön kuuluu mun mielestä asiakkaan asianmukainen kohtelu ja menettely hänen kanssaan. Mä itse edustan semmosta aika niukkaa linjaa. Se ei oo välttämättä ainoa linja, vaan niitä on monenlaisia tapoja”(H I, k1, 1)

Asiakastyö linjataan edellä hyvin muodolliseksi ja formaaliksi. Toisaalta samalla todetaan myös muunlaisten työskentelyorientaatioiden mahdollisuus ja jätetään tilaa erilaisille tavoille hahmottaa yhdyskuntapalvelutyöskentelyä. Siltikään ei voi välttyä ajattelemasta sitä, millaisen esimerkin linjaus saattaa pedagogisessa mielessä antaa työntekijöille, jotka ehkä lyhyen kriminaalihuoltolaitosuransa vuoksi vasta hakevat suuntaviivoja omille työskentelypainotuksilleen, etenkin, jos kyseisessä työyhteisössä ei ole aiemmin ehditty yhdessä pohtia näitä asioita syvällisemmin. Ennalta jo tiedetään, että työskentelykulttuurit, esimerkiksi juuri työskentelyotteet ja orientaatiot, niin kriminaalihuollon kuin muidenkin organisaatioiden sisällä saattavat vaihdella toimistokohtaisesti paljon. Pahimmillaan asiakas tarpeineen jää sivuseikaksi ja tärkeimmäksi tehtäväksi tulee osoittaa rangaistusjärjestelmän virkatehtävien hallinta. Brittiläisessä keskustelussa sosiaalipalveluiden ja kriminaalihuollon on havaittu siirtyneen niin organisatorisesti kuin retoriikan osaltakin toimintaympäristöön, jossa tarpeiden sijasta keskitytään riskien käsittelyyn (vrt. Kemshall ym. 1997, 227; Barry 2000, 591). Seuraavassa pohditaan yhdyskuntapalvelutyöskentelyn sosiaalityötä sisältävän nykylinjan taustoja ja sivutaan edelleen hieman myös asiakkaan asemaa yhdyskuntapalveluprosessissa.

"Mielestäni tämä nykylinja on eräänlainen väärinkäsitys. Toisaalta se on osa Khl:n aseman tietoista vahvistamista. Yhdyskuntapalvelutyössä tarvitaan meitä ammattilaisia sitä varmemmin mitä enemmän saadaan rangaistuksen ympärille ympäytyksi sosiaalipuolen ammattitaitoa vaativaa työtä.(---)Kun hätä on vain jatkunut ja kun ollaan haluttu samalla omaa reviiiriämme vahvistaa, saatiin läpi uudistus tuntimäärän (päihdejakso) lisäämisestä 10 tunniksi. Siinä otettiin aimo askel hoitorangaistuksen suuntaan. (---) Asiakkaalle voi olla hyvä juttu se isompi hoidollinen osuus, mutta systeemiä se sekoittaa." (K III, 2)

Yhdyskuntapalvelurangaistukseen liitetty kuntouttava sisältö mielletään yhtäältä asiakkaan kannalta positiiviseksi, mutta toisaalta loppukaneettina sen kuitenkin katsotaan sekoittavan rangaistusjärjestelmää. Aineiston perusteella ilmeneekin, että muunlaisia seuraamusvaihtoja kaivataan. Tällöin yhdyskuntapalvelu voitaisiin suunnata niille henkilöille, joiden edellytykset palkattomaan työhön ovat hyvät, mutta jotka eivät tarvitse kovin paljon muuta puuttumista eli sosiaalityötä. Byrokratiatyön kehyksessä sosiaalityön paikan vahvistamiseen yhdyskuntapalvelussa sisältyykin aineiston perusteella vaara, joka näyttäytyy erityisesti niin sanotuissa ongelmatilanteissa kriminaalihuollon tehtäväarsenaalin vääristymisenä niin asiakkaalle kuin ulkopuolisillekin tahoille.

"Jos me nyt ruvetaan hirveesti alleviivaamaan sitä, että me tehään sosiaalityötä, niin asiakkaalle voi tulla väärä kuva mejän ensinnäkin palveluista. Ja yhteistyöverkostollekin." (H I, k1,7)

Byrokratiatyön kehyksessä mittareiksi näyttävät varsinaisen asiakasvaikuttavuuden tilalle nousevan yhdyskuntapalveluun liittyvät nopeuskriteerit ja loppuun suoritettujen tuomioiden määrä, mikä on ristiriidassa yhden kriminaalihuollon perustavoitteen, uusintarikollisuuden ehkäisemisen kanssa. Sosiaalityön sijasta yhdyskuntapalvelun asiakastyön kohdalla puhutaan mieluummin kriminaalihuoltotyöstä, jota määrittää siis lähinnä legaalien kompetenssien hallinta asiakkaiden oikeudenmukaisen kohtelun takaamiseksi palveluprosessin aikana. Bhui (2001, 638) on huolissaan kriminaalihuoltotyön hoiva-kontrollitasapainon säilyttämisestä. Kyynisyys ja epä tietoisuus vaivavat työntekijöitä rikosoikeuden moraalisesti kompleksisella kentällä, ellei heitä aktiivisesti rohkais- ta reflektiivisyyteen, jossa balanssin tärkeys huomioidaan. Muutoin on vaarana tyytyä "helppoihin vastauksiin" ja jättää konteksti huomioimatta, kuten vankeinhoito ja poliisi ovat hänen mukaansa jo tehneet Britanniassa. Hänen mukaansa näillä organisaatioilla olisi paljon opittavaa kriminaalihuollolta, mutta vain niin kauan kuin kriminaalihuolto pohjaa työskentelyssään sosiaalityön periaatteisiin.

6.3 Yhdyskuntapalvelun toimeksianto byrokratiatyön ymmärrystavassa

Yhdyskuntapalveluun liittyvää sosiaalityötä pidetään byrokratiatyön kehyksessä lähinnä väärinymmärryksenä. Näkemyksen mukaan palvelun sosiaalityösisältö ei ole ollut lainsäätäjän alkuperäisenä tarkoituksena, vaan alun perin jo yhdyskuntapalvelun sinänsä on katsottu sisältävän kuntouttavia elementtejä. Sosiaalityön paikaksi määritellään tässä kehyksessä vain asiakkaan motivointi yhdyskuntapalveluun ja tarvittaviin tukipalveluihin, mutta ei juuri muuta. Sosiaalityön korostus on näkemyksen mukaan pikemminkin seurausta kriminaalihuollon aseman tietoisesta vahvistamisesta ja halusta säilyttää ennen yhdyskuntaseuraamustyötä vallinnutta sosiaalityöllistä imagoa.

*"Tämä asia on vuosien mittaan kyllä hämärtynyt. Khl on ottanut itselleen isomman valtuutuksen kuin alun perin oli tarkoitus, ja saanut lainsäätäjänkin mukaan eräisiin muutoksiin."
(K III,2)*

Perusteluja byrokratiakehyksen niukan sosiaalityön agendalle haetaan myös yhdyskuntapalvelun ja kriminaalihuoltolaitoksen hoitamien muiden seuraamustehtävien välisestä erilaisuudesta.

"Yhdyskuntapalvelu eroaa muista tehtävistä ainakin sillä tavalla, että toimeenpanijalla ei ole laissa annettua yleisvaltuutusta puuttua asiakkaan elämään.(--) Yhdyskuntapalveluasiakkaita ei määrätä valvontaan. Tässä kohdin lainsäätäjän tarkoitus on ollut, että annetaan mahdollisuus palkattomaan työhön vankeuden sijasta, ja jo se sisältää kuntouttavia elementtejä ja mahdollisuuksia rakentaa omaa elämää oman yhteisön jäsenenä vapauden puolella. Laissa ja ohjeissa määritellään puuttuminen asiakkaan elämään lähinnä silloin, kun hän ei noudata määräyksiä." (K III, 1-2)

Sosiaalityön paikkaa ja roolia yhdyskuntapalvelutyöskentelystä määriteltäessä sosiaalityöstä puhutaan kovin varovaisesti ja varauksellisesti. Yhdyskuntapalvelun yhteydessä muistetaan tässäkin kehyksessä mainita kriminaalihuollon "ikiaikainen" tavoite vähentää uusintarikollisuutta, mutta käytännön työskentelyn tasolla tavoitteeseen tähtäävään asiakastyöhön suhtaudutaan melko nuivasti tai ainakaan sen tarkemmasta sisällöstä ei olla kiinnostuneita.

"Meidän tulee pitää mielessä, että tää ei ole sosiaalipalvelujen tuottamista varsinaisesti, vaan tää on yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanoa ja sosiaalityö kulkee just siinä. Se on väline, jolla me pyritään sitten toisaalta edesauttamaan palvelun onnistumista ja toisaalta tietyissä tilanteissa ehkä reagoimaan siihen, että voidaanko henkilöä auttaa muuten uusintarikollisuuden vähentämiseen." (H I, k1,7)

Edellä todetusta syntyy vaikutelma, että byrokratiatyön kehyksessä mikro- ja makrotaso eivät näytä kohtaavan toisiaan lainkaan samalla aallonpituudella. Yksi selitys tähän saattaa löytyä aiemmin jo todetusta seikasta, että kriminaalihuollon nykyisen hahmottamistavan katsotaan yhdyskuntapalvelun kohdalla painottavan aivan toisenlaisia seikkoja kuin uuden rangaistusseuraamuksen kohdalla alun perin on ollut tarkoituksena.

6.4 Sosiaalityön paikat byrokratiatyön mallissa – ”pikku lovet” kontrolli- ja rutiinitehtävien keskiössä

Byrokratiatyön kehyksessä niukka sosiaalityöllinen toiminta on aineistoni pohjalta paikannettavissa pelkästään soveltuvuusarviointihaastatteluihin ja yhdyskuntapalvelun toimeenpanovaiheeseen. Asiakkuuden katveaikoina ennen oikeuskäsittelyä tai toimeenpanon päätyttyä asiakasta ”ei ole olemassa” samassa merkityksessä kuin asiakaslähtöisen ja osittain myös manageristisen kehyksen kohdalla. Juuri rangaistusta edeltävien prosessien muodollinen ja kriminaalipoliittisen linjan mukainen hoitaminen sekä toimeenpanon aikaisista kontrollitehtävistä huolehtiminen korostuu tässä näkemyksessä.

”Just sen miettiminen, että mitä se on täytäntöönpanovaiheessa sitten on se laadukas työ, niin kyllä ne kulmakivet musta edelleen on samat mitä tossa sovaripuolellakin. Ensin pannaan talo kuntoon, ett siinä on tietyt asiat, joista pidetään kiinni ja joita toistetaan, jolla luodaan se kuva, että tää homma näyttää laadukkaalta eri tahoille myöskin muutenkin kuin meille sisäisesti.” (H I ,k1,3)

Kuten edellisestä otteesta ilmenee, byrokratiatyön kehyksessä korostetaan organisaatiosta ulospäin luotavan mielikuvan tärkeyttä varsinaisen asiakastyön sijasta. Tämän tulkintatavan mukaisesti sosiaalityön taidot soveltuvuusarviointivaiheessa ikään kuin kavennetaan palvelemaan pelkästään asiakkaan palvelurangaistukseen sitouttamista ja toisaalta ne näyttäytyvät vahvasti ”välineellisinä” taitoina. Sosiaalityön hallinta yhdistetään vahvasti monipuoliseen ammatilliseen osaamiseen, mutta siinäkin tärkeimpinä osoituksina pidetään asiakastyön asemasta lähinnä korkeakoulutuksen kautta saavutettuja ”teknisempiä taitoja”, erityisesti kykyä tuottaa tekstiä.

”Myös se, mitä ja millä sanoilla ihmisestä kirjoitetaan lausuntoasiakirjoihin ja muistioihin edellyttää ammatillista osaamista.” (K III, 1)

Toisaalta edellä kyse voisi olla myös syvällisemmästä työskentely-ymmärryksestä, mutta yhtäältä tulokulma silti painottaa suoralle asiakastyölle toisarvoisempia ja ulkokohtaisempia seikkoja. Sosiaalityön muuna ansiona nähdään koulutetun ammattiryhmän taito käsitellä työhön liittyviä eettisiä kysymyksiä, jotka vahvasti ovat mukana juuri kriminaalihuollon kentällä. Haastattelutilanteissa todetaan olevan hyötyä ihmissuhdetaidoista. Työskentelyohjelmien sisällön hallinnassa ylipääntään hyvän koulutuksen katsotaan olevan eduksi. Puheenvuoroissa viitataan juuri kriminaalihuollon erilaisiin, uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtääviin toimintaohjelmiin ja korostetaan niissä vaadittavaa ohjelmakompetenssia, joka edellyttää sekä sisältöjen että ryhmänhallintataitojen osaamista.

Myös asiakkaiden arviointi näkyy keskeisesti byrokratiamallin työskentelyssä ja ilmenee vaatimuksena tehdä melko ulkokohtaisesti tilanne- ja riskiarvioita rikokseen syyllistyneiden elämästä. Erilaisten arviointien tarkoituksena ei kuitenkaan ole muuta kuin kartoittaa ja varmistella henkilön tilannetta palvelurangaistuksen aikana. Seuraavassa viitataan riskiarvioinnin ja soveltuvuusarviointien ideoiden ehkä tarkoitushakuiseenkin sekoittamiseen. Samalla korostetaan, että alkuperäinen yhdyskuntapalvelun idea oli lähinnä vain saada palvelu loppuun ilman sen aikaisia uusia rikoksia.

"Nyt korostetaan sitä, että kaikkien yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden elämäntilanne arvioidaan muun muassa rikosriskien kannalta. Mahdollinen suunnitelma tähtää elämäntilanteen kokonaisvaltaiseen korjaamiseen. (...) Soveltuvuusarviointi tähtää kuitenkin vain sen arvioimiseen, kykeneekö henkilö suorittamaan yhdyskuntapalvelua vai ei. Sosiaalityön paikka on siinä realismissa, että näkee mahdollisuuden tukipalvelujen käyttöön ja niistä mahdollisesti saatavan avun. Mutta tähtäin on vain rangaistuksen suorittamisessa, ei loppuelämässä." (K III, 2)

Byrokratiatyön ja manageristisen sosiaalityön kehyksissä on pitkälle yhtenevä pohjavire, joka näkyy tietynlaisen etäisyydenottona vuorovaikutuksessa tapahtuvaan asiakastyöhön. Sosiaalityön rooli ja asema muodostuu näissä melko olemattomaksi ja kapeaksi. Sitä voidaan myös kutsua sosiaalityölle vieraiden ja ulkokohtaisten organisaatioiden määrittelemäksi. (Vrt. Raunio 2002, 600). Yhdyskuntapalvelun tehtävä ja sen mukainen toiminta tulkitaan byrokratiatyön kehyksessä jo lähtökohtaisesti täysin vastakkaisesti kuin asiakaslähtöisen sosiaalityön kehyksessä, mikä ei voi olla vaikuttamatta, paradoksaalista kyllä, myös asiakkaan asemaan. Uusintarikollisuuden vähentämisen kannalta vaikkapa päihdeongelmainen asiakas, joka etenee läpi yhdyskuntapalveluprosessin kenenkään häneen syventymättä, on melko eri tilanteessa kuin asiakas, jonka kanssa

on prosessin eri vaiheissa pysähdetty keskustelemaan palveluun ja muuhun elämäntilanteeseen liittyvistä asioista. Vaikuttaa siltä, että byrokratiatyön kehyksellä ja Kaakisen ja Vuolteen (1992, 16) yhdyskuntapalvelutyöskentelystä paikantamalla normiorientoituneella työskentelyotteella on paljon yhteistä sisältöä. Molemmissa kriminaalihuollon tehtäväksi näyttää määrittyvän lähinnä rangaistuksen toimeenpanosta vastaaminen, eikä kuntouttavaa elementtiä näytetä tosissaan noteerattavan. Byrokratiakehykseen sisältyvän sosiaalityön osuus onkin hyvin vähäinen ja siinä kuuluu vahvana viranomaisen ääni. Olen kuvannut sen sisältämiä niukkoja sosiaalityön paikkoja liitteessä 6. Seuraavassa yhteenvetokoonnos ja vertailua aineistoon pohjautuvista yhdyskuntapalvelun sosiaalityön kehyksistä

Taulukko 1 Yhdyskuntapalvelussa aktualisoituvat sosiaalityön kehukset

	Asiakaslähtöisen työn kehys	Manageristinen kehys	Byrokraatiatyön kehys
Asiakkuus	Asiakkaalla ongelmia, mutta hän on autettavissa ja kuntoutettavissa yhdyskuntapalvelun sosiaalityön keinoin	Asiakkaan ongelmatilanne tunnistetaan, mutta auttaminen määritellään lähinnä muiden tahojen tehtäväksi -paneutuvan työskentelyn sijasta ohjaus kriminaalihuollosta ulos	Asiakas on lainrikkoja, joka suorittaa kriminaalihuollon valvonnassa rangaistuksen toimeenpanoa
Asiantuntijuus	Sosiaalityön asiantuntijuus keskeisellä sijalla yhdyskuntapalvelussa	Ristiriitainen suhtautuminen yhdyskuntapalvelutyön sosiaalityösisältöön ja lievä irtisanoutuminen siitä, asiantuntijayhteistyön painottaminen	Yhdyskuntapalvelutyön asiantuntijuus ei nojaa niinkään sosiaalityöhön, vaan juridishallinnollisen agendan täyttämiseen
Yhdyskuntapalvelun tehtäväksianto	Yhdyskuntapalveluun on sisäänkirjoitettuna puuttumisvelvoite asiakkaan ongelmiin	Rangaistuksen toimeenpanon ja sosiaalityön erillään pitäminen	Yhdyskuntapalvelun sosiaalityösisältö on väärinymmärrystä -kontrollitehtävä on ydintyönä
Työskentelyorientaatio	Psykososiaalinen työskentely tai muu vahvasti sosiaalityöhön pohjautuva professionaalinen toiminta -konkreettinen ohjaus, asiakasta integroiva, mutta samalla osallistava työskentely -tavoitteellinen palvelupaikka-työskentely	Sosiaalityö rangaistuksen toimeenpanoon ja tukeen sitouttamiseksi/motivoimiseksi -palveluohjaus -kevyt ja pinnallinen ohjelmatyöskentely	Minimitason sosiaalityö toimeenpanon varmistamiseksi -hallinnollinen byrokraatiatyö ja sosiaalityön teknisten taitojen arvostaminen -muodollinen kriminaalipoliittisen linjan mukainen toiminta
Avainsanat	Case work reflektio dialogisuus asianajo tarve ja tuki supportiivisuus yksilökohtaisuus & räätälöinti yhteisöllisyys	managerismi ja case management What works - opit riskiarviointi ja mitattavuus tehokkuus ja teknisyys	managerismi riski ja kontrolli legalisaatio vakuuttavuus ja vaikuttavuus

7 YHDYSKUNTAPALVELUN SOSIAALITYÖN KEHYSTEN VERTAILUA

Sosiaalityön ja yhdyskuntapalvelun välinen suhde herättää tutkimukseni perusteella monenlaisia ajatuksia. Kariikoiden ilmaistuna byrokraatiatyön kehyksessä sosiaalityö määritellään ”empatisoinniksi”, kun taas asiakaslähtöisessä, mutta osittain myös manageristisessä tulkintakehyksessä byrokraatiatyön kehystä syytetään ”perustyön legalisaatiosta” eli työroolin muuttumisesta juridiikan ja formaalien säädösten hallitsemaksi, jolloin asiakkaat moniulotteisine ongelmineen hautautuvat taka-alalle. Mielipiteet näyttävät siis olevan varauksellisia ja sisältävät vastaajan omia rajauksia, mutta toisaalta joissakin tilanteissa sosiaalityön ja yhdyskuntapalvelutyöskentelyn välille vedetään jopa yhtäläisyysmerkki. Merkittävää on, että työntekijöiden käsitykset ja painotukset näyttävät keskustelujen edetessä usein vaihtelevan ääriäidasta toiseen. Sama toistuu kirjallisen aineiston kohdalla. Näin ollen aineistosta paikantamani työskentelykehikset eivät ole staattisia ja toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin tilanteittain eläviä ja toisiaan täydentäviä, kuitenkin siten, että tietynlainen, yhtenäinen ja hallitsevampi ”punainen lanka” kuultaa taustalta. Olen tästä huolimatta käyttänyt juuri tulkintakehysten erotteluvoimaa havainnollistaakseni tulokulmien erilaisuutta, joka vaikuttaa keskeisesti käsitykseen yhdyskuntapalvelusta, sen hoitamiseen virkatehtävänä ja siitä viestittämiseen organisaatiosta ulospäin.

Kehysten vertailussa olen päättänyt työntekijöiden asiakkuus-, asiantuntijuus- ja yhdyskuntapalvelun toimeksiantokäsitysten perusteella muodostuneiden, yhdyskuntapalvelutyön eri puolia korostavien työskentelyotteiden tarkastelemiseen. Asiakkuusmääritykset toimivat tässä eräänlaisena perusjäsennyksenä, koska aineistoni perusteella juuri ne näyttävät vaikuttavan siihen, miten työntekijät asemoivat sosiaalityöllistä tai muuta toimintaansa yhdyskuntapalvelua hoitaessaan. Työskentelyn toteutustavat ja toteutuspaikat voivat vaihdella jyrkästi kehysten välillä ja siksi asiakkaat saatetaan ottaa hyvin eri tavoin huomioon riippuen työntekijän työskentelypainotuksesta. Myös kronologisesti etenevää yhdyskuntapalveluprosessia tarkasteltaessa kehikset poikkeavat kiinnostavalla, joskin myös huolestuttavalla tavalla toisistaan, koska yhdyskuntapalvelutyöskentely ylipäänsä saa niissä sijansa kovin eriasteisesti, jos lainkaan (vrt. liitteet 4-6).

7.1 Asiakkuuden erilaiset määritelmät

Asiakaslähtöisen työn kehys – ”auttamistyön interventioita tarvitseva asiakkuus”

Vahvan ja rikkaan sosiaalityön aineksia sisältävässä asiakaslähtöisen työn kehyksessä asiakas nähdään kokonaisvaltaisen toiminnan lähtökohtana siitä huolimatta, että rikosepäily ja tähän liittyvä syyttäjätaholta tullut virallinen tehtäväksianto ovat alun perin asiakkuuden määrittäjänä kriminaalihuollon toimintaympäristössä. Asiakkaan rikollisen käyttäytymisen taustalla nähdään olevan erilaisia päihde- ja mielenterveysongelmia tai eri tavoin ilmenevää syrjäytymistä, jolloin kriminaalihuollolla on yhdyskuntapalvelun aikana suoranaisten velvollisuus reagoida ja pyrkiä katkaistamaan näitä syrjäytymisuhan kierteitä.

Asiakkaan ääni otetaan huomioon yhdyskuntapalveluseuraamuksen rangaistuskontekstista huolimatta työskentelyn edetessä. Muun muassa selvitysvaiheessa lausuntoihin kirjattavaa tietoa pyritään rakentamaan yhdessä ja myös toimeenpanovaiheessa, palvelun reunaehtojen sisällä käydään neuvotteluja erilaisista asioista, vaikka kriminaalihuolto viranomaisena näistä viime kädessä pitkälti päättääkin. Asiakkaan yksilöllisiin psykososiaalisiin tarpeisiin kiinnitetään huomiota ja tarvittaessa työskentelyä painotetaan jopa erityissosiaalityön suuntaan. Asiakaslähtöisen työskentelyn mallissa pidetään tärkeänä myös niin kutsuttua paneutuvaa ”peräkammari työskentelyä” (ks. Arnkil 1991, 294), vaikka toisaalta tiedostetaan, etteivät kaikki asiakkaat tarvitse yhtä paljon sosiaalityöllistä tukea yhdyskuntapalvelulle. Vaikka asiakaslähtöisen työn kehyksessä tähdätään koko asiakaskunnan mahdollisimman tasapuoliseen ja oikeudenmukaiseen kohteluun, erityisesti juuri heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden tilanteissa kriminaalihuollon sosiaalityön interventiot nousevat yhdyskuntapalvelun rangaistussisällön rinnalle tärkeälle sijalle.

Manageristinen kehys - ”erikseen osoitettava asiakkuus”

Myös manageristisessä kehyksessä lähtökohtaisesti tiedostetaan ja tunnistetaan asiakkaan rikollisen käyttäytymisen taustalla oleva problematiikka, mutta sen työstäminen rajataan ulos kriminaalihuollon reviiriltä. Rangaistuksen toimeenpano ja sosiaalityö pyritään erilaisin perusteluin pitämään erillään toisistaan. Tällöin oman organisaation asiakastyö tyypillisesti jätetään etäiseksi ”eteistyöskentelyksi” siitä huolimatta, että työntekijä saattaa itsekseen käydä läpi asiakkaan lojali-

teettä ja yhteistä ongelmanmäärittelyä koettelevaa `kiirastulivaihetta` (vrt. Arnkill 1991, 294). Näissä tilanteissa asiakkaan vaikeuksista tiedetään, mutta jos esimerkiksi motivoituneisuudelle ja sitoutuneisuudelle organisaatiossa asetetut kriteerit eivät työntekijän puntaroinnin jälkeen täyty, ei toimeenpanotyön ohella muulle asiakastyölle näin ollen katsota olevan edellytyksiä.

Manageristisessa mallissa yhdyskuntapalvelutyöskentely pitäytyy melko muodollisissa rutiinitehtävissä, jolloin asiakkaan ja työntekijän kasvokkaiset kohtaamiset ja tukikeskustelut väistämättä jäävät vähäisiksi. Poikkeuksen muodostavat lähinnä erilaisten asiakasarviointien ja riskikartoitusten tekeminen sekä ohjelmatyöskentely, jotka näyttäytyvät tässä kehyksessä usein enemmänkin työntekijän ammatillisen kompetenssin tai työskentelyn tehokkuuden osoittimina kuin perinteisesti sosiaalityön asiakastyön tarveperusteisessa hengessä. Kompetenssia ja sosiaalityön sijasta voimakkaammin seuraamusjärjestelmään nojaavan, nykyisen työskentelysuuntauksen tuntemusta osoitetaan myös sillä, että sosiaalityösuuntautuneesta työskentelystä käytetään muita nimityksiä tai erilaisia kiertoilmauksia.

Aineiston perusteella näyttää myös siltä, että jotkut asiakkaat valikoituvat joko kriminaalihuollon oman toiminnan tai palveluohjauksellisen työskentelyn kohteeksi toisten puolestaan jäädessä ilman sosiaalityön interventioita. Koska yhdyskuntapalvelun perustehtävän hoitamisen ohella selkeästi sosiaalityön tukea tarvitsevien asiakkaiden valikoituminen ylimääräisen tuen piiriin vaikuttaa aineiston perusteella toisinaan sattumanvaraiselta, voidaan kriminaalihuollon sosiaalityön asiakkuutta kutsua tässä "erikseen osoitettavaksi asiakkuudeksi". Tällöin sosiaalityötä ei pidetä automaattisesti rikokseen syyllistyneen asiakkaan yhdyskuntapalveluun liittyvänä tukisisältönä, vaan se määrittyy pikemminkin eri syistä valikoituneisiin asiakkaisiin kohdentuvaksi erityistyyksi.

Byrokraatiatyön kehys - "etäinen ja torjuttu asiakkuus"

Byrokraatiatyön kehyksessä asiakas nähdään ensisijaisesti lainrikkojana, jolloin kriminaalihuollon tehtäväksi määrittyvät rangaistuksen toimeenpanon valvonta ja muut kontrollitehtävät. Tässä tulkittavassa ollaan kiinnostuneita asiakkaasta niin soveltuvuusselvitys- kuin mahdollisen toimeenpanovaiheenkin aikana vain rangaistuksesta suoriutumisen näkökulmasta. Toimeenpano on kriminaalihuollon virkamiestyön nykyinen ydintehtävä, eikä sosiaalityöllä ole suurta merkitystä. Byrokraatiatyön kehyksessä ei tähdätä asiakkaan yhdyskuntapalvelun jälkeisen elämän kohentamiseen, vaan jo rangaistus sinänsä sisältää tämän mallin mukaan riittävästi kuntouttavia elementtejä.

tejä. Kriminaalihuollon ulkopuoliset tukipalvelut vain täydentävät ja varmistavat työskentelyn ensisijaista tavoitetta eli henkilön suoriutumista palvelusta.

Byrokratiatyön kehyksessä tähdätään koko asiakaskunnan oikeudenmukaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun, mutta niin toimeenpanokeskeisesti, että sosiaalisesti heikoimmassa asemassa olevat asiakkaat jäävät helposti oman onnensa nojaan, vaille kriminaalihuollon asiakastyön sosiaalityöllistä osaamista. Poikkeuksen muodostavat lähinnä tilanteet, joissa ongelmat ilmenevät selkeästi palvelupaikalla tai muuten uhkaavat rangaistuksesta suoriutumista. Tällöin kriminaalihuollossa kuitenkin huolehditaan lähinnä vain rangaistuksen toimeenpanoon liittyvistä juridis-hallinnollisista asioista ja asiakas ohjataan muissa asioissa ulkopuolisen avun piiriin.

7.2 Eri tavoin painottuva sosiaalityön asiantuntijuus

Asiakaslähtöisen työn kehys - sosiaalityön asiantuntijuutta rangaistuksen sisällä

Asiakaslähtöisen työn kehyksessä sosiaalityön asiantuntijuus muodostuu työtä jäsentäväksi peruselementiksi siitä huolimatta, että työskennellään vahvasti rangaistuksen toimeenpanon alueella. Sosiaalityön asiantuntijuus hahmotetaan laajasti ja menetelmäosaamisen lisäksi erityisesti asiakkaan yksilöllinen huomiointi on keskeinen työskentelyä suuntaava tekijä. Asiakkaan kuntoutuminen nähdään mahdollisuutena ja se toimii rangaistuksen suorittamisen ohessa lisätavoitteena.

Riski- ja tarvearviointi erilaisine tilannekartoituksineen ovat osana myös asiakaslähtöisen kehyksen työskentelyä, mutta niiden avulla tavoitellaan laajempaa sisältöä kuin mitä pelkkien oikeudellisten lausuntojen laatiminen tai muu hallinnollis-juridinen virkamiestyöskentely sinänsä vaativat. Työskentelyn tavoite ulottuu pidemmälle kuin pelkästään yhdyskuntapalvelun suorittamiseen. Palvelusta suoriutumisen riskin arvioinnin (tai muun riskiarvioinnin!) rinnalle nostetaan tietoisesti asiakkaan tarpeista lähtevä, suunnitelmallinen työskentely ja siihen virittäytyminen kohtaamistilanteiden aikana. Yhdyskuntapalvelun rangaistussisällön kontrollitehtävästä ei tingitä, mutta tarvittaessa työntekijät käyttävät ammatillista harkintaansa ja ovat valmiita panostamaan enemmän myös toisenlaiseen asiakastyöhön. Työntekijät toimivat erilaisin räätälöidyin ratkaisuin näin toisinaan kenties juridisten tulkintojen äärirajoilla, mutta silti lain mahdollistamalla tavalla. Prosessissa keskeisenä toimijatahona pidetään juuri kriminaalihuoltoa, vaikka tarvittaessa käytetäänkin yksilöllistä palveluohjausta ja toimitaan yhteistyössä muiden tahojen ja erilaisten verkostojen kanssa

Asiakaslähtöisessä kehityksessä asiantuntijuus tarjoaa tilaa myös asiakkaalle, eikä muodostu näin ollen pelkästään työntekijän hallitsemaksi ominaisuudeksi. Yhdyskuntapalvelua pyritään asiakasta osallistavalla tavalla rakentamaan yhdessä sekä soveltuvuusarviointi- että toimeenpanovaiheessa niin pitkälle kuin se yhdyskuntapalvelun kontekstissa vain on mahdollista, jolloin samalla tietoisesti pyritään murtamaan perinteistä, hierarkkista asiantuntija- asiakas -asetelmaa. Asiakas ja työntekijä asettuvatkin tässä tulkintakehityksessä rinnakkain ja mahdollisimman tasa-arvoiseen neuvotteluasemaan. Toisaalta työntekijät näyttävät asiakaslähtöisyyden tunnustamisesta huolimatta välillä kuitenkin myös aprikoivan onko sosiaalityöllisen asiantuntijuuden esiintuominen kriminaalihuollon imagon kannalta järkevää tai soveliasta, koska seuraamusjärjestelmään tukeutuva nykyinen työskentelyorientaatio korostaa mielellään muunlaisia kuin sosiaalityön keinoin tavoiteltavia työskentelysisältöjä.

Manageristinen kehys - sosiaalityön väistyvä ja uudelleen profiloituva asiantuntijuus

Manageristisen kehyksen anti voi "taiten toteutettuna" tarjota yhdyskuntapalvelutyölle sen sisältöjä monipuolisia ja rikastuttavia mahdollisuuksia. Kääntöpuolella on nähtävissä kuitenkin myös kehyksen toisenlainen, sosiaalityön asiantuntijuutta muuntava ja pelkistävä sisältö. Manageristisessä kehityksessä tapahtuvaa työskentelyä voidaan luonnehtia tällöin myös sosiaalityöksi, joka tahtoen tai tahtomattaan näyttää vetäytyvän ja väistyvän toisenlaisista arvolähtökohdista kumpuavan ammattitoiminnan tieltä. Voidaan puhua myös managerististen toimintatapojen hiostuksessa kamppailevasta sosiaalityöstä, jolloin työn ulkopuolisten ehtojen määrittämä toiminta saattaa jättää varjoonsa aiemman sosiaalityön elementtejä sisältävän "ydintyön". Aineiston perusteella suhtautuminen yhdyskuntapalvelun aikana tehtävään sosiaalityöpainotteiseen asiakastyöhön on melko ristiriitaista ja siitä näytetäänkin monesti irtisanoutuvan hieman neuvottomana, vaikka sosiaalityön eettinen arvomaailma toisaalta kamppailee asiakastyön sijasta asiantuntijayhteistyöhön painottuvan työskentelysuuntauksen kanssa. Vaikuttaa siltä, että työntekijät haluavat profiloitua kriminaalihuollon sosiaalityön asiantuntijuudellaan yhteistyötahojen silmissä. Samalla esiintyy viitteitä siitä, että varsinaisesta asiakastyön asiantuntijuudesta ja työn omakohtaisesta tekemisestä näytetään olevan jopa luopumassa.

Yhdyskuntapalvelun rangaistussisältö ja sosiaalityösisältö pyritään pitämään työskentelyssä erillään. Toisaalta työntekijät näyttävät esimerkiksi diagnosoivan asiakkaita ohjelmatyöskentelyyn tai muiden toimien kohteeksi kyseenalaistamatta lainkaan omaa arviointikykyään tilanteissa, joissa

päätökset on usein tehtävä hyvin vähäisin tiedoin. Esimerkiksi hätiköity palveluohjaus saattaa tulkintani mukaan asiantuntijuuden sijasta kertoakin juuri ammatillisesta, omaan asiantuntijuuteen liittyvästä epävarmuudesta. Tähän saattaa sekoittua myös eritasoisia pelon, uhan ja epävarmuuden tunteita, jotka syntyvät joko asiakaskunnan erityispiirteistä tai siitä, että työntekijä kokee omaan työskentelynsä kohdistuvat odotukset epäselviksi. Tällöin asiakkaan siirtäminen kriminaalihuollon omien tukipalvelujen ulkopuolelle saattaa toimia helppona ratkaisuna molempiin.

Samalla ei kuitenkaan tule unohtaa sitä, että yksilöllisen palveluohjauksen menetelmä, huolellisesti asiakkaan tarpeiden pohjalta toteutettuna on myös erittäin korkeatasoista sosiaalityön asiakastyötä (ks. myös esim. Fook 2002, 150; Raynor & Vanstone 2002, 95; Valokivi 2002, 165). Manageristisen työn kehys näyttää siis pitävän sisällään sekä työskentelyä monipuolistavia ja rikastuttavia että sitä supistavia ja kaventavia sisältöjä. Yhtäältä se tarjoaa huimia työskentelymahdollisuuksia laajentaessaan palveluohjauksen avulla kriminaalihuollon omaa osaamista. Toisaalta se kuitenkin saattaa myös lisätä asiakastyötä rajoittavia ja rutiinimaisia työskentelykäytäntöjä, mikäli työntekijät eivät toimiessaan käytä sosiaalityöllistä harkintaansa.

Byrokraatiatyön kehys –juridis-hallinnolliselle asiantuntijuudelle alisteinen sosiaalityö

Byrokraatiatyön kehyksessä keskeiselle sijalle nousee kriminaalihuoltotyön asiantuntijuus, joka nojaa sosiaalityön sijasta seuraamusjärjestelmän tuntemukseen ja näyttäytyy työtehtävän formaalin aspektin sujuvana hoitamisena. Byrokraatiatyön kehyksessä sosiaalityön asiantuntijuutta ikään kuin kapeutetaan ja pelkistetään. Se laitetaan vastaamaan oikeusjärjestelmän rangaistuksen toimeenpanoon liittyviin tarpeisiin, kuten lausuntojen valmisteluun ja muihin rangaistuksen toimeenpanoon liittyviin seikkoihin. Tällöin varsinaiselle sosiaalityön asiakastyön asiantuntijuudella ja osaamisella ei yhdyskuntapalvelun kontekstissa juuri ole käyttöä. Vaikka omaa asiantuntijuutta ei suoranaisesti korosteta, sitä ei toisaalta herkästi kyseenalaistakaan. Työntekijät näyttävät ylipäänsä pohtivan erittäin vähän sosiaalityön asiantuntijuuden korvautumista juridiikan asiantuntijuuden sisällöillä ja termeillä.

Byrokraatiatyön tulkintakehyksessä korostetaan vahvasti asiakkaiden oikeudenmukaista kohtelua ja tasapuolista menettelytapaa. Samalla aineisto kuitenkin piirtää kuvaa melko epäsymmetrisestä työntekijä - asiakas- asetelmasta, jossa asiakkaan tila jää kovin vähäiselle huomiolle ja työntekijän seuraamusjärjestelmäkeskeisen ekspertisiin varjoon. Yhdyskuntapalvelun hoidollisten ja kun-

toutuksellisten sisältöjen hyöty asiakkaalle tunnustetaan, mutta samalla niiden todetaan sekoittavan rangaistusjärjestelmää ja vääristävän organisaation ulospäin välittyvää imagoa. Sosiaalityö asettuu byrokratiatyön kehyksessä näin ollen varsin vähäiseen rooliin, ja näkyy tuskin lainkaan yhdyskuntapalveluprosessin aikana työntekijöiden keskittyessä toimeenpanokeskeiseen työskentelyyn.

7.3 Yhdyskuntapalvelun tehtäväksiänto - puuttumisvelvoite, väärinymmärrys tai jotakin siltä väliltä

Aineistoni perusteella työntekijät ymmärtävät yhdyskuntapalvelun tehtäväksiäntön hyvin vastakaisilla tavoilla. Asiakaslähtöisessä kehyksessä se määrittyy suoranaisesti velvoitteeksi puuttua syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten elämään, jolloin yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön "liittolaissuhdetta" pidetään ristiriidattomana itsestänselvyytenä - kummankaan sisällöstä tinkimättä. Toisaalta byrokratiatyön kehyksessä yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön tavoitteelliseen, palvelusuoritusta laajempaan asiakastyöhön tähtäävä suhde tulkitaan väärinymmärrykseksi ja kriminaalihuollon yritykseksi ylläpitää sosiaalityöllistä imagoa, jonka kuitenkin ei katsota antavan oikeaa kuvaa organisaatiosta.

Manageristisen tulkintakehyksen sisältö on puolestaan jotakin edellisten väliltä. Siinä yhdyskuntapalvelu hahmotetaan rangaistuksen tuomisena sosiaalityön suuntaan. Kriminaalihuollon toimintaympäristö nähdään jonkinlaisena välitilana, jossa sosiaalityö on läsnä, mutta sitä toteutetaan kriminaalihuollon ulkopuolella. Manageristisessä kehyksessä rangaistuksen suorittaminen nousee etusijalle ja vasta jäljessä tulevat mahdolliset kuntouttavat sisällöt.

Asiakaslähtöisessä kehyksessä puhutaan yhdyskuntapalvelusta sosiaalityön menetelmin toimeenpantavana rangaistuksena, joka tarjoaa asiakkaalle yli rangaistuksen toimeenpanon kantavan kasvun paikan ja uuden mahdollisuuden. Tämä tulkinta ohitetaan täysin minimitason tuki-työskentelyn järjestämiseen ja kontrollityöhön keskittyvässä byrokratiatyön mallissa, jossa työskentelyn tavoitteet ulottuvat ajallisestikin vain rangaistuksen toimeenpanon ajalle. Uusintarikollisuuden vähentäminen ei nouse merkittävästi työn tavoitteeksi. Sitä vastoin manageristiseen kehykseen asiakaslähtöisen kehyksen tavoin pohjimmiltaan samansuuntainen pyrkimys asiakkaan syrjäytymiskehityksen katkaisuun. Siten myös uusintarikollisuutta vähentämään pyrkivä ennaltaehkäisevä työ on tunnistettavissa näissä molemmissa malleissa.

7.4 Kehysten seurauksia yhdyskuntapalvelutyölle

”Asiakasta kannatteleva sosiaalityö”

Asiakaslähtöisen työn kehyksessä asiakkaan kanssa pyritään tekemään yksilöllisten tarpeiden pohjalta myös yli rangaistuksen toimeenpanon kantavaa sosiaalityötä. Postmodernin asiantuntijuuskäsityksen mukaan asiakasta pidetään oman elämänsä aktiivisena subjektina ja ratkaisujen tekijänä. Joku voisi sanoa, ettei tällä ole enää varsinaisesti merkitystä, jos palvelusuoritus on esimerkiksi katkeamassa rikkomusten vuoksi. Voidaan olla myös sitä mieltä, että sosiaalityön eettöksellakaan tuskin tässä vaiheessa täysin ristiriidattomasti voidaan yhtyä postmodernin käsitykseen asiakkaasta lopullisena vastuunkantajana (vrt. Raitakari 2002, 50- 51), jos lopputuloksena on vaikkapa päihdeongelmista aiheutuva palvelun keskeytyminen ja vankila, jotka eivät enää ole neuvottelukysymyksiä. Aineisto ei kuitenkaan tue tämänkaltaisia näkemyksiä, sillä työntekijät pitävät juuri ongelmatilanteissa käytäviä keskusteluja erittäin merkityksellisinä sosiaalityön kannalta. Oleellista kohtaamistilanteissa näyttää olevan tilanteen ilmapiiri, joka parhaimmillaan voi lisätä asiakkaan vastuuntuntoa ja näin vähentää jopa uusintarikollisuutta.

Lähemmin tarkasteltuna asiakaslähtöiseen kehykseen näyttäisi kuitenkin olevan sisäänkirjoitettuna postmodernin sisällön ohessa myös modernin asiantuntijuuden piirteitä. Määrittyhän yhdyskuntapalveluasiakas valtion lakiasäättävässä asiantuntijuudessa (vrt. Raitakari 2002, 48- 49) kuitenkin kaikesta huolimatta hierarkkisesti kriminaalihuollon asiantuntijoihin nähden. Asiakastyö suuntautuu viime kädessä ylhäältä alas erilaisten interventioiden ja muun toiminnan muodossa. Oleellista kuitenkin on, miten työskentely toteutetaan ja miten yksittäisissä vuorovaikutustilanteissa toimitaan. Asiakaslähtöistä työskentelyä voidaankin arvioida juuri siltä kannalta, miten aineistossa kuvattu sisältö oikeasti toteutuu. Kuinka paljon asiakkaan ja työntekijän ylipäänsä on mahdollista olla tasa-arvoisessa ja neuvottelevassa keskusteluasemassa yhdyskuntapalvelun tehtäväksiannon määrittämässä tilanteessa, jossa päätävävalta kuitenkin viime sijassa on viranomaisorganisaatiolla? Sosiaalityön ammattieettiset koodistot edellyttävät yksilön tahdon huomioon ottamista, mutta yhdyskuntapalvelun kontekstissa työntekijän on tiedostettava oma roolinsa ja paikkansa. Tällöin on pohdittava, miten viattomasti työntekijä oikeastaan voi asemoida itsensä tasavertaisen tukihenkilön tai rinnalla kulkijan rooleihin. Voidaan myös kysyä, kuinka paljon asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita tai erityispiirteitä oikeastaan voidaan tai tulee ottaa huomioon yhdyskuntapalvelun aikana, jos asiaa tarkastellaan nimenomaan yhdenvertaisuuden ja tasapuolisuuden näkökulmista? Nämä kysymykset liittyvät ennen kaikkea valtakunnallisiin linjauksiin yhdys-

kuntapalvelua tukevien rakenteiden kehittämisestä. On periaatekysymys, halutaanko palvelu tarjota kaikille asiakkaille todellisena mahdollisuutena vai jatkaako yhdyskuntapalvelu sosiaalisesti valikoivana rangaistuksena, josta sitä toisinaan on syytetty.

”Vetäytyvä ja muuntuva sosiaalityö”

Manageristiseen työskentelyotteeseen liitetyt sanaparit - keveys ja pinnallisuus sekä teknisyys ja tehokkuus - herättävät huolta kriminaalihuollon perinteikkään asiakastyön rutinoitumisesta ja liukumisesta työntekijöiden ulottumattomiin. Mainitut piirteet eivät aineiston perusteella ole välttämättä kuitenkaan edes työntekijöiden itsensä hyväksymiä toimintatapoja. Ne kertovat pikemminkin siitä, mikä koetaan keskushallinnon määrittelemäksi, nykytrendien mukaiseksi ja laadukkaaksi yhdyskuntapalvelutyöskentelyksi. Kriitikistään huolimatta työntekijät ovat kuitenkin aineiston perusteella valmiita omaksumaan myös uusia työskentelymetodeja, kunhan saavat edelleen tarvittaessa toimia joustavasti oman asiantuntijuutensa pohjalta.

Juuri ammatilliseen harkintaan nojaava ohjelmatyöskentely ja koordinoitu (palvelu)ohjaus tarkoituksenmukaisten (tuki)palveluiden äärelle ovat asiakkaan kannalta mielekkäitä ja suotavia vaihtoehtoja, jos tilanteen vaatima asiantuntijuus todella on järkevästi muualta saatavissa. Avuntarpeessa elävän asiakkaan ei tulisi kuitenkaan koskaan kokea joutuvansa ”kilpailemaan” tai kamppailemaan saadakseen kriminaalihuollon sosiaalityön palveluja yhdyskuntapalvelun suorittamisen tueksi. Asiakkuuden ja avun ei tulisi olla ”ansaittua”, vaan pikemminkin automaattista sitä vaativissa tilanteissa.

” Toimeenpanokeskeinen ja niukka sosiaalityö”

Byrokratiatyön kehykselle ominaisia piirteitä ovat niukkalinjainen, muodollinen ja pidättäytyvä työskentelyote. Virkamiestyölle tyypilliseen tapaan työskentelyssä nojaututaan asiapapereihin, mikä vähentää asiakkaan ja työntekijän välistä avointa vuorovaikutusta. Aineiston perusteella byrokratiatyön kehyksessä näytetään jopa vältettävän asiakas-sanaa. Sen sijasta käytetään joko neutraaleja tai rangaistussisältöön vahvemmin liittyviä ilmaisuja. Tällä tavoin työskentelyn kohteena oleva henkilö ikään kuin depersonoidaan kasvottomaksi tapaukseksi, jonka tärkeimpänä

tehtävänä on työntekijän näkökulmasta mahdollisimman vähin ponnisteluin edetä läpi yhdyskuntapalveluprosessin.

Asiakkaan kannalta edellä kuvattu toimintatapa voi olla hyvä ja toivottu vaihtoehto silloin, jos hänellä ei ole akuuttia avuntarvetta ja esimerkiksi päihdeongelmaa hoidetaan samanaikaisesti toisaalla. Tilanteissa, joissa henkilö ei ylipäänsä halua työstää vaikeuksiaan kriminaalihuollon kontekstissa, lähestymistavan voi jopa nähdä kunnioittavan asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Täysin toisenlaiseksi muodostuu kuitenkin sellaisen asiakkaan tilanne, joka kokee kriminaalihuollon ammatillisen puuttumisen tarpeelliseksi, mutta tuleekin juridis-hallinnollisten asioiden käsittelyyn erikoistuneen "viileän asiantuntijan" torjumaksi.

7.5 Sosiaalityön erilaiset ajat ja paikat yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä

Asiakaslähtöisen työn kehyksessä työskentely ulottuu soveltuvuusarviointikutsusta jopa yhdyskuntapalvelun jälkeiseen aikaan saakka. Myös kriminaalihuollon asiakkuuden "katveaikoina", ennen rangaistuksen toimeenpanoa ja jopa sen jälkeen, asiakasta pyritään kannattelemaan erilaisin keinoin ja tukiverkoin. Manageristinen kehys pyrkii osittain samaan, mutta painottaa työssään yksiselitteisemmin varsinaista rangaistuksen toimeenpanoaikaa, jolloin asiakkaan asiakkuus on faktuaalisesti toteennäytettävissä. Kun asiakaslähtöistä työskentelyä nimitetään aineistossa "kaksivaiheiseksi sosiaalityöksi" eli soveltuvuusarviointivaiheeseen ja toimeenpanovaiheeseen jakautuvaksi työskentelyksi, yhdyskuntapalvelutyö byrokratiatyön kehyksessä saa myös "kaksi paikkaansa", mutta asiakaslähtöiseen malliin verrattuna kovin erilaisen tilan ja sisällön. Byrokratiatyön mallissa selvityshaastattelu ja toimeenpanovaiheen mahdolliset ongelmakohtat nousevat etusijalle, mutta edelliseen verrattuna paljon suppeammassa merkityksessä. Tällöin kriminaalihuoltotyöntekijän keskeisin tehtävä selvitysvaiheessa on henkilön motivointi palvelun suorittamiseen ja tarvittaessa vapaaehtoisin tukitoimiin. Suorituksen aikana virkamiestyön sisällöksi määrittyvät kontrollitehtävien ja rutiinien muodollinen hoitaminen. Koulutuksesta saatava hyöty ilmenee lähinnä siinä, että korkeasti koulutetuilla työntekijöillä on valmiuksia laatia laadukkaiden lausuntoja ja toisaalta myös ohjelmatyöskentelyssä tarvittavia ryhmänhallintataitoja.

Myös byrokratiatyön kehyksessä soveltuvuusarviointivaiheen aikana tavallaan rakennetaan luottamuksellista suhdetta asiakkaaseen. Suhdetta ei kuitenkaan jatketa sen jälkeen, kun kriminaali-

huollon kannalta välttämättömät, rangaistuksen suorittamiseen liittyvät, laki- ja järjestelmäkeskiset suoritteet on hoidettu. Asiakkaan syrjäytymiskehityksen katkaisemisen ja hyvinvoinnin edelle tässä mallissa näyttääkin ajavan rangaistusta edeltävien prosessien muodollinen ja kriminaalipoliittisen linjan mukainen hoitaminen. Asiakastyön sijasta uskottavuutta halutaan ilmeisesti lisätä suhteessa oikeusjärjestelmään.

Aineiston perusteella kuva hahmottuu edellä kuvatulla tavalla jännitteiseksi, eikä voikaan olla miettimättä, millaista yhdyskuntapalvelutyöskentelyn imagoa eri kehyksillä tietoisesti tai tahtomatta luodaan kriminaalihuollon asiakastilanteisiin ja eri organisaatioiden keskuuteen. Värittääpä keskustelu varmasti myös suhteita oikeuslaitokseen ja palvelupaikkoihin. Jos näin on, voidaan kysyä, halutaanko kriminaalihuoltotyössä syrjäytymisestä tehdä ikään kuin siedettävä asia ja syrjäytymisuhan alla elävistä asiakkaista oman onnensa seppiä. Halutaanko ummistaa silmät ongelmakäyttäytymisen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden välisiltä yhteyksiltä?(Vrt. Rose 1993, 66 ja Farrall, 226- 228).

"Todellista asiantuntijuutta vai ammatillista epävarmuutta? " – sosiaalityön selviytymiskeinot murroksessa

Flynn (1999) on verrannut managerialismin ja professionalismin jännitteisiä tulokulmia muun muassa toimintaan liittyvien legitimaation, tavoitteen, kontrollimuodon, asiakaskäsityksen ja säätelyn käsitteiden avulla. Hänen mukaansa managerismi rakentuu hierarkkiselle auktoriteettiasemalle. Professionalismi taas perustuu asiantuntijuuteen. Edelleen managerismin perustuessa ylemmän virkaelimen byrokraattiseen valta-asemaan professionalismissa käännetään kollegiaalisen vertaisryhmän ja itsesäätelyn suuntaan (McNeill 2001, 673.) McNeill itse näkee kriminaalihuoltotyön uuden professionaalisuuden vaativan entistä paremmin koulutettua, paremmin resursoitua, itsenäisempää ja itsesäätelyyn kykenevää henkilöstöä (mt., 675). Kyseiset erittelyt antavat pohdittavaa myös meillä käytävään kriminaalihuollon organisatoriseen ja koulutusta sivuavaan keskusteluun.

Asiakaslähtöisen kehyksen asiantuntijuuskäsityksessä on havaittavissa viitteitä niin sanotusta uudesta asiantuntijuudesta siinä mielessä, että työntekijät arvioivat ja tulkitsevat suhdetta omaan osaamiseensa, toisin sanoen refleктоivat omaa työtään. Tästä huolimatta voi kuitenkin kysyä, mikä on nykyisin kriminaalihuollon organisaatiossa yhdyskuntapalvelutehtävien hoidossa hyväksyt-

tyä ja soveliasta asiantuntijuutta? Konstruktivistinen sosiaalityön asiantuntijuus on omaksunut uudenlaisen narratiivisuuteen pohjautuvan tavan esitellä ammatillisuuttaan johdolle, oikeudelle ja muille toimijatahoille ja haastaa näin aiemmin itsestään selvänä pidetyt toiminnot ja ajattelutavat (Parton & O'Byrne 2000, 3). Voisikin olla hyödyllistä miettiä, miten tämänkaltaiset ideat sopisivat uuteen kriminaalihuoltoammatillisuuteen. On myös esitetty, että ulkopuoliset kriteeristöt ja ohjeistukset eivät voi yksiselitteisesti luoda ja määrittellä sosiaalityön asiantuntemusta, vaan työotteen pohja rakennetaan aina asiakassuhteissa (Pösö 2000, 22). Oma tutkimukseni tukee tätä näkemystä. Nyt olisi varmasti aika pohtia, olisiko uudessa kriminaalihuollossa valmiuksia siihen, että työntekijöiden "hiljainen sosiaalityöammatillisuus" ottaisi itselleen tällaista liikkumatilaa. Näin varmistettaisiin, että sosiaalityö retorisen kääntämisprosessin jälkeen ei kriminaalihuollossa muutu täysin joksikin muuksi.

Mielestäni tulisi pohtia myös, mihin emo-organisaatioon työskentelyä ohjaavat eettiset periaatteet tällä hetkellä Kriminaalihuollossa nojaavat. Tähän liittyy myös kysymys, mihin suuntaan yhdyskuntapalvelun työskentelyimagoa halutaan vahvistaa ja mistä arvoista käsin tämänkaltaista julkisuuskuvaa rakennetaan. Halutaanko tietoisesti lähentyä oikeusjärjestelmää ja selvittää sen määrittämällä käsitteellistyksillä vai halutaanko kriminaalihuollon sosiaalityön vanha perintö säilyttää tai ainakin vahvasti ja tietoisesti sulauttaa se toiminnallisimpien yhdyskuntaseuraamustehtävien sisältöihin samalla, kun hoidetaan rikosoikeuden määrittelemä agenda? Tällaisten peruskysymysten pohdinta on tärkeää, sillä sitoutuneet ja ammatilliset työntekijät tarvitsevat selvästi artikuloituja periaatteita ja arvoja, organisatorista eetosta, mukautuvia rakenteita ja kollektiivista tukea voidakseen työskennellä (vrt. esim. Bhui 2001, 638; Pösö 2000, 22; Roberts 2003, 123). Vaikka kriminaalihuollon organisaatiomuutos on päinvastainen, ja julkisoikeudellisesta yhdistyksestä on pika-vauhtia synnytetty valtion viranomainen, samat vaaralliset kehityskulut, jotka seuraavassa liitetään julkisen vallan yhtiöittämiseen, ovat olemassa kriminaalihuollossakin, ellei asioihin tietoisesti puututa.

"Merkittävää roolia julkisen vallan yhtiöittämisessä ja yksityistämisessä näyttelee yksityisten yritysten jäljitteleminen, imitointi, joka tapahtuu tekstejä ja käytäntöjä kääntämällä. Tällaisessa kääntämisprosessissa globaalista tulee paikallista ja abstraktista organisaatioteorian termistä tai konsultin kertomasta menestystarinasta muokkautuu paikallinen käytäntö" (Eräsaari 2002, 22).

Voidaan kysyä, millaisia haasteita kriminaalihuollon asiantuntijat ylipäänsä organisaatiomuutoksen jälkeen näkevät työssään, mitä vanhaa he haluavat säilyttää ja mitä uutta vastaanottaa. Charniawska (1997, 490-491) toteaa, että muutosten jälkeinen uudelleen ankkuroituminen ja muutosten siirtyminen päivittäisiksi toiminnoiksi eivät organisaatioissa riitä. Lisäksi vanhat toimin-

tatavat ja entiset sanastot tulee unohtaa. Ankkuroinnin (anchoring) ohella organisaation oppimisen muotoja ovat "jotenkuten selviämisen" (muddling through) -metodi ja "uudelleen kehystäminen" (reframing). Näistä keskimmaisella viitataan eteen tulevien tehtävien jonkinlaiseen "pakko-raossa hoitamiseen", jolloin kauaskantoiset ja tavoitteelliset visiot liitetään työskentelyyn varsin löyhin sidoksin. Viimeinen puolestaan tarkoittaa muutoksen jälkeen tai pakon edessä tapahtuvaa syvällistä oppimista. (mt., 477.) Mitä tämä voisi tarkoittaa kriminaalihuoltolaitoksen muutokamp-pailuissa painiskeleville työntekijöille? Miten vaikkapa työhistorialtaan ja koulutukseltaan erilaiset työntekijät löytävät paikkansa uusien tehtäväpainotusten tyrskyissä? Sallitaanko sosiaalityö vai joutuvatko työntekijät tilanteeseen, jossa he tekevät epäortodoksimaisesti sosiaalityötä rangaistuksen sisällä, kuten aineistossa kuvattiin?

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDISKELU

Olen edellisessä luvussa koonnut pohdiskellen yhteen eri kehysten sisältöjä ja merkityksiä yhdyskuntapalvelutyölle. Tässä viimeisessä luvussa arvioin tutkimukseni toteuttamista, kokoaan vielä lyhyesti tutkimustuloksia ja esitän niiden perusteella joitakin päätelmiä sosiaalityön mahdollisuuksista ja paikoista kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä.

Tutkimukseni tavoitteena oli kuvata sosiaalityön paikkaa ja sisältöä yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä. Halusin selvittää myös mitä seurauksia arkityössä, eri tavoin painottuvilla työorientaatioilla voi olla palvelun suorittajalle yhdyskuntapalveluprosessin aikana. Olin kiinnostunut siitä, näkyykö sosiaalityö ylipäänsä kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelutyöntekijöiden työssä ja kokevatko työntekijät sosiaalityön vahvistamisen tärkeäksi palvelutehtäviä hoitaessaan. Sosiaalityön ja yhdyskuntapalvelun yhtälön selvittämisen teki mielenkiintoiseksi Kriminaalihuollossa vuonna 2001 tapahtunut organisaatiomuutos, joka monien aiempien arkikeskustelujen ja myös omien kokemusteni pohjalta ei näyttänyt merkitsevän pelkästään julkisoikeudellisen yhdistyksen valtiollistamista. Se tuntui lisäksi lävistäneen lähtemättömällä tavalla toimintaa myös työkäytäntöjen tasolla. Yhdyskuntapalvelutyöntekijöiden fokusryhmäkeskustelujen ja kirjoitelmien kautta kokoamani aineiston perusteella paitsi yhdyskuntapalvelutyöskentelyn, ennen kaikkea juuri sosiaalityön murrosvaiheen aikalaiskuvan muodostaminen, tuntui tästä syystä tärkeältä. Yhdyskuntapalvelutyöskentelyä ja ylipäänsä kriminaalihuoltotyötä - saati siihen sisältyvää sosiaalityötä - on Suomessa tutkittu tähän mennessä melko vähän. Muutamissa kotimaisissa tutkimuksissa on viime vuosina sivuttu yhdyskuntapalvelun erilaisia työskentelyorientaatioita (ks. esim. Kaakinen & Vuolle 1992; Juhila & Pösö 1998b; Uosukainen 1998; Linderborg 2001). Työskentelyn jakautuminen kontrollityön ja sosiaalityön suuntiin sekä työskentelyn tasapainoilu näiden keskiössä on näyttänyt kyseisissä tutkimuksissa muodostuneen keskeiseksi lopputulemaksi.

Tutkimukseni perusteella yhdyskuntapalvelutyöntekijöiden työnkuvauksissa - niissä tehdyissä asioissa ja puhutuissa seurauksissa - on hahmotettavissa kolme selkeää, toisistaan erottuvaa tulkintatapaa: vahvoja ja monimuotoisia sosiaalityön aineksia sisältävä asiakaslähtöisen työn kehys, latentin eli piilevän sosiaalityön piirteitä sisältävä manageristinen kehys sekä niukasti sosiaalityön aineksia sisältävän byrokraatiatyön kehys. Aineistossa niitä kuvattaessa seuraavat sisällöt ja tulkinnat nousevat keskiöön. Asiakaslähtöinen työskentelyote kohtaa asiakkaan tarpeineen, ei pelkästään rikosoikeudellisten toimien kohteena. Huolellisesti toteutettuna manageristinen ote puolestaan laajentaa kriminaalihuollon perusosaamista. Sen kautta turvataan korkeatasoinen ja

spesifi asiantuntijuus vaativissa asiakastilanteiden solmukohdissa. Manageristisia piirteitä sisältävä yhdyskuntapalvelutyöskentely voi olla hyvin toimintaympäristötietoista, omat rajoituksensa tiedostavaa työskentelyä silloin, jos työn ja osaamisen reunaehdot tunnustetaan. Tällöin esimerkiksi ohjelmatyöskentelyyn ei lähdetä vain ulkoisten paineiden ja näyttämisen vuoksi, vaan osataan rakentavasti tasapainoilla ja reflektoida oman asiantuntijuuden suhteen. Oleellista onkin, näyttäytykö kriminaalihuolto prosessin aikana asiakkaalle avun tarjoajana vai kasvottomana koneiston osana, jolloin asiakkuus ikään kuin on "ansaittava". Byrokratiatyön mallissa turvataan periaatteessa kaikkien oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen kohtelu. Tämä ei kuitenkaan takaa asiakkaan kohtaamista yhdyskuntaseuraamuksen toimeenpanoagendaa laajemmassa merkityksessä, jolloin kuntoutukseen ja uusintarikollisuuteen tähtäävät tavoitteet ohitetaan. Tällöin on kyse asiakaskunnan tasapäistämisestä ja kriminaalihuollossa perinteisesti ymmärretyn asiakkuuden torjumisesta.

Täydellisen staattisuuden sijasta kehysanalyysin tulkintamalleihin liitetyt ominaispiirteet - liukuvuus, muuntuvuus ja limittäisyys - näkyvät myös tässä tutkimuksessa. Silti jokaisen yksittäisen kehiksen alta kuultaa työntekijöiden puheissa ja kirjoituksissa myös spesifimpi kehyspainotus, jolla otetaan kantaa sosiaalityön asemaan. Sosiaalityön esiintyminen eritasoisesti koko aineistossa kertoo mielestäni siitä, että sosiaalityö on edelleen selkeästi mukana kriminaalihuoltotyössä, halutaan sen säilymistä tai ei. Sosiaalityötä kiertelevä ja kaarteleva lähestymistapa voi puolestaan olla ymmärrettävissä hämmennyksenä, jota organisaation sosiaalityötä kohtaan esittämä hieman epäselvä ja tulkinnallinen signaali kentällä aiheuttaa. Toisaalta enemmistö tutkimukseeni osallistuneista työntekijöistä kuitenkin pitää sosiaalityöllisen asiakastyön vahvistamista tärkeänä, jotta korkeatasoinen työskentely turvattaisiin muutostrendeistä huolimatta myös tulevaisuuden kriminaalihuoltotyössä.

Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että asiantuntijuutta ei kriminaalihuollossa omista täysin itselle, sillä ainakin asiakastyön - ja osittain myös manageristisen eli latentin sosiaalityön kehikissä näytetään avoimesti arvostavan yhteistyötahojen toimintaa. Yhteistyön arvostus näyttäytyy paitsi suhteessa julkisen sektorin yhteistyötahoihin, myös kolmannen sektorin toimijoihin, joista mainittakoon erilaiset epäviralliset verkostot ja projektityön kenttä. Erityisesti asiakastyön vahvan sosiaalityön aineksia sisältävässä kehiksessä kuitenkin juuri palvelupaikkojen oma, asiakkaisiin kohdentuva tukityö saa tunnustusta olipa toiminta sitten tietoista ammattiauttamista tai arkisempaa tukikeskustelua palvelutehtävien suorittamisen lomassa. Tässä on mielestäni yhtymäkohtia myös aiemmin esiteltyyn esimoderniin asiantuntijuuskeskusteluun (vrt. s. 12), koska molemmissa tunnustetaan hienolla tavalla yhteisöllisyyden ja myös vertaistuen tärkeä merkitys yhdyskuntapal-

veluasiakkaille. Eri kehysten sisältä löytyy siis yhtymäkohtia muun muassa sosiaalityön kehitysvaiheisiin ja niiden asiantuntijakeskusteluihin (vrt. s.12- 16), jolloin modernisaatiovaiheiden tietystä historiallisuudesta huolimatta ne siis näyttävät olevan yhä vahvasti läsnä myös nykypäivänä yhdyskuntapalvelun sosiaalityötä tarkasteltaessa.

Tutkimusprosessin alussa arvelin, että organisaation muutosvaiheeseen ajoittunut sosiaalityön alasajo herättäisi kriminaalihuollon sosiaalityöntekijöissä huolta ja ahdistusta. Ohjelmatoimintaan painottuvan "What Works" -suuntauksen riski- ja tarvearviointipainotuksen puolestaan enteillin aiheuttavan työntekijöiden keskuudessa pelkoa ja närkästystä osin uudenlaisen agendan omaksumisen, mutta myös periaatteellisemman asiantuntijuuteen liittyvän keskustelun - tai pikemminkin sen puutteen - pohjalta. Tutkimukseni tukee näitä näkemyksiä, vaikka kehyksittäin tarkasteltuna huolenaiheet saavat tosin erilaisia mittasuhteita ja ratkaisuyrityksiä. Asiakaslähtöisen - ja byrokraatiatyön kehysten sisällöt vastaavat pitkälti johtopäätöksiä, joihin on päädytty yhdyskuntapalvelua sivuavissa tutkimuksissa aiemminkin. Tämän tutkimuksen uutena sisältönä aiempaan tutkimukseen verrattuna on manageristisen työskentelysuuntauksen vahva esiinmarssi. Yhdyskuntapalvelutyöskentelyyn liittyvät manageristiset piirteet tulevat voimakkaasti esiin paitsi työntekijöiden omissa työskentelykuvauksissa, myös kriittisissä puheenvuoroissa nykyisiä, organisatorisia työskentelysuosituksia kohtaan. Yhtäältä sosiaalityö näyttäytyy samanaikaisesti vahvasti latautuneena lähes kaikissa puheenvuoroissa kehuksesta riippumatta. Tämä kertoo siitä, että olisi tärkeää ratkaista sosiaalityön merkitys ja asema yhdyskuntapalvelun kontekstissa.

Tutkimusprosessin arviointia

Ryhmähaastattelujen ja kirjoitelmien kautta tutkimukseeni osallistui kaikkiaan neljatoista yhdyskuntapalvelutyöntekijää eri puolilta maata. Mukana oli paitsi uusia, myös jo edeltävissä kriminaalihuollon organisaatioissa pitkäänkin työskennelleitä henkilöitä. Methodisina ratkaisuinä fokusryhmähaastattelut ja kirjoitelmat osoittautuivat tutkimustehtävän kannalta riittävän onnistuneiksi valinnoiksi. Tarkempaa, konkreettisempaa tietoa erilaisten työmenetelmien käytöstä ja eri tavoin erilaisiin asiakkaisiin kohdentuvista toimista olisi varmasti tuottanut menetelmä, jossa keskustelua ja kirjoittamisprosessia olisi käynnistetty esimerkiksi kuvitteellisten asiakastapausten avulla. Tällä tavoin työntekijöiden reagointi erilaisissa tilanteissa olisi saattanut tulla vielä suuremmin esille, eikä ideaalityöskentelyn kuvauksena, joka tässä tutkimuksessa hieman saattaa kuulua taustalta.

Jatkossa mainitunkaltaiset tutkimushankkeet varmasti voisivat tuottaa yhä konkreettisemmän tason tietoa kriminaalihuollon työskentelyarsenaalin monimuotoisesta kirjosta.

Tutkimuksessani näkökulma on työntekijöiden työnkuvauksissa - niissä tehdyissä asioissa ja puhutuissa seurauksissa. Tämän tyyppisen laadullisen tutkimuksen perusteella ei voida vetää johtopäätöksiä siitä, että nyt varmasti ja kaikenkattavasti tiedettäisiin miten yhdyskuntapalvelun sosiaalityötä tehdään tai mitä seurauksia sen erilaisilla toimintatavoilla on. Pidän kuitenkin mahdollisena sitä, että kriminaalihuollon työntekijät jakavat jotakin yhteistä yhdyskuntapalvelutyön kulttuurista sisältöä. Tästä syystä katsonkin tutkimukseni antavan aineksia keskusteluille, jota yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön tematiikasta toivoakseni kriminaalihuollossa yhä jatketaan. Toisaalta monet aineistoanalyysin kautta esiinnousseet (kehys)sisällöt näyttävät paitsi heijastelevan paikallisia näkemyksiä, sisältävän osittain piirteitä myös laajemmista kansainvälisistä kriminaalihuollon sosiaalityön kehityskuluista - jos verrataan tuloksia vaikkapa Britanniassa esiin tulleisiin havaintoihin, niin yhtymäkohtia on löydettävissä. Luotettavuuteen olen tutkimuksessani pyrkinyt kirjoittamalla mahdollisimman paljon auki yhdyskuntapalvelun ja sosiaalityön suhteesta käytyjä keskusteluja ja viitoittamaan näin polkuja johtopäätelmien syntyemiselle - lukija viime kädessä ratkaisee, miten tässä onnistuin.

Olen saanut olla tutkijana mukana kiinnostavassa prosessissa - tutkinhan tuttua työtä, jota tein tutkimukseni alkuvaiheessa vielä itsekkin. Uskon taustastani olleen hyötyä siinä mielessä, että kentän ja perusasioiden tuntemus helpotti tutkimuksentekoa. Prosessin edetessä onnistuin kuitenkin mielestäni etäännyttämään itseni tutkijan roolin kannalta riittävällä tavalla tapahtumien keskiöstä. Koska olin itse tuolloin jo jäänyt pois kriminaalihuollosta, uskon entuudestaan tutun sisällön aika luonnollisella tavalla näinkin muuttuneen tutkijaposition kannalta riittävän oudoksi tai ainakin uudenlaiseksi. Arvioin aihepiirin tuttuuden ja omakohtaisuuden tuoneen tutkimukseen pikemminkin syvyyttä kuin liian läheisyyden aiheuttamaan ylitulkinnallisuutta, joka joskus saattaa vaarantaa tulosten luotettavuutta. Tutkimusmatka kriminaalihuollon yhdyskuntapalvelutyön maailmaan, "omaan työhön" on ollut itselleni samalla myös jäähvyäismatka, joten siihen on liittynyt innostuksen lisäksi myös haikeutta ja luopumisen tunteita.

Työskentelyn laadun takaamiseksi ja varmistamiseksi sosiaalityön tutkimus ja sen avulla tapahtuva työn kehittäminen on mielestäni välttämätöntä. Tämän tekee tärkeäksi sosiaalityön monella tapaa välittävä rooli ja asema sitä toteuttavasta organisaatiosta riippumatta - tai ehkä juuri tästä syystä. Tällä tarkoitan sitä, että työntekijät voivat olla "paljon tai todella vähän haltijoina" ja or-

ganisatorinen toimintakulttuuri voi vaikuttaa keskeisesti esimerkiksi oman työn arvostamiseen sekä työskentelytapoihin. Fook (2000,1) pitää omaa työtään tutkivien sosiaalityöntekijöiden haasteellisena ja vaikeana tehtävänä sitä, kuinka kääntää oman työn kautta syntynyttä tietämystä ja "käytännön viisautta" arvostetumpaan tieteellis-teoreettiseen muotoon. Tämä tutkimus on yksi yri-tyks saattaa kriminaalihuollossa koettua ja koeteltua hiljaista tietoa kuuluville: ammatillisen lisensiaatinkoulutuksen merkitys on ollut tässä mielessä ratkaisevan tärkeä.

Visio yhdyskuntapalvelutyön suuntaviivoista

Tutkimukseni perusteella, eri kehysten positiivisia sisältöjä yhdistämällä, esitän joitakin mahdollisia suuntaviivoja laadukkaana yhdyskuntapalvelutyöskentelyn tulevaisuusvisiolle. Mallissa tulisi ylipäänsä oivaltaa "sosiaalisen" merkitys sekä soveltuvuusarviointivaiheen käyttämättömät voimavarat asiakastyön kannalta. Työskentelyorientaatioon tulisi liittää asiakaslähtöisestä mallista mukaan psykososiaalisen työskentelyn ulottuvuus, supportiivinen näkökulma, sekä konstruktivisen ja refleksiivisen työtteen sisältöjä. Manageristisen kehysten antina uudelle mallille olisi selkeästi yksilökohtaiseen arviointiin perustuva, mutta samalla paneutuva työskentelyote. Tässä mallissa kriminaalihuollon sosiaalityön asiantuntemus myös otettaisiin voimavaraksi, eikä sitä niin helposti luovutettaisi muualle. Toisaalta kumppanuutta eri toimijatahojen kanssa tulisi tietoisesti lisätä ja samalla etsiä uusia, toimivia yhteistyön muotoja. Ylivirittyneen ohjelmatyöskentelyn sijasta mallissa keskityttäisiin pohtimaan myös yhteiskunnallisten seikkojen ja rikollisen käyttäytymisen suhdetta, jolloin asiakas tulisi huomioiduksi laajemmassa kontekstissa kuin tällä hetkellä tehdään. Byrokratiatyön kehuksesta uuteen malliin tulisi liittää sen sisältämät oikeudenmukaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun liittyvät tavoitteet. Samalla tulisi kuitenkin välttää asiakkaiden tasapais- tämistä. Sen sijaan tulisi lisätä työntekijöiden valmiuksia työskennellä tarvittaessa myös yksilöllisemmin, jolloin ei ohitettaisi uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen vähentämiseen liittyviä tavoitteita. Aiemmin tekstissä esitettyjä ajatuksia palvelupaikkojen merkityksestä asiakkaan uudelleen integroinnissa ei myöskään tule ohittaa. Samalla kuitenkin tulisi kiinnittää huomiota myös kriminaalihuollon kohtaamistilanteissa tapahtuvaan vuorovaikutukseen samansuuntaisten, tai asiakkaasta riippuen vielä enemmän erityissosiaalityön, tavoitteiden saavuttamiseksi.

Koska asiakas ei voi valita työntekijää, ja yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä on kyse ammatillisesta virkamiestyöskentelystä, tulisi työntekijöillä olla laaja ja asiakasperustainen taitoskaala. Näin turvattaisiin se, että kohtelua eivät määritä organisaation imagoperusteiset tekijät, vaan asiak-

kaan yksilölliset tarpeet. Samansisältöiseen vastaavuus-periaatteeseen on viitattu kriminaalihuollossa jo aiemminkin (vrt. Työkalupakki 2000,16- 21), mutta työntekijöiden valmiutta tässä suhteessa tulisi tutkimustulosteni perusteella yhä enemmän korostaa. Yhtenä keinona edellisen varmistamiseksi saattaisi olla tehostettu työpari- tai tiimityöskentely, jolloin esimerkiksi alkukartoituksen avulla kohdennettaisiin työskentelyn voimavaroja oikeaan suuntaan. Tämä on tietenkin aina resurssikysymys ja se saattaa aineistossanikin kuvatun hektisen työtahdin vuoksi äkkiä kuulostaa vaikeasti toteutettavalta. Kyse on kuitenkin laajemminkin siitä, miten yhdyskuntaseuraamustyöhön panostetaan ja millaiset kasvot kriminaalihuolto haluaa säilyttää tai tulevaisuuden toimijana omaksua.

Vaikka kehyksellisessä ilmaisutavassa on kyse osittain konteksteittain vaihtelevista näkemys- ja painotuseroista, eikä näin ollen voida puhua mistään suljetusta "yhdestä totuudesta", näin voimakkaasti toisistaan poikkeavat käsitykset yhdyskuntapalvelun perustehtävän hoitamisen tavoista - kuten aineistoni perusteella ilmenee - herättävät silti ihmetystä. Organisaatiossa kannattaisi varmasti vakavasti keskustella ja luoda yhtenäisempää linjaa siitä halutaanko palvelun yhteyteen liittää todella muitakin tavoitteita kuin pelkkä rangaistuksesta suoriutuminen. Tätä on kuitenkin vakavasti sivuttu myös muun muassa seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan komiteamietinnössä (ks. Rikoksettomaan elämäntapaan 2001). Tutkimustulokset viittaavat myös siihen, että kriminaalihuollossa ollaan luopumassa omasta asiakastyön asiantuntijuudesta. Tulisi miettiä, mitä kriminaalihuoltolaitos haluaa viestiittää muille kentän toimijoille sillä, että se näyttää tietoisesti rajaavan ja kaventavan asiakastyöntekijöiden tehtäviä. Uskoakseni tutkimuksestani ei kuitenkaan tule mitään kriminaalihuollon sosiaalityön testamenttia, sillä viimeaikaisissa keskusteluissa kriminaalipolitiikka on etsinyt yhteyttä sosiaalipolitiikkaan ja suunnanmuutoksen myötä kriminaalihuoltotyössä on palattu arvostamaan jälleen myös sosiaalisen mukanaoloa.

Toivon, että ammattilaisten arvokkaalla panostuksella aikaansaamani työkäytäntöjen kuvaus omalta osaltaan lisäisi ja syventäisi yhdyskuntaseuraamuksista - erityisesti yhdyskuntapalvelusta - käytävää pohdintaa uuden vuosituhannen kriminaalihuollossa. Pidän tätä tärkeänä, koska asiakkaan omaa osallisuutta unohtamatta organisaatio ja työntekijä päättävät, mihin työskentelyä suunnataan ja katsotaanko sosiaalityöllinen väliintulo tarkoituksenmukaiseksi siitä huolimatta, että työskennellään vahvasti rangaistusaspektilla.

9 KIRJALLISUUS

Ala-Nikkola, Merja & Valokivi, Heli (1997) Yksilökohtainen palveluohjaus käytäntönä. Loppuraportti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää ja yksilökohtaista palveluohjausta (case management) koskeneesta tutkimuksesta Hämeenkyrössä ja Tampereella. Jyväskylä: STAKES raportteja 215.

Arnkil, Erik (1991) Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeistä. Tutkimuksia 5. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Asetus yhdyskuntapalvelusta/ A 1064/1996 (YpA)

Aura, Vappu (2004) Määrätietoinen Mathilda - aikansa edelläkävijä ja idealisti. Kontra. Rikosseuraamusviraston (Rise), Kriminaalihuoltolaitoksen (Khl) ja Vankeinhoitolaitoksen (Vhl) henkilöstölehti. Numero 1:2004,10- 12.

Banks, Sarah (1995) Ethics and Values in Social Work. Basingstoke, Macmillan.

Barry, Monica (2000) The Mentor/Monitor Debate in Criminal Justice: `What Works´ for Offenders. British Journal Of Social Work (2000) 30, 575-595.

Bhui, Hindpal Singh (2001) New Probation: Closer to the End of Social Work? British Journal of Social Work (2001) 31, 637- 639.

Bonta, James (2003) Rikoksentehtäjäiden kuntouttaminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa What Works. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 52- 64.

Bottoms, Anthony, Gelsthorpe, Loraine & Rex, Sue (toim.) (2001) Community Penalties. Change and Challenges. Devon: Willan Publishing.

Boulton, Mary (toim.)(1994) Challenge and Innovation. Methodological Advances in Social Research on HIV/AIDS. London and Bristol: Taylor & Francis

Charmaz, Kathy (1997) Identity Dilemmas of Chronically Ill Men. Teoksessa Strauss, Anselm and Corbin, Juliet (toim.) Grounded Theory in Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 35-62.

Czarniawska, Barbara (1997) Learning Organizing in a Changing Institutional Order. Examples from City Management in Warsaw. Management Learning, 28:4, 475-495.

Delanty, Gerard (1999) Social Theory in a Changing World. Polity Press, Cambridge 1999.

Elonheimo, Henrik (2002) Restoratiivinen oikeus korjaa rikoksen aiheuttamat vahingot. Haaste 3/2002, 28- 29.

Eräsaari, Leena (2002) Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen. Gaudeamus: Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

- Exworthy M. & Halford, S. (1999) Professionals and the New Managerialism in the Public Sector. Buckingham, Open University Press.
- Farrall, Stephen (2002) Rethinking What Works with Offenders: Probation, Social Context and Desistance from Crime. Cullompton: William Publishing.
- Flynn, R. (1999) Managerialism, professionalism and quasi-markets. Teoksessa: M. Exworthy & S. Halford (toim.) Professionals and the New Managerialism in the Public Sector. Buckingham, Open University Press.
- Fook, Jan (2000) Practice and Research in Social Work. Towards an Inclusive Approach for Social Work Research. Social Research Council, University of Luton.
- Fook, Jan (2002) Critical Theory and Practise. London: Sage
- Goffman, Erving (1974) Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1995) The Active Interview. Thousand Oaks: Sage Publications, Qualitative Research Methods, volume 37.
- Hamai, Koichi, Villè, Renaud, Harris, Robert, Hough, Mike & Zvekic, Ugljesa (1995) Probation round the world. A comparative study. London: Routledge.
- Hamai, Koichi & Villè, Renaud (1995) The probation order. Teoksessa Hamai, Koichi, Ville', Renaud, Harris, Robert, Hough, Mike & Zvekic, Ugljesa (1995) (toim.) Probation round the world. A comparative study. London: Routledge, 71-111.
- Howe, David (1996) Surface and Depth in Social Work Practice. Teoksessa Nigel Parton (toim.) Social Theory, Social Change and Social Work. London: Routledge, 77-97.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (toim.)(2002) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Keuruu: PS -kustannus.
- Jaakkola, Helena (2003) Katoaako sosiaalityö kriminaalihuollosta? Talentia 7/2003, 28.
- Jokinen, Arja ja Suoninen, Eero (toim.) (2000) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja, Suoninen, Eero & Wahlström, Jarl (2000) Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Arja, Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tampere: Vastapaino, 15-33.
- Juhila, Kirsi (1997) Sosiaalityö yliopistoissa. Keväisten keskustelujen satoa. Janus 5 (2), 211- 215.
- Juhila, Kirsi (2002) Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsi, Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) (2002) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto, Sophi, 11-19.
- Juhila, Kirsi, Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) (2002) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto. Sophi.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000a) Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinat. Teoksessa Arja Jokinen ja Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tampere: Vastapaino, 35-64.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000b) Sosiaalityön toimintakulttuurit. Etnografista ymmärrystä ja diskurssianalyttistä tarkastelua yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksissä. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopisto. SoPhi, 171- 206.

Kaakinen, Juha & Vuolle, Jukka (1992) Yhdyskuntapalvelun sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Yhdyskuntapalvelun arviointia. Hämeenlinna: Sosiaalikehitys Oy.

Karvinen, Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 15- 51.

Karvinen, Synnöve (toim.)(1993) Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin Liitto r.y.

Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopisto. SoPhi, 7-31.

Karvinen, Synnöve, Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopisto. SoPhi.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Meltti, Tero (2003) Muutosprosesseissa ristiriitaistuva sosiaalityö. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola ja Marketta Rajavaara (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä: SoPhi, 31- 53.

Kemshall, Hazel, Parton, Nigel, Walsh, Mike & Waterson, Jan (1997) Concepts of Risk in Relation to Organizational Structure and Functioning within the Personal Social Services and Probation. Social Policy & Administration. Vol. 31, No.3, September 1997, pp. 213-232.

Kitzinger, Jenny (1994a) Focus Groups: Method or Madness? Teoksessa Boulton, Mary (toim.) Challenge and Innovation. Methodological Advances in Social Research on HIV/AIDS. London and Bristol: Taylor & Francis, 159-175.

Kitzinger, Jenny (1994b) The methodology of Focus Groups: the importance of interaction between research participants. Sociology of Health & Illness, 1994, vol. 16, no 1, pp. 103- 121.

Kostiainen, Riikka (2003) Kriminaalihuollon pakka uusiksi. Haaste 2/2003, 4-6.

Kriminaalihuoltolaitoksen henkilöstöohjelma 2010. Rikosseuraamusalan strategiat. (2003) Vantaa: Suomen painotuote.

Kriminaalihuoltolaitos - esite. 2003. Rikosseuraamusvirasto.

Kriminaalihuollon ja vankeinhoidon vuosikertomus 2003. Rikosseuraamusvirasto.

- Kurri, Katja & Wahström, Jarl (2000) Moraalin vuorovaikutuksellinen rakentaminen perheväkivaltakeskusteluissa. Teoksessa Arja, Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tampere: Vastapaino, 167- 188.
- Lakoff, G. & Johnsson, M. (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: The University. Working Paper 9.
- Lavikkala, Raino (2003) "What works" ja sosiaalityö mahtuvat saman katon alle. *Kontra* 6: 2003, 28- 29.
- Leonard, Peter (1997) *Postmodern Welfare. Reconstructing an Emancipatory Project*. London: Sage.
- Linderborg, Henrik (2001) *Brått och straff. En undersökning av samhälltjänsten som straff*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Linderborg, Henrik (2003a) Yhdyskuntapalvelu rangaistuksena. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (2003): 1, 34- 47.
- Linderborg, Henrik (2003b) Yhdyskuntaseuraamus nuorten miesten elämänmuutosta tukevana rangaistuksena. *Nuorisotutkimus* 3. 2003 / 21. vuosikerta, 3- 17.
- Lloyd, Liz (1998) The Post- and the Anti-: Analysing Change and Changing Analyses in Social Work. *British Journal of Social Work* 28 (1998): 5, 709-727.
- Lymbery, Mark, Charles, Marian, Christopherson, Jim & Eadie, Tina (2000) The Control of British Social Work Education: European Comparisons. *European Journal of Social Work* 3 (2000): 3, 269- 282.
- Matthies, Aila-Leena (1993) Epävirallinen ja virallinen sosiaalityön modernisaatiossa. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies, & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 97-130.
- McGuire, James (2003) Rikosten uusintariskin vähentämisessä käytettävät menetelmät - kansainvälisiä näkymiä. Teoksessa *What Works*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 68- 106.
- McIvor, G. (1998) *Pro-Social Modelling and Legitimacy*. Institute of Criminology, University of Cambridge.
- McNeill, Fergus (2001) Developing effectiveness: frontline perspectives. *Social Work Education*, Vol. 20, NO. 6, pp. 671- 687.
- McNeill, Fergus (2002) Beyond 'What Works': How and why do people stop offending? *Criminal Justice Social Work*, Development Centre for Scotland Publications/ CJSW Briefing Paper: Number 5. Saatavilla [www-muodossa: http://www.cjsw.ac.uk/](http://www.cjsw.ac.uk/).
- Morgan, David L.(1997) *Focus Groups as Qualitative Research*. Qualitative Research Methods Series Volume 16. Second Edition. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Motiuk, Larry (2003a) Rikollista käyttäytymistä selittävät teoriat. Teoksessa What Works. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 11- 36.

Motiuk, Larry (2003b) Rikollista käyttäytymistä koskevat teoriat - uusintarikollisuuden vähentämisen aspekteja. Teoksessa What Works. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 37- 51.

Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: SoPhi.

Mäkelä, Klaus (1990) (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.

Orona, Celia J.(1997) Temporality and Identity Loss Due Alzheimer's Disease. Teoksessa Strauss, Anselm and Corbin, Juliet (toim.) (1997) Grounded Theory in Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 171-196.

Parton, Nigel (toim.)(1996) Social Theory, Social Change and Social Work. London: Routledge.

Parton, Nigel (1996) Social Theory, Social Change and Social Work: An Introduction. Teoksessa Nigel Parton (toim.) Social Theory, Social Change and Social Work. London: Routledge, 4-18.

Parton, Nigel & O'Byrne, Patrick (2000) Constructive Social Work. Towards A New Practice. London: Macmillan Press Lmd.

Payne, Malcolm (1997) Modern Social Work Theory. Second edition. London: MacMillan.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere :Vastapaino.

Piiroinen, Hannu (2001)Sosiaalityön modernit ja postmodernit tulkinnat. Suomalainen sosiaalityö sosiaalityöntekijöiden kirjoitusten valossa. Janus 9 (3), 247-264.

Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Johanna Hurtig ja Merja Laitinen (toim.) Pahan kosketus. Jyväskylä: PS-kustannus, 42- 62.

Puroila, Anna-Maija (2002) Erwing Goffmannin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Pösö, Tarja (2000) Sosiaalityön mahdollisuudet kriminaalihuoltotyössä. Uusi Kriminaalihuolto 17 (2000) 2, 18- 22.

Raitakari, Suvi (2002) Sosiaalityön marginaalistasus. Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg ja Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän Yliopisto. SoPhi, 44 - 62.

Rajavaara, Marketta (1993) Markkinaohjautuvuus sosiaalityön haasteena. Teoksessa Synnöve Karvinen (toim.) Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993. Helsinki: Sosiaalityöntekijäin Liitto r.y., 63- 73.

- Raunio, Kyösti (2000) *Sosiaalityö murroksessa*. Gaudeamus: Helsinki.
- Raunio, Kyösti (2002) Managerismi - haaste sosiaalityön autonomiselle asiantuntijuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (2002): 6, 600- 603.
- Raynor, Peter & Vanstone, Maurice (2002) *Understanding community penalties. Probation, policy and social change*. Buckingham. Philadelphia: Open University Press.
- Rikoksettomaan elämänhallintaan. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan komiteamietintö 2001:2. Oikeusministeriö.
- Roberts, Colin (2003) Vaikuttavien ohjelmien järjestäminen. Vankeinhoidon ja kriminaalihuollon toteuttamisen perspektiivit. Teoksessa *What Works*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus, 107- 141.
- Robinson, Gwen (2003) Technicality and Indeterminacy in Probation Practice: A Case Study. *British Journal of Social Work* (2003) 33, 593- 610.
- Rose, Nicholas (1993) Eriarvoisuus ja valta hyvinvointivaltion jälkeen. *Janus* 1/ 1993, s. 44- 68. Käännös perustuu tekstiin Rose, Nicholas *Disadvantage and Power in the Postwelfare State* (1992).
- Saarenheimo, Marja (1997) *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Tampere: Vastapaino.
- Shaw, Ian & Gould, Nick (2001) *Fieldwork Choices in Context*. Teoksessa Shaw, Ian & Gould, Nick (toim.) *Qualitative Research in Social Work. Introducing Qualitative Methods*. London: Sage, 135-156.
- Shaw, Ian & Gould, Nick (2001) *Qualitative Research in Social Work. Introducing Qualitative Methods*. London: Sage.
- Smith, David (2001) Probation and Training. *British Journal of Social Work* (2001) 31, 641-642.
- Smith, Michael (2001) What future for "public safety" and "restorative justice" in a system of community penalties? Teoksessa Bottoms, Anthony, Gelsthorpe, Loraine & Rex, Sue (toim.) *Community Penalties. Change and Challenges*. Devon: Willan Publishing, 200 -225.
- Siltala, Juha (2003) Yhtiöittäminen sukupuolitettuna väkivaltana ? *Sociologia* 4/2003, 337- 339.
- Sipilä, Jorma (1996) *Sosiaalityön jäljillä*. 2. painos. Helsinki: Tammi.
- Strauss, Anselm and Corbin, Juliet (eds.) (1997) *Grounded Theory in Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 35-62.
- Sulkunen, Pekka (1990) Ryhmähaastatteluiden analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 264- 285.
- Suoninen, Eero (2000) "Tanssilajit ja tyylit " asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna*. Tampere: Vastapaino, 67- 104.

Työkalupakki. Välineitä rikoksentekijöiden kanssa tehtävään työhön. 2000. Kriminaalihuoltoyhdistys.

Uosukainen, Anne (2001). Kiikun kaakun. Sosiaalityöllistä pohdintaa ja tapaustutkimus Kriminaalihuoltoyhdistyksen yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitysten hankalista päätöksentekotilanteista. Kriminaalihuoltolaitos 2001. Pohjautuu Tampereen yliopistossa 1998 tarkastettuun pro gradu-tutkielmaan.

Valokivi, Heli (2002) Toimiva asiakkuus. Kriminaalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa Juhila, Kirsi, Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto: Sophi, 164- 187.

Webb, Stephen A. (2001) Some Considerations on the Validity of Evidence-based Practice in Social Work. British Journal of Social Work (2001) 31, 57- 79.

Wellin, Anja (1997) Ongelmat ohjelmiksi. Uusi Kriminaalihuolto. Vankeinhoito ja kriminaalihuoltoalan julkaisu. (14) 4, 49.

What Works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/ 2003. Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus.

Worrall, Anne (1997) Punishment in the community. The future of Criminal Justice. Malaysia: Longman.

Yhdyskuntapalvelu - esite. 2003. Rikosseuraamusvirasto.

Yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 4/2002 Kriminaalihuoltolaitos.

YKP- palvelupaikkatyöryhmän selvitys 2000. Kriminaalihuoltoyhdistys, Helsinki.

LIITTEET

Liite 1

PERUSTIETOLOMAKE

1. Syntymävuosi _____

2. Koulutus

3. Kuvaus viranhoitoon liittyvistä tehtävistä

4. Työskentelyaika kriminaalihuollossa / sosiaaalialalla yleensä

SOSIAALITYÖN MAHDOLLISUUDET YHDYSKUNTAPALVELUSSA -HAASTATTELURUNKO

YHDYSKUNTAPALVELU

- 1) Mikä on mielestäsi laadukasta yhdyskuntapalvelutyötä?
Miten voit sitä käytännössä tehdä yhdyskuntapalveluprosessin eri vaiheissa?

SOSIAALITYÖ

- 2) Miten huomioit asiakkaan psykososiaaliset tarpeet yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä
Teetkö mielestäsi sosiaalityötä hoitaessasi yhdyskuntapalveluun liittyviä tehtäviä?
Jos teet, niin mikä tekee työskentelystäsi sosiaalityötä?
- 3) Tulisiko mielestäsi sosiaalityön paikkaa vahvistaa yhdyskuntapalvelutyöskentelyssä?
Jos vastasit myöntävästi, niin miten ja miksi sitä tulisi vahvistaa?
Mikä ylipäätään on sosiaalityön rooli ja paikka yhdyskuntapalvelun tehtäväkentässä mukaan lu-
kien soveltuvuusarviointi- ja toimeenpanovaiheet?

KONTEKSTOIVAT KYSYMYKSET

- 4) Onko yhdyskuntapalvelu perustehtävänä mielestäsi riittävästi esillä kriminaalihuoltotyös-
sä vaikkapa uusien työskentelytapojen suunniteltaessa ja luotsattaessa? Eroaako esimer-
kiksi sen asema mielestäsi muihin perustehtäviin verrattuna?
- 5) Miten mielestäsi mahdolliseen laajempaan yhdyskuntapalvelutyöskentelyyn tällä hetkellä
resursoidaan ja panostetaan? Onko se riittävää vai miten käytännön työntekijänä näet
asian?

Mitä muuta haluaisit yhdyskuntapalvelutyöskentelyyn liittyen vielä tuoda esille?

KIRJOITUSTEHTÄVÄ:

Työskentelyyn yhdyskuntapalvelutehtävissä voidaan nähdä liittyvän varsin konkreettisesti sekä tukea että kontrollia eli sosiaalityöllisiä elementtejä rangaistuksen toimeenpanotehtävän sisällä ja ohessa. Sosiaalityön paikasta yhdyskuntapalvelutehtävissä on ylipäätään keskusteltu paljon. On haluttu vahvistaa tai vähentää sen asemaa, selkinnyttää sosiaalityön roolia yms. Sangen vähän kuitenkin tiedetään siitä, mitä kriminaalihuollon työntekijät näkevät sosiaalityöksi. Siksi toivon, että pohtisit sosiaalityön roolia ja paikkaa yhdyskuntapalvelun tehtäväkentässä, kun tähän työskentelyyn luetaan sekä soveltuvuus selvitys- että toimeenpanovaiheet. Teetkö mielestäsi sosiaalityötä tehdessäsi yhdyskuntapalvelutyötä? Jos teet, niin mikä tekee työstäsi sosiaalityötä? Tulisiko sosiaalityön paikkaa vahvistaa yhdyskuntapalvelutyössä? Jos, niin miten ja miksi sitä tulisi vahvistaa?

Kirjoita aiheesta vapaamuotoisesti ilman lähteitä, jo muutama sivukin riittää, ellei sinulla ole mahdollisuuksia pohtia asioita pitempään. Voit halutessasi elävöittää tekstiäsi myös esimerkkitaustan kautta. Toivon, että kerrot lyhyesti myös koulutuksestasi, aiemmasta työtaustastasi ja urastasi KHY:ssä/ Khl:ssä, koska tarvitsen myös tällaista taustatietoa tutkimukseeni. Käsitelen tietoja luottamuksellisesti ja vastauksesi jää pelkästään tutkimuskäyttöni. Ellet halua vastata sähköpostitse tai haluat vastata nimettömänä, voit lähettää tehtävän minulle myös postitse, jolloin pyydän sinua myös ilmoittamaan edellä mainittujen taustatietojen lisäksi sukupuolesi. Jos vastaat sähköpostitse, voimme jatkossa mahdollisesti käydä halutessasi verkossa myös tutkimuksellista jatkokeskustelua aiheesta. Odotan vastaustasi syyskuun loppuun mennessä osoitteessa anne.saarijarvi@uta.fi. Mikäli toimitat kirjoituksesi postitse, voit lähettää sen osoitteeseen Anne Saarijärvi Khl/Seinäjoen aluetoimisto Keskuskatu 10 C 60100 SEINÄJOKI. Kuoreen merkintä "Tutkimustehtävä". Kiitos vastauksestasi!

Olen Khl:n sosiaalityöntekijän virkatyöni ohessa jatko-opiskelijana Tampereen yliopistossa marginalisaatiokysymysten sosiaalityön ammatillisessa lisensiaatin koulutuksessa. Tuleva lisensiaatin tutkimukseni tulee kulkemaan samoilla jäljillä KHY:ssä vuonna 2001 julkaistun pro gradu - tutkielmani kanssa

(Uosukainen, Anne: "Kiikun kaakun". Sosiaalityöllistä pohdintaa ja tapaustutkimus yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitysten hankalista päätöksentekovaiheista) eli olen yhä kiinnostunut yhdyskuntapalvelusta ja sosiaalityön mahdollisuuksista sen yhteydessä. Nyt toivonkin saavani apua tutkimushankkeeni toteuttamiseksi oheisen kirjoitustehtävän kautta yhdyskuntapalvelutehtävissä työskenteleviltä Khl:n kollegoilta virkanimikkeestä riippumatta. Toivon, että voit käyttää hetken ajastasi työstäsi kirjoittamiseen, koska mielestäni nyt on aika tuoda julki sitä sosiaalityön kirjoa, jota yhdyskuntapalvelunkin alueella työssämme käytämme!

Taulukko 2 Sosiaalityön paikat ja interventiokuvaukset yhdyskuntapalveluprosessissa, asiakaslähtöisen työn kehys

Kutsu soveltuvuus-selvitykseen	Soveltuvuusarviointi	Väliaika oikeuskäsittelystä toimeenpanoon	Yhdyskuntapalvelun toimeenpano	Yhdyskuntapalvelun jälkeinen aika
	<p><i>"Kohtaaminen"</i></p> <p>-tavoitteellisen sosiaalityön aloitusvaihe: yhteiset tavoitteet/sopimukset asiakkaan kanssa</p>	<p><i>"Kaksivaiheinen asiakkuus"</i></p>	<p><i>"Yhteinen matka"</i> & <i>"Asiakkaan ääni"</i></p>	<p><i>"Jatkon turvaaminen"</i></p>
<p>"Ensimmäisenä interventiona" kutsukirje</p>	<p>1.suoriutumista tukevien voimavarojen kartoitus</p> <p>2.mahdollisten suoriutumista uhkaavien riskien kartoitus</p> <p>3.tukitoimien suunnittelu asiakkaan kanssa</p> <p>4.asiakkaan sitouttaminen</p>	<p>"muiden verkostojen aika"</p> <p>-jo olemassa olevien hoitokontaktien hyödyntäminen</p>	<p>-toimeenpanon aloitus uudella tilannekartoituksella</p> <p>-asiakkaan ääni palvelupaikkaa valittaessa</p> <p>- yhteydenpito palvelupaikalle, ns. välipalaverit + erilaiset interventiot rikkomustilanteissa</p>	<p>-päätös keskustelu (Khl, asiakas, palvelupaikka)</p> <p>-satunnaiset, "epäviralliset" asiakastyöntekijä -tapaamiset</p>
	<p>-erityistilanteissa ohjaus muiden palveluiden piiriin (kielteinen lausunto, muu ykp:n epätodennäköisyys)</p>	<p>-palveluohjaus esim. jaksot päihdehuollossa</p> <p>-tarvittaessa kriminaalihuollon suora kontakti asiakkaaseen</p>	<p>-Khl:n omat ohjelmat ja kurssit (esim. liikenneturva- ja päihdejaksot) TAI</p> <p>-muu Khl:n oma erityissosiaalityö</p>	<p>-tarvittaessa palveluohjaus muiden palvelujen piiriin</p>

Taulukko 3 Sosiaalityön paikat ja interventiokuvaukset yhdyskuntapalveluprosessissa, manageristinen kehys

Kutsu soveltuvuus-selvitykseen	Soveltuvuusarviointi	Väliaika oikeuskäsittelystä toimeenpanoon	Yhdyskuntapalvelun toimeenpano	Yhdyskuntapalvelun jälkeinen aika
Asiakkaan informointi yhdyskuntapalvelusta	<p><i>"Asiakastyön sijasta asiantuntijayhteistyöhön profiloituva sosiaalityö"</i></p> <p>- soveltuvuusarviointi lähinnä suoriutumisen peruskartoituksena, eikä muun tuen tarpeen indikaattorina</p> <p>-taustalla saattaa esiintyä myös laajemman riskiarvioinnin elementtejä</p>	<p><i>" Managerististen toimintatapojen puristuksessa kamppaileva, näennäinen sosiaalityö"</i></p>	<p><i>"Tahtoen tai tahtomattaan vetäytyvä sosiaalityö"</i></p> <p>-palveluehtojen rikkomustilanteissa yhteys asiakkaaseen</p> <p>-ongelmatilanteissa: kriminaalihuollon oma ohjelmatyöskentely TAI ulkopuoliset tukipalvelut</p>	<i>"Latentti sosiaalityö"</i>
Kutsu voi toimia myös pysäyttävänä interventiona	<p>-ohjaus muiden palvelujen piiriin mikäli tuen ja sosiaalityön tarve tiedostetaan</p> <p>-rutiinitehtävien hoitaminen</p> <p>-vähenemään pyrkivä vuorovaikutus asiakkaan kanssa</p>	<p>-satunnainen yhteydenpito muihin verkostoihin ja toimijoihin JA/TAI</p> <p>-joskus satunnaisesti myös asiakkaaseen</p> <p>-"välitarkistukset"</p>	<p>-toimeenpanon rationaalis-teknisen puolen hoitaminen ja praksis-moraalisen harkinnan väistyminen</p>	-epävirallinen verkostotyö hyvin satunnaisesti

Taulukko 4 Sosiaalityön paikat ja interventiokuvaukset yhdyskuntapalveluprosessissa, byrokraatiatyön kehys

Kutsu soveltuvuus-selvitykseen	Soveltuvuus-arviointi	Väliaika oikeuskäsittelystä toimeenpanoon	Yhdyskuntapalvelun toimeenpano	Yhdyskuntapalvelun jälkeinen aika
"Viranomaisen ääni"	<p>"Hallinnollisten tarpeiden määrittelmä, riisuttu sosiaalityö"</p> <p>-muodollinen selvityöskentely -palveluun motivoiminen ja sitouttaminen: "realismitukipalvelujen suhteen"</p>		<p>Järjestelmä- ja toimenpidekeskeisyys</p> <p>Yhdyskuntapalvelun toimeenpanon varmentaminen ja kontrollointi</p>	
Asiakkaan informointi yhdyskuntapalvelusta	<p>sosiaalityön lisäarvona kriminaali-huoltotyölle edellisen lisäksi ovat:</p> <p>-lausuntotaidot, tilanne- ja riskiarviointikyky sekä -niukan kriminaalipoliittisen linjan mukainen, professionaalinen toiminta työtilanteissa</p>		<p>palveluehtojen rikkomustilanteissa vaadittavien toimenpiteiden hallinta</p> <p>-tarvittaessa tilannearvion linjamukainen toiminta ja interventiot:</p> <p>-toimintaohjelmien sisältöjen- ja ryhmätaitojen hallinta</p>	

Kriminaalihuoltolaitoksen toiminnan ohjauksen yksikkö vastaa Kriminaalihuoltolaitoksen toiminnan suunnittelusta ja kehittämisestä:

- kriminaalihuollon ohjausmenetelmistä sekä toiminta- ja taloussuunnittelusta;
- yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon sisällön kehittämisestä;
- toiminnan vaikuttavuuden arvioinnista;
- kriminaalihuoltolaitoksen henkilöstön täydennyskoulutuksesta;
- yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon tietojärjestelmistä

Rikosseuraamusala muodostuu vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta, joka kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan:

- Strategista ohjausta hoitaa oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto. Osasto valmistelee asioita, jotka liittyvät rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuteen ja rikosentorjuntaan sekä rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmän kehittämiseen.

• Rikosseuraamusvirasto on keskusvirasto, joka vastaa yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanon johtamisesta ja kehittämisestä sekä yhteisistä hallintotehtävistä.

KRIMINAALIHUOLLON JA VANKEINHOIDON VUOSIKERTOMUS 2003

KRIMINAALIHUOLTOINFOA

- Suomen vankeusyhdistys 1870
- Kriminaalihuolto ry 1966
- julkisoikeudellinen Kriminaalihuoltoyhdistys (KHY) 1975
- Kriminaalihuoltolaitos 2001

Kriminaalihuoltolaitoksen (Khl) tehtävänä on yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. Kriminaalihuoltolaitos perustettiin 2001 rangaistuksen täytäntöönpanon uudistuksen yhteydessä: yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta vastanneen Kriminaalihuoltoyhdistyksen toiminta päättyi ja sen tehtävät siirtyivät uudelle oikeusministeriön alaiselle kriminaalihuoltolaitokselle. Käytännön työtehtävät eivät muuttuneet, ja yhdistyksen työntekijät siirtyivät uuteen kriminaalihuoltolaitokseen.

Kriminaalihuoltolaitoksen juuret ovat puhtaasti auttamistehtävään keskittyneen Vankeusyhdistys ry:n työssä. Elokuussa 2001 tapahtuneen organisaatiouudistuksen jälkeen KHY:n tehtäviin kuulutta jälkihuoltotyötä jatkaa Kriminaalihuollon tukisäätiö. Sen tehtävänä on tukea ja harjoittaa alan tutkimusta, koulutusta, kokeilutoimintaa ja vapaaehtoistyötä. Kriminaalihuollon asiakkaiden koulutusta ja työllistymistä palveleva yksikkö, Tampereen toimintakeskus, jäi yhdistyksen valtiolistamisen ulkopuolelle. Sen toiminta jatkuu Silta -Valmennusyhdistys ry:ssä.

Vapaudessa suoritettavat yhdyskuntaseuraamukset ovat merkittävä osa rangaistuksen täytäntöönpanojärjestelmää. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat ehdolliseen rangaistukseen tuomitujen nuorten rikoksentehtävien valvonta, nuorisorangaistuskokeilun ja yhdyskuntapalvelun täytäntöönpano sekä ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta. Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on omalta osaltaan lisätä yhteiskunnan turvallisuutta ja ehkäistä uusintarikollisuutta. Yhdyskuntaseuraamukset täytäntöönpannaan normaalin arkielämän piirissä ja ne toteutetaan yhteistyöverkostojen avulla. Täytäntöönpanossa on mukana sidosviranomaisten lisäksi tavallisia kansalaisia palvelupaikkojen yhteyshenkilöinä. Vuonna 2003 yhdyskuntaseuraamusten piirissä oli päivittäin keskimäärin 4 420 henkilöä, joista yhdyskuntapalvelua suorittavia oli 33 %. Vuonna 2003 soveltuvuusselvityksiä tehtiin yhteensä 6 143 ja toimeenpantavaksi tuli 3 512 yhdyskuntapalvelurangaistusta. (Kriminaalihuoltolaitos esite 2003; Kriminaalihuoltolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 2003, 27, 68.)

Yhdyskuntaseuraamustyö on vapaudessa tapahtuvaa rangaistuksen täytäntöönpanoa, jossa hyödynnetään uusintarikollisuutta vähentäviä työmenetelmiä ja yhteistyöverkostoja. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon aloittaa vuoden aikana lähes 6000 uutta asiakasta. Suurin ryhmä näistä ovat yhdyskuntapalvelua suorittavat, joista huomattava osa on syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen. Yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoa varten Kriminaalihuoltolaitoksessa on tehty noin 2 500 palvelupaikkasopimusta. Palvelupaikoista noin puolet on kuntasektorilla, noin 40 % yleishyödyllisissä yhteisöissä ja 10 % seurakunnissa. Valtion osuus on ollut alle 2 %. (Kriminaalihuoltolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 2003, 63, 67.)